

Partidul Comunist Român s-a dovedit forța politică cea mai înaintată în conducerea luptei pentru cucerirea drepturilor și libertăților democratice ale celor ce muncesc, pentru apărarea intereselor naționale și dezvoltarea liberă și independentă a patriei.

NICOLAE CEAUȘESCU

magazin istoric

ANUL XV Nr. 5 (110) MAI 1981

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XV
Nr. 5 (170)
mai 1981

Redactor șef

CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

SUMAR

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN 1921-1981

● Președintele Nicolae Ceaușescu — strălucit gânditor și făuritor de istorie:

Mircea Mușat 2

● Socialismul — un ideal devenit realitate:

Cristian Popișteanu, Gheorghe Surpat 5

● Stegar al luptei pentru apărarea independenței naționale și integrității teritoriale a României:

Ilie Ceaușescu 11

Panteonul român:

Iosif Vulcan 17

1877. O victorie impunătoare. Pagini inedite din jurnalul unui ofițer norvegian:

Valeriu Avram 20

1862. România își afirmă demnitatea națională:

Marta Anineanu 23

Istorici străini despre istoria românilor:

Valeriu Buduru 27

Cetățile dacice din Crișana:

Sever Dumitrașcu 31

1943-1944. Pe cerul de deasupra Cernigovului:

S.I. Rudenko 34

Dacă Napoleon ar fi fost la Arnhem...:

James M. Gavin 38

„O viață atât de îndelungată“:

Jules Moch 42

Operația „Pește“ (IV):

Eugen Preda, Alfred Draper 48

Drumul porumbului:

Fernand Braudel 54

● Cărți sosite la redacție... 30 ● Poșta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

①④ Glorioasa și eroica istorie a Partidului Comunist Român reprezintă o nesecată sursă de inspirație pentru oamenii de artă. Picturi de Gina Hagiu și Anastase Anastasiu (Socialismul — un ideal devenit realitate, p. 5)

②③ Chipurile sculptate în piatră a 48 voievozi ai țărilor române. Publicăm în continuare (vezi Magazin istoric, nr. 4/1981), imagini de la expoziția realizată de pictorul și sculptorul Simeon Tatu, vernisată în cadrul Festivalului național „Cîntarea României“

②

③

PREȘEDINTELE NICOLAE CEAUȘESCU —

STRĂLUCIT GÎNDITOR

ȘI FĂURITOR DE ISTORIE

Conf. univ. MIRCEA MUȘAT,
doctor în istorie

Istoria — această carte de căpătâi a fiecărei nații, cum o definea marele istoric și revoluționar Nicolae Bălcescu — a ocupat dintotdeauna un loc aparte în gândirea și acțiunea, în simțirea și fapta poporului român. Poporul nostru și-a deslușit sensul devenirii istorice, și-a fundamentat drepturile lui în vatra strămoșească, și-a apărât și dezvoltat comorile culturii materiale și spirituale. Pentru slujirea istoriei, pentru apărarea drepturilor imprescriptibile afirmate de ea, marii cărturari ai neamului au trudit cu mintea, inima și pana, s-au jertfit marii conducători de țară și de oști, au luptat cu eroism masele populare, toate forțele de bază ale națiunii române.

În succesiunea veacurilor și mileniilor, istoria a gravat tradiția, a fundamentat prezentul și a prospectat viitorul. Într-o asemenea continuitate neîntreruptă, istoria a dat țării, la vremuri noi, oameni noi, oamenii epocii lor, care se contopesc cu marile momente ale istoriei naționale și, în același timp, personifică lupta maselor largi populare, a poporului, adevăratul făuritor de istorie. În această galerie a marilor conducători de țară — înțelepciunea de milenii, îmbogățită prin experiența secolelor de luptă pentru păstrarea ființei naționale și a gleei străbune, conferind poporului român capacitatea de a-și alege omul de glorie la vreme de glorie —, se înfățișează astăzi, la a 60-a aniversare a P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, făuritor de istorie, omul a cărui viață se contopește întru totul cu istoria din ultimele decenii a clasei muncitoare și a poporului român, cu viitorul României.

Activitatea teoretică și practică pe care o desfășoară secretarul general al P.C.R., președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în vastul program al prezentului și viitorului patriei noastre, încorporează și magistrala contribuție pe care o aduce dez-

voltării științei istorice românești. Ctitor de istorie națională, prodigioasă personalitate a lumii contemporane, președintele Nicolae Ceaușescu s-a impus și se impune și ca interpret magistral al valorilor fundamentale ale istoriei. Nu există moment definitoriu al istoriei noastre naționale asupra căruia secretarul general al partidului să nu-și fi spus cuvântul realist, cugetat și autorizat. Cu cutezanța gândirii sale științifice, profund revoluționare, asupra evoluției societății omenеști, cu spiritul său creator în pătrunderea celor mai complexe probleme ale evoluției istorice a poporului român, cu viziunea sa asupra cursului legităților istorice fundamentate pe materialismul dialectic și istoric, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a oprit asupra istoriei noastre naționale, i-a deslușit permanențele, i-a studiat drepturile, i-a detașat și i-a valorificat marile sensuri, reliefind noi dimensiuni în relația dialectică de nedespărțit: trecut-prezent-viitor. „Cunoscînd istoria glorioasă a poporului nostru și sacrificiile înaintașilor noștri, strădaniile lor în perfecționarea creației materiale și spirituale — sublinia președintele Nicolae Ceaușescu —, învățăm să prețuim și să iubim mai mult, mai profund cuceririle prezentului, să facem totul pentru a le dezvolta, pentru a făuri istoria nouă a patriei noastre, istoria socialismului”.

Îndemnul de a scrie istoria așa cum a fost ea, nu după dorințele subiective ale oamenilor, nu după nevoi politice de moment, constituie o călăuză care a făcut și va face din istorie o știință cu adevărat revoluționară, care are nu numai o menire educativă, instructivă, culturală, ci o forță a conștiinței istorice a națiunii noastre socialiste, înarmînd-o în drumul ei spre viitorul comunist spre care o conduce Partidul Comunist Român. În opera sa tovarășul Nicolae Ceaușescu nu a omis umbrele, eșecurile, limitele unor evenimente sau personalități istorice, dar,

În același timp, a înălțat la cotele lor reale trăsăturile esențiale, momentele fundamentale care au durat temelii trainice istoriei naționale, începând cu originile și vechimea poporului român, cu autohtonitatea sa în vatra străbună a Daciei, cu tradiția statală de la care am aniversat de curând 2050 ani, continuând cu luptele înaintașilor pentru păstrarea ființei naționale, a independenței și unității de stat, cu bătaile sociale și de clasă conduse de partidul revoluționar al comunistilor pentru înfăptuirea revoluției și construcției socialiste, pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Cu gândul la marele rol ce revine istoriei, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea aceste cuvinte minunate, pline de înțelepciune: „Oare cum s-ar simți un popor care nu și-ar cunoaște trecutul, nu și-ar cunoaște istoria? Nu ar fi ca un copil care nu-și cunoaște părinții și se simte străin în lume? Fără îndoială că așa ar fi”. Prin gândirea tovarășului Nicolae Ceaușescu, întruchipată în vasta sa operă, istoria a pus în lumină gloria și demnitatea trecutului, a deschis, într-o viziune largă, orizontul cercetării științifice spre contemporaneitate și viitor.De milenii — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — aici s-a născut poporul nostru și aici a trăit, a înfruntat multe greutăți, dar și-a păstrat

știința și a dezvoltat-o până la nivelul de astăzi al națiunii noastre socialiste”.

Subliniind importanța și sarcinile istoriei ca știință de studiere a societății, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: „Prin esența sa, istoria este o știință revoluționară. De aceea și istoricii trebuie să militeze de pe poziții revoluționare și să dea o ripostă fermă, științifică, materialist-dialectică acelor încercări ale unor istorici de peste hotare care se străduiesc, în neputința — și nu vreau să-i jignesc, dar poate unii în neștiința lor — de a demonstra că pe aceste meleaguri a fost un vid. Vidul nu pe aceste meleaguri a fost, ci poate, în conștiința acestor istorici, care, servind interese străine de națiunile și popoarele lor, lucrând în interesul politicii imperialiste de dominație, încearcă, în continuare, ca și în trecut, să învenineze și să dezbinе oamenii muncii de diferite naționalități”.

Înfățișând sarcinile ce revin istoricilor români într-o amplă perspectivă, președintele Nicolae Ceaușescu spunea: „Trebuie să avem în vedere că în problemele de istorie există puncte de vedere diferite, confruntări de idei și chiar încercări de denaturare a adevărului istoric. Tocmai de aceea sarcina istoricilor noștri este de a contribui activ la clarificarea acestor probleme pe baze științifice

și, în același timp, de a da o ripostă fermă oricăror încercări de a falsifica istoria, de a denatura realitatea. Întotdeauna și în toate cazurile, toate problemele trecutului trebuie să fie abordate în așa fel încât să ducă nu la ascuțirea divergențelor și contradicțiilor, ci la găsirea a ceea ce a fost și este comun, la sublinierea învățămintelor pe care trebuie să le tragem pentru prezent. Deși își propune să cerceteze trecutul, istoria trebuie să pornească de la realitățile existente astăzi, pe care nimeni nu le mai poate schimba. Aceste realități arată că astăzi în Europa există națiuni independente, state care au granițe ce trebuie respectate — și orice punere în discuție a independenței și granițelor lor înseamnă o politică revanșardă, care nu ar duce decît la război. Tocmai de aceea trebuie să se combată orice încercări de a pune în discuție aceste realități existente astăzi în lume”.

Pornind de la faptul că, uneori, se acordă o importanță prea mare unor momente și fapte istorice izolate, tovarășul Nicolae Ceaușescu a indicat cercetătorilor din domeniul istoriei să pornească de la condițiile generale în care s-a format și dezvoltat un popor sau altul, de la raporturile de conlucrări între popoare și strînsă interdependență a civilizațiilor. Dialectica de excepțională profunzime al proceselor, evenimentelor și faptelor din istoria propriului popor, președintele Nicolae Ceaușescu le-a situat întotdeauna în contextul istoriei universale ale cărei momente nodale își găsesc de asemenea în opera sa evaluări de înaltă exegeză. De la aceste considerente, a subliniat secretarul general al partidului, trebuie să pornim și în explicarea procesului istoric de dezvoltare a poporului român. În acest spirit va trebui să se sublinieze vechimea culturii materiale și spirituale pe teritoriul patriei noastre; momentele cele mai de seamă ale istoriei tracogeto-dacilor; puternica înflorire economico-socială a statului dac în vremea lui Burebista și Decebal; contactele largi și înflurirea reciprocă între civilizația geto-dacilor și civilizația greacă, persană, romană ș.a. Studiind acest proces, oamenii de știință trebuie să pună accentul pe acele fapte istorice care au favorizat contacte de viață și influențe reciproce între populațiile acestor meleaguri, proces care a stat la baza formării națiunii noastre, a popoarelor din Balcani, a altor popoare învecinate. Trebuie să evidențiem ceea ce au realizat în comun popoarele noastre, faptul că civilizația lor este rodul conlucrării strînse dintre ele.

În același timp, sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, trebuie să se acorde o importanță deosebită combaterii argumentate, ferme, întemeiate pe o largă bază de informație științifică, a oricăror încercări de denaturare sau falsificare a proceselor istorice, a momentelor sau a rolului unor personalități marcante ale istoriei poporului român, precum și a

unor realități și fenomene ale istoriei universale; să se arate argumentat că dominația străină, știrbirea sau pierderea suveranității și independenței afectează grav dezvoltarea economico-socială a popoarelor, că înlăturarea dominației străine este o necesitate istorică și orice încercări ar face puterile străine nu pot să oprească cursul dezvoltării istorice a fiecărui popor spre libertate și independență. În acest context, istoricii sînt chemați să dea ripostă fermă oricăror tendințe de a prezenta dominația imperialistă, colonialistă, de expansiune a marilor puteri drept manifestări progresiste care ar fi venit în sprijinul dezvoltării popoarelor asuprite; ei trebuie să sublinieze dreptul popoarelor la autodeterminare, la o viață liberă și independentă, să prezinte argumentat, folosind documente istorice, adevărul că formarea națiunilor și a statelor naționale a jucat un rol de importanță istorică în progresul general economico-social al omenirii, că națiunea nu și-a încheiat rolul său, iar națiunea și statul național sînt chemate să aibă, în continuare, un rol de mare însemnătate în societate, în lupta pentru progres social. În epoca noastră, arăta președintele Nicolae Ceaușescu, cînd națiunile s-au afirmat și se afirmă cu putere, în acest sens trebuie înțeleasă și problema naționalităților care se găsesc pe teritoriul unui stat sau altul, ca rezultat al îndelungatei conviețuirii istorice. Ele trebuie să se bucure de toate cuceririle civilizației socialiste în țările noastre, de toate libertățile, să poată folosi limba pe care o doresc, așa cum se asigură în România.

A vem obligația — a arătat președintele Nicolae Ceaușescu — să ducem o asemenea politică, inclusiv în domeniul istoriei, încît să contribuim la crearea unui viitor al prieteniei și frăției tuturor popoarelor. În judecarea faptelor și evenimentelor istorice să ținem seama de ceea ce trebuie să realizăm, de opțiunea noastră spre o politică generală de prietenie, de colaborare între popoare. Trebuie să fim fermi împotriva politicii imperialiste de forță, de dictat, pentru o politică de largă conlucrare economică, cultural-științifică, de egalitate și respect între toate popoarele. Numai așa istoria va servi adevăratelor scopuri ale științei și, totodată, năzuințelor noastre socialiste, politicii de dezvoltare a României, poporului nostru, asigurîndu-i un loc demn, egal, în cadrul națiunilor socialiste, al tuturor națiunilor lumii.

În opera tovarășului Nicolae Ceaușescu se proiectează valorile tumultuoasei istorii mult milenare a poporului român. De gîndirea sa înțeleaptă și de activitatea sa clocoțitoare se leagă marile realizări, înnoirile fundamentale ce au făcut din anii de după Congresul IX al P.C.R. perioada cea mai fructuoasă din întreaga istorie a țării, ridicînd pe culmi nemeiînlînte prestigii României pe toate meridianele planetei noastre.

PARTIDUL SE AFIRMĂ TOT MAI PUTERNIC CA CENTRU VITAL AL ÎNTREGII NAȚIUNI, DE LA CARE EMANĂ GÎNDIREA CUTEZĂTOARE MENITĂ SĂ ASIGURE TRANSFORMAREA REVOLUȚIONARĂ A SOCIETĂȚII, FORȚA CE INSUFLEȘTE TOATE ENERGIIILE CRĂTOARE ȘI PUNE ÎN VALOARE GENIUL ÎNTREGULUI POPOR ROMÂN, DESCHIZÎND PATRIEI MINUNATE PERSPECTIVE DE PROGRES ȘI CIVILIZAȚIE.

NICOLAE CEAUȘESCU

SOCIALISMUL — UN IDEAL DEVENIT REALITATE

CRISTIAN POPIȘTEANU, GHEORGHE SURPAT

Prin victoria insurecției din august 1944, România a intrat într-o nouă perioadă a istoriei sale. Lupta antifascistă și de eliberare națională s-a transformat rapid într-o amplă mișcare socială care a cuprins principalele forțe revoluționare ale societății — clasa muncitoare, țărănimea, masele largi populare — hotărâte să deslinzeze exploatarea, să pună capăt dependenței față de puterile străine și să asigure un curs progresist societății românești. Precizînd sensul și semnificația evenimentelor declanșate în august 1944, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Ținînd seama de amploarea forțelor populare care au participat la insurecția armată, și în primul rînd a clasei muncitoare, condusă de partidul comunist — exponentul intereselor vitale ale întregului popor —, de faptul că a răsturnat regimul politic al dictaturii militar-fasciste, forțele cele mai reacționare vindute Germaniei fasciste, și a lichidat dependența de imperialismul german și de orice imperialism, ducînd la întoarcerea armelor împotriva armatelor hitleriste și la izgonirea lor de pe teritoriul țării, insurecția din august 1944 a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a dus la cucerirea adevăratei independențe a patriei, la transformarea revoluționară, socialistă a României”.

**Conducător al luptei
pentru eliberarea patriei
și înfringerea fascismului,
pentru regenerarea societății**

Una din sarcinile cele mai importante pe care și le-a asumat partidul încă din momentul victoriei insurecției din august 1944 a fost aceea a mobilizării întregului potențial economic și uman al țării pentru sprijinirea efortului ar-

matei române în cadrul războiului antihitlerist, război drept, eliberator. Poporul român și-a adus o importantă contribuție la înfrîngerea Reichului hitlerist, victorie de valoare istorică mondială de la care se împlinesc anul acesta 36 ani. Armata română, alături de armata sovietică, și în strînsă colaborare de luptă, a alungat prin bătălii grele trupele hitleristohorthyiste din Transilvania, eliberînd întregul teritoriu al țării, a luat parte activă la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, luptînd cu eroism pînă la înfrîngerea finală a Germaniei hitleriste. Începînd cu 23 august și pînă la încheierea războiului în Europa, România a angajat în luptă peste o jumătate-

te de milion de soldați, ofițeri și subofițeri, pierderile ridicându-se la peste 170 000 morți, răniți și dispăruți.

Aportul României la înfrângerea nazismului s-a bucurat de înalte aprecieri din partea opiniei publice internaționale. Peste 190 000 ostași și ofițeri români au fost distinși cu ordine și medali sovietice, iar alte mii cu decorații ungare și cehoslovace. Mari personalități ale vieții politice internaționale au rostit cuvinte de elogi la adresa țării și poporului român pentru contribuția adusă la victoria împotriva fascismului. „Știm cu toții — spunea ministrul de externe al Uniunii Sovietice, în discursul rostit la Conferința de pace de la Paris — că România a fost statul care printr-o acțiune hotărâtă s-a eliberat de regimul fascist al lui Antonescu, s-a alăturat Aliaților... Împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, noua Românie democratică a început lupta pentru înfrângerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestei cauze...” Subliniind participarea României la războiul antihitlerist, postul de radio New York difuza, la 18 septembrie 1944, un comentariu în care se spunea: „Prin trecerea României de partea Aliaților, drumul de sud-est, care duce la Budapesta, Praga și Viena, este deschis... România are o contribuție însemnată la grăbirea sfârșitului. Este o contribuție de care poporul român poate să se felițe”.

În ziua de 9 mai 1945, prin înfrângerea hitlerismului, s-a pus capăt, în Europa, celui mai crâcnos război pe care l-a cunoscut omenirea, demonstrându-se încă o dată adevărul incontestabil că rolul hotărâtor în făurirea istoriei, în apărarea libertății și independenței naționale îl au masele populare, care se ridică la luptă pentru viața lor. În lupta crâcnă împotriva fascismului, poporul român și-a adus o nobilă contribuție, demnă de înalte sale tradiții de luptă pentru dreptate și libertate¹.

Dovedindu-se la înălțimea cerințelor noii etape istorice prin care trecea țara, partidul comunist s-a afirmat ca singura forță politică capabilă să organizeze și să conducă lupta revoluționară a maselor, a poporului român, pentru împlinirea idealurilor de dreptate socială și independență națională, pentru regenerarea societății. Puternicele demonstrații populare organizate imediat după eliberare au ilustrat capacitatea organizatorică a partidului, influența și autoritatea crescândă a comuniștilor în rîndul maselor, faptul că P.C.R. devenise principala forță politică din România. În scurt timp, partidul comunist a pus bazele sindicatelor unice², a organizat activitatea în rîndul femeilor, a tineretului, a intelectualilor, iar organizația țărănimii muncitoare — Frontul Plugarilor — s-a extins în toată țara. Amploarea procese-

lor revoluționare declanșate în întreaga țară s-a lovit de opoziția înverșunată a forțelor reacționare, care încercau să împiedice consolidarea cuceririlor democratice ale maselor. În aceste condiții, partidul comunist a organizat Frontul Național Democrat (F.N.D.)³, în cadrul căruia s-au reunit toate forțele politice interesate în democratizarea reală a țării, în înfăptuirea tuturor reformelor impuse de mersul înainte al societății românești.

Organizînd efortul pentru sprijinirea frontului antihitlerist, conducînd marile bătălii sociale împotriva reacțiunii și a claselor exploatare, partidul comunist a orientat lupta maselor largi populare pe direcțiile hotărâte ale procesului revoluționar⁴.

Într-un proces unic de continuitate și ascensiune în lumea contemporană, România a parcurs mai multe etape de istorice transformări revoluționare, economice și sociale: înfăptuirea revoluției democratice și a revoluției socialiste, construirea bazelor socialismului și consolidarea noii orînduirii sociale, trecerea la înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Perioada cea mai dinamică și mai rodnică din istoria românească

În vasta operă de transformare revoluționară a societății românești se detașează cu distinsă strălucire perioada istorică inaugurată de Congresul IX al partidului din iulie 1965. Suflul nou deschis de acest congres, amplificat mereu de Congresele X, XI și XII și de conferințele naționale ale partidului, a determinat progrese grandioase în dezvoltarea României pe calea noii societăți. Programul P.C.R. adoptat de Congresul XI concentrează gîndirea teoretică și politică a partidului, concepția sa strategică privind direcțiile de acțiune pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, locul și rolul partidului în societate, evoluția statului, căile de dezvoltare a democrației socialiste, formarea omului nou, precum și privind însemnătatea principiilor de bază ale relațiilor internaționale și aplicarea lor în măsură tot mai mare în ansamblul vieții politice mondiale.

Prin amploarea realizărilor și transformărilor social-economice, politice și culturale produse în viața țării, perioada istorică marcată de aceste congrese se definește acum drept cea mai dinamică și mai fertilă din istoria poporului nostru. Ea se caracterizează prin mutații calitative, structurale profunde în planul dezvoltării forțelor de producție și al avuției naționale, printr-un proces continuu de perfecționare a relațiilor sociale, a formelor de organizare și conducere a societății, prin dez-

¹ Ample evocări privind contribuția poporului român la lupta pentru înfrângerea fascismului, în *Magazin istoric*, nr. 9,11,12/1969, 1,4,5,10/1970, 5/1972, 5/1976, 8/1978, 10/1979, 1-6/1980.

²⁻⁴ *Magazin istoric*, nr. 10/1969; 11/1969; 2/1968, 1-3, 10/1970, 12/1972, 6,12/1973, 3/1975, 3,10/1980.

voltarea în modalități originale a democrației socialiste, printr-un puternic avânt al creației spirituale, prin creșterea remarcabilă a conștiinței socialiste, prin ridicarea necontenită a bunăstării oamenilor muncii și a calității vieții, prin afirmarea amplă, fără precedent, a României pe plan mondial. Această perioadă este indisolubil legată de activitatea prodigioasă a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Communist Român, președintele Republicii Socialiste România, personalitatea care a adus și aduce o contribuție determinantă în elaborarea programelor construcției socialiste în patria noastră, a întregii politici interne și externe, în soluționarea problemelor complexe de care depinde înaintarea neabătută a țării și poporului pe calea bunăstării și civilizației.

Partidul nostru, în frunte cu secretarul său general, a desfășurat o bogată activitate de fundamentare a liniei sale politice generale, a tacticii și strategiei în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării treptate a patriei spre comunism, de reconsiderare critică a propriei sale activități, de abordare teoretică, în lumina concepției materialist-dialectice și istorice, a problemelor nou apărute în procesul construirii noii orînduiri sociale, în domeniul relațiilor internaționale, pe temeiul analizei profunde a fenomenelor și proceselor social-politice în curs. Definitiviu pentru modul în care secretarul general al partidului nostru abordează problemele complexe ale construcției în etapa actuală este spiritul novator, capacitatea profundă de analiză multilaterală și de sinte-

tizare a experienței revoluției și construcției socialiste din România, de prefigurare a drumului țării noastre spre comunism în contextul vastului proces revoluționar mondial, conceperea teoriei socialismului științific ca știință revoluționară vie și dinamică, a cărei viabilitate constă în permanenta adaptare la dezvoltarea societății, la marile cuceriri ale cunoașterii științifice, la realitățile de azi și de mâine.

Gîndirea profund creatoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu este pe deplin confirmată de transformările profunde care au avut loc în viața țării. Înfăptuirea cu succes a obiectivelor stabilite de Congresul IX al partidului pentru perioada 1966-1970, concretizate, în principal, în consolidarea bazei tehnico-materiale, reorganizarea administrativ-teritorială, perfecționarea organizării și conducerii întregii vieți economico-sociale pe baza planului național unic, precum și realizările obținute de poporul nostru în anii parcurși din etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate au imprimat economiei românești nu numai dimensiuni noi, dar și caracteristici deosebite. Este grăitor pentru dinamismul dezvoltării economice a României faptul că în perioada 1965-1980, producția industrială a crescut de peste 5 ori, într-un ritm mediu anual de 11,8 la sută, ajungînd să dețină o pondere de 60 la sută din venitul național, care, la rîndul său, a crescut de 3,7 ori. În aceeași perioadă, producția agricolă a sporit de 1,8 ori.

Dezvoltarea continuă a producției materiale, a venitului național a asigurat creșterea

nivelului de trai al populației; retribuția reală a crescut de 1,9 ori; volumul vânzărilor de mărfuri cu amănuntul a înregistrat în acest interval o creștere de peste 2,5 ori.

Puternica dezvoltare a țării este reflectată cu pregnanță și în avântul pe care l-au cunoscut învățământul, știința și cultura. Întregul proces instructiv-educativ se desfășoară în lumina concepției unitare și de largă perspectivă care are drept linie călăuzitoare integrarea organică a activității didactice cu producția și cercetarea științifică, cu practica socială.

Știința, creația științifică originală au cunoscut și ele o largă dezvoltare. Au fost create institute centrale pe mari ramuri de specialitate, în cadrul cărora își desfășoară activitatea peste 170 unități de cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare. Rețeaua de cercetare științifică a fost organizată mai judicios, înființându-se, totodată, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie, organ central de partid și de stat cu puteri deliberative, larg reprezentativ.

Exponent al intereselor vitale ale întregului popor, Partidul Comunist Român a acționat și acționează consecvent pentru asigurarea conducerii științifice a operei de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, pentru înfăptuirea în viață a principiilor și normelor democratismului socialist. Ca rezultat al activității partidului, al contribuției nemijlocite a tovarășului Nicolae Ceaușescu, în țara noastră a fost creat și se perfecționează continuu un cuprinzător și complex sistem unitar de conducere a țării de către popor, o democrație politică, economică și socială de tip nou, care asigură participarea, prin reprezentanți și directă, permanentă și sistematică a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, la conducerea unităților economice, a instituțiilor științifice, cultural-educative, a unităților administrativ-teritoriale, a întregii societăți. Acest sistem este reprezentat de Frontul Democrației și Unității Socialiste, organism politic larg reprezentativ, exprimând unitatea de voință și acțiune a tuturor claselor și categoriilor sociale, a întregului popor.

Partidul nostru acordă o mare importanță creării climatului propice dezbaterilor libere, afirmării spiritului critic și autocritic al oamenilor muncii; el stimulează — atât în adunări sau consfătuiri, cât și prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă — exprimarea liberă, nestingerită a părerilor și propunerilor, criticarea lipsurilor și neajunsurilor din activitatea organelor de stat, de partid sau obștești, în vederea îmbunătățirii muncii din fiecare sector de activitate. „În condițiile actuale, o conducere bună — releva tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu se poate realiza fără o comunicare tot mai strânsă cu masele populare. Aceasta constituie, dealtfel, una din expresiile cele mai directe ale democrației înseși”. Numai „trăind și muncind împreună cu poporul, inspirându-se din înțelepciunea și experiența poporului, sorbind necânetat din forța sa inepuizabilă, partidul comunist rămâne veșnic tânăr, poate conduce cu succes opera de transformare revoluționară a societății,

poate asigura înfăptuirea visului de aur al omenirii — comunismul”.

Fiind un înalt exemplu personal, tovarășul Nicolae Ceaușescu a inspirat partidului un stil de muncă avînd drept trăsături definitorii legătura indisolubilă cu masele largi ale poporului, consultarea permanentă a oamenilor muncii și atragerea lor activă în activitatea de conducere, investigarea aprofundată a realităților, examinarea minuțioasă a problemelor, abordarea lor într-o viziune de largă perspectivă.

Structurile democratice create la nivelul unităților economico-sociale și la cel al întregii societăți asigură cadrul optim pentru realizarea în fapt a integrării, a strînsei împletiri a rolului conducător al partidului cu participarea maselor la conducere. Prin integrarea partidului în societate se realizează osmoza între partid și popor, se întărește unitatea poporului în jurul partidului. Secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, preciza în această privință că unitatea în jurul partidului comunist trebuie înțeleasă ca un proces de integrare largă a partidului cu masele populare, ca o unitate între membrii partidului comunist și oamenii muncii care nu sînt încă în partidul comunist, întrucît toți acționează în aceeași direcție, pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Partidul Comunist Român este strîns legat de masele poporului prin membrii săi, prin organele și organizațiile sale. P.C.R. este un partid de masă, care, la sfîrșitul anului 1980, cuprindea în rîndurile sale 3 044 336 membri, ceea ce reprezintă 19,70 la sută din populația majoră și 29,50 la sută din populația activă a țării. Ca urmare a orientării consecvente spre întărirea nucleului muncitoresc al partidului, s-au înregistrat o serie de modificări calitative, concretizate în ridicarea ponderii clasei muncitoare la 54,62 la sută din totalul efectivului partidului. De asemenea, compoziția națională a partidului corespunde structurii populației din țara noastră. Activitatea partidului ca și cea a statului nostru socialist reflectă justetea politicii naționale a partidului nostru de egalitate deplină a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate.

Directivile Congresului XII — marea poartă spre viitor

Succesele construcției socialiste ilustrează justetea politicii și activității practice a partidului nostru, care aplică creator legile obiective ale dezvoltării economico-sociale, principiile generale ale socialismului științific, concepția materialist-dialectică și istorică la condițiile concrete ale României. Poporul nostru are satisfacția legitimă că ceea ce a înfăptuit în anii socialismului se datorește propriilor sale munci, propriilor strădăni. „Mari-le realizări obținute în anii socialismului în dezvoltarea forței economice a țării — sublinia secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae

Ceaușescu — sînt rodul activității neobosite, pline de abnegație a clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, a tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate, al eforturilor considerabile, materiale și umane, ale întregului popor pentru ridicarea economico-socială a patriei. Nimic nu am primit din afară în mod gratuit, nimic nu a căzut din cer!”

Generalizînd experiența dobîndită în ani edificării socialismului și pornind de la cerințele obiectivelor stabilite în Program — făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și trecerea la comunism — Congresul XII al Partidului Comunist Român a trasat orientările fundamentale ale dezvoltării economico-sociale a țării și a stabilit direcțiile de acțiune în următoarea etapă, corespunzător intereseilor națiunii noastre și cerințelor pe care le ridică progresul neîntrerupt al societății românești în condițiile revoluției tehnico-științifice contemporane. Congresul a trasat ca obiectiv central dezvoltarea concomitentă și puternică atât a industriei, și îndeosebi a producției de materii prime și energetice, cît și a agriculturii — ca ramuri de bază ale economiei naționale. În virtutea acestui țel, Congresul II al Consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărănimi, al consilierilor oamenilor muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor, din 19-21 februarie 1981, a aprobat în unanimitate planul dezvoltării acesteia în cîincinalul 1981-1985 și o serie de programe pentru diferitele sale sectoare. Programul cuprinzător de înfăptuire a noii revoluții agrare definește căile de acțiune pentru făurirea unei agriculturii de înaltă productivitate și rentabilitate în măsură să asigure aprovizionarea populației cu produse agro-alimentare și baza de materii prime necesare dezvoltării ramurilor industriale.

În acest spirit, partidul asigură, odată cu progresul neîntrerupt al industriei, ridicarea la un nivel și mai înalt a rolului agriculturii în dezvoltarea echilibrată a întregii economii, în satisfacerea cerințelor de viață ale poporului, în întreaga operă de construcție socialistă. Înăfptuirea prevederilor planului cîincinal 1981-1985 va asigura trecerea României de la situația de țară în curs de dezvoltare într-o nouă etapă, de țară mediu dezvoltată. Prevederile cu privire la dezvoltarea economico-socială a țării în cîincinalul 1981-1985 și orientările de perspectivă pînă în 1990 asigură progresul armonios și unitar al forțelor de producție, al tuturor domeniilor vieții economice și sociale, ridicarea țării noastre pe o nouă treaptă de dezvoltare, transformarea României într-o țară dezvoltată sub aspect economic, cu o producție industrială și un venit național comparabile cu ale țărilor industrializate.

Strategia dezvoltării economico-sociale a României, orientată spre creșterea susținută a forțelor de producție și sporirea productivității muncii, se bazează pe mobilizarea și valorificarea superioară a resurselor materiale și umane proprii, pe primatul factorilor calitativi, precum și pe amplificarea colaborării și cooperării economice internaționale.

În dezvoltarea în ritm înalt a României, un rol deosebit de important vor juca intensificarea activității de colaborare și cooperare cu statele socialiste, cu statele membre ale C.A.E.R., cu țările în curs de dezvoltare, cu toate statele lumii, inclusiv cu țările capitaliste dezvoltate, lărgirea continuă a schimburilor comerciale și a cooperării în producție și în domeniul tehnico-științific.

Pe baza dezvoltării și modernizării economiei naționale se va asigura ridicarea continuă a calității vieții — scopul suprem al politicii partidului de edificare a noii orînduirii.

Pentru o lume a dreptății și echității

Edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate în România are loc în condițiile asigurării unei unități strînse, dialectice între politica internă și cea externă. În vasta activitate internațională pe care o desfășoară, partidul și statul nostru promovează o amplă politică de dezvoltare multilaterală a relațiilor cu toate țările socialiste, atît cu cele vecine, cît și cu țările socialiste mai îndepărtate, militează pentru întărirea colaborării și unității lor, acționează pentru dezvoltarea relațiilor și solidarității cu țările în curs de dezvoltare, cu țările nealinate, extinde, pe baza principiilor coexistenței pașnice, colaborarea cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii, fără deosebire de ordinul social, în scopul consolidării păcii și securității internaționale, al destinderii și dezarmării, al făuririi unei noi ordini economice și politice internaționale.

Întreaga activitate internațională a Partidului Comunist Român și a Republicii Socialiste România este determinată de caracteristicile fundamentale ale orînduirii noastre socialiste, reflectînd preocuparea constantă și activă pentru realizarea unui climat internațional de pace și cooperare reciproc avantajoasă, care să permită poporului nostru, tuturor națiunilor lumii să-și dedice forțele și capacitățile lor creatoare cauzei progresului lor material și spiritual. La începutul anului 1981, țara noastră întreține relații diplomatice cu 137 state, față de 68 în 1965, și relații economice cu 150 țări față de 98 în 1965. De asemenea, întreține relații culturale cu circa 140 state, față de 24 în 1962. La baza afirmării puternice a politicii externe românești stă activitatea neobosită a secretarului general al partidului nostru, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu. În anul care au trecut de la Congresul IX, tovarășul Nicolae Ceaușescu a întreprins 159 vizite în 71 țări ale lumii. Cu prilejul împlinirii la nivel înalt au fost semnate 19 tratate de prietenie și cooperare, 36 declarații solemne comune, 33 declarații comune cu 25 țări. La baza politicii sale internaționale, România așază consecvent principiile respectării stricte a independenței și suveranității naționale, deplinei egalități în drepturi, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța, dreptului fiecărui popor de a-și alege liber regimul social-politic, fără nici un amestec din afară, considerînd că înțonarea fermă a acestor principii în întreaga viață internațională constituie calea sigură pentru asigurarea climatului de pace reală în care se pot împlini aspirațiile de progres ale umanității.

Pornind de la situația complexă existentă în lume, caracterizată, pe de o parte, de afirmarea tot mai hotărîtă a voinței popoarelor de a se dezvolta libere, stăpîne pe bogățiile lor naționale, pe destinele proprii, de a-și

făuri viața așa cum o doresc, fără nici un amestec din afară, iar, pe de altă parte, de accentuarea politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste de forță și dictat, a tendințelor de reîmpărțire a lumii în zone de influență, România își intensifică participarea la soluționarea constructivă a marilor probleme care confruntă omenirea. Partidul și statul nostru consideră că, în ciuda complexității situației internaționale, a existenței unor contradicții puternice, forțele socialismului și progresului, popoarele de pretutindeni, acționînd unite, pot asigura dezvoltarea liberă, de sine-stătătoare a tuturor popoarelor, mersul înainte al omenirii pe calea progresului și civilizației, o politică nouă de egalitate și respect între națiuni, de pace și securitate internațională.

Partidul Comunist Român acționează constant pentru întărirea colaborării și solidarității cu toate partidele comuniste, cu partidele socialiste și democratice, cu mișcările de eliberare națională, cu forțele antiimperialiste de pretutindeni în lupta pentru transformări progresiste, democratice în societate, pentru progres social și pace în lume. Partidul nostru a abordat conceptul de solidaritate internațională în spirit dialectic, în contextul transformărilor ce se produc în lume, astfel încît acesta să înglobeze atît unitatea, colaborarea și solidaritatea tuturor țărilor socialiste, a partidelor comuniste, cît și unitatea, solidaritatea și colaborarea acestora cu partidele socialiste și social-democrate, cu partidele progresiste de guvernămînt din țările în curs de dezvoltare, cu mișcările de eliberare națională, cu alte partide și organizații progresiste, democratice, cu forțele antiimperialiste, ale păcii și progresului de pretutindeni. Prezența la Congresul XII al P.C.R. a sute de oaspeți reprezentînd partide și organizații politice din peste 100 țări ilustrează amploarea legăturilor internaționale ale partidului nostru, trîncia relațiilor sale cu forțele politice înaintate ale contemporaneității.

Datorită realizărilor sale interne, precum și politicii sale externe principale și constructive, dinamice, România întrunește astăzi un prestigiu în lume fără precedent în întreaga sa istorie.

Tot ceea ce a înfăptuit și înfăptuiește cu eroism și abnegație, cu entuziasm și vrednicie națiunea noastră socialistă în acești 16 ani de cînd în fruntea partidului și a destinului național se află tovarășul Nicolae Ceaușescu — strălucită personalitate care dă relief și substanță epocii contemporane și este astăzi cunoscută pretutindeni, fiind asociată cu înălțarea României socialiste liberă și unită, demnă și independentă pe culmile noii sale civilizații — demonstrează caracterul științific și justetea politicii partidului comunist care a știut să unească, în toate împrejurările, elanul revoluționar, energia și capacitățile creatoare ale clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, ale tuturor celor ce muncesc, fără deosebire de naționalitate și să le pună în mod conștient în slujba celui mai înalt progres social.

STEGAR AL LUPTEI PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE ȘI INTEGRITĂȚII TERITORIALE A ROMÂNIEI

General-maior ILIE CEAUȘESCU,
doctor în istorie

Acum, cind România se pregătește intens să serbeze a 60-a aniversare a Partidului Comunist Român, moment epocal în istoria poporului român, piatră de hotar în lupta sa pentru eliberare națională și socială, în lupta împotriva exploatării și asupririi, iese și mai puternic în evidență rolul hotărîtor pe care l-a avut partidul nostru comunist de-a lungul întregii sale existențe pentru apărarea suveranității și independenței naționale a patriei noastre. Dacă astăzi poporul român se bucură de o independență deplină, cum nu a avut niciodată în îndelungata sa istorie multimilenară, se poate spune, fără teamă de a greși, că aceasta se datorește patriotismului și luptei eroice desfășurate de Partidul Comunist Român, care a pus mai presus de orice interesele sacre ale patriei noastre.

Glorioasa aniversare ne oferă prilejul să evocăm cîteva aspecte din lupta Partidului Comunist Român pentru apărarea independenței poporului român într-o perioadă dintre cele mai zbuciumate și grele pentru țara noastră, anii 1938-1940.

Pe primul plan — problemele majore ale țării

Odată cu instaurarea dictaturii regale în România, la 10 februarie 1938¹, în istoria țării s-a deschis o nouă etapă, caracterizată printr-o complexitate deosebită, datorită atît schimbărilor survenite în regimul politic, cit și evoluției situației internaționale, marcată de o extindere continuă a agresiunilor statelor fasciste și revizioniste, acțiuni stimulate și de politica de concesi și cedări a puterilor occidentale.

O astfel de evoluție a evenimentelor a determinat Partidul Comunist Român, cum remarcă un document al perioadei, să pună pe primul plan al activității sale „mobilizarea forțelor naționale împotriva politicii de dominație și subordonare promovată de Germania nazistă, politică ce prezenta un pericol grav atît pentru independența națională, cit și pentru pacea internațională”. Prin stabilirea

cu claritate a direcției de unde venea agresorul, comuniștii avertizau întreaga noastră națiune asupra pericolului pe care acesta îl reprezenta pentru independența țării, cit și pentru pacea mondială.

Analiza lucidă a realităților din țară a permis partidului comunist să ajungă la concluzia, pe deplin întemeiată, că singura cale pentru salvagardarea intereselor vitale ale poporului român era lupta hotărîtă împotriva expansiunii fasciste, pentru apărarea cu arma în mînă a fruntariilor patriei. Condamnînd războiul de jaf și cîmpire, P.C.R. își exprima clar și hotărît adevîrul că lupta pentru apărarea armată a patriei. Întrucît „rezistența înarmată a poporului în caz de agresiune e legitimă” — sublinia P.C.R. într-unul din documentele din epocă — muncitorimea română „va merge în primele rînduri ale bătăliei”. Poziția partidului față de apărarea patriei prin mobilizarea la luptă a maselor largi populare reflectă faptul că P.C.R. își elaborase o concepție profund științifică și patriotică care se integra intim în problemele majore ale politicii externe a României. Dealtfel

¹ Magazin istoric, nr. 8/1973.

stabilirea obiectivelor politicii externe, realiste, științifice, corespunzătoare intereselor fundamentale ale României și păcii generale, a constituit o latură importantă a concepției P.C.R. pentru apărarea patriei împotriva Germaniei naziste și a statelor revizioniste. Pe această linie, încă la 31 ianuarie 1938, ziarul *Scnteia* arăta: „Partidul Comunist din România va lupta cu toate forțele sale pentru o politică externă de apărare a păcii alături de Uniunea Sovietică, Franța, Anglia, Statele Unite ale Americii, Mica Antantă, Înțelegerea Balcanică, va susține lupta pentru întărirea Ligii Națiunilor, ca organ de apărare a păcii, de aplicare a politicii de securitate colectivă”. Principiile enunțate cu claritate de către P.C.R. aveau un puternic ecou în rîndurile muncitorilor, țăranilor, intelectualiilor, militarilor, erau împărtășite de către toate cercurile progresiste și patriotice din România, corespunzînd întru totul intereselor lor majore. Într-un raport informativ întocmit de organele militare în 11 martie 1938 se remarcă, de altfel, că în „actualul program al partidului comunist”, care se declară „pentru apărarea granițelor țării contra revizionismului, intră toate problemele superioare ale țării”.

Concomitent cu răspîndirea în rîndurile masei a liniei strategice și tactice a P.C.R., pri-

vind apărarea patriei, comuniștii și-au intensificat acțiunile propagandistice pentru demascarea aberațiilor susținute de doctrinarii fasciști ce căutau să ascundă opiniei publice românești adevăratele scopuri urmărite de Germania hitleristă și acoliții săi. „Numai arătînd masei — se remarcă în broșura editată de comuniști sub titlul *Momentul politic și sarcinile imediate ale muncitorilor înaintați din România* — pericolul atacurilor lui Hitler contra țărilor din sud-estul Europei — ca un pas hotărîtor spre dezlănțuirea războiului mondial — muncitorii înaintați vor mobiliza aceste mase a se lega cu fiii, frații, părinții din rîndurile armatei și să se atragă armata în lupta contra acestui pericol”.

În perioada la care ne referim, ca de altfel și înainte, P.C.R. a arătat opiniei publice românești că se impunea cu necesitate adoptarea unor măsuri urgente și practice pe linia întăririi capacității de apărare a țării. De exemplu, în Platforma elaborată în iunie 1938 și adresată tuturor partidelor, organizațiilor democratice, tuturor cetățenilor iubitori de democrație, progres și pace, printre măsurile de ordin politic, se prevedea și pregătirea concretă și efectivă a poporului în vederea apărării țării „prin înarmarea tehnică și suflătoarească contra primejdiei agresiunii fasciste”.

Zalău, 1933: demonstrație populară antirevizionistă (fotografie inedită din colecția prof. I. Ivănescu)

Așa cum subliniază secretarul general al partidului nostru, „în anii premergători celui de-al doilea război mondial, în Europa și pe arena internațională se ascuteau contradicțiile, se agrava încordarea ca urmare a actelor de agresiune, a încălcării independenței și suveranității unor popoare de către fascismul german și alte state“. Ciuntirea teritoriului cehoslovac, după acordul de la München, care a dus la ocuparea brutală a regiunii sudete, a deschis drum larg imperialismului fascist german spre sud-estul Europei, cu țintă direct și spre țara noastră. P.C.R., cercurile largi ale opiniei publice din România au caracterizat de la început acest act drept o trădare și o abandonare de către puterile occidentale a poporului cehoslovac, cu grave repercusiuni pentru soarta păcii și independenței popoarelor Europei. Un sentiment de ură legitimă la adresa cotropitorilor nazisti a cuprins masele poporului român, care, conștiente de amenințarea ce se contura tot mai mult, s-au pronunțat pentru stringerea rîndurilor într-un front comun de luptă împotriva pericolului politicii hitleriste.

Măsurile întreprinse erau de stringență necesitate, deoarece, așa cum se consemna în ziarul *Scinteia*, „după München a început ofensiva împotriva României“, care „a devenit mai mult ca oricînd o țară pîdită... de sălbatică fiară, îmbătăită de singele jertfelor sfîșiate, care este fascismul german“. Pentru a se putea face față situației critice ce se crease, aprecia același ziar, „muncitorimea română și avangarda ei comunistă stă însă de veghe, neclintită în dragostea de țară și în curajul ei de luptă... nu va cruța nici o efortare, nici o jertfă pentru a stringe laolaltă muncitorimea și a porni în fruntea ei la unirea tuturor forțelor dornice să apere pacea și independența României“. După cum sublinia secretarul general al P.C.R., în condițiile în care pericolul pe care îl reprezentau Germania Hitleristă și Ungaria horthyistă devenea tot mai amenințător pentru România, „i-a revenit Partidului Comunist Român sarcina istorică de a acționa pentru unirea forțelor revoluționare, democratice, patriotice în lupta împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea democrației, a libertății și integrității teritoriale a patriei“.

Concomitent cu eforturile pentru unirea tuturor forțelor progresiste, democratice într-un larg front popular antifascist și anti-hitlerist, avînd ca țel și crearea unui guvern capabil să se împotrivească eficient atacurilor armatelor lui Hitler și ale acoliților săi, Partidul Comunist Român a continuat să-și lărgească activitatea în rîndurile maselor, pentru a le face să înțeleagă pericolele grave ce amenințau țara noastră, atît din partea Gărzii de fier, cît și, în special, a Germaniei naziste.

Opoziție generală față de Germania hitleristă

În momentul cînd armatele hitleriste au invadat Cehoslovacia, apropiindu-se amenințător de granițele țării noastre, C.C. al P.C.R. „a dat imediat alarma de mobilizare a maselor celor mai largi contra agresorilor fasciști, declarînd că comuniștii vor lupta cu arma în mînă pentru apărarea independenței naționale“. Pentru a înlesni o conlucrare cu toate forțele interesate în apărarea integrității și independenței țării, inclusiv cu cabinetul prezidat de Armand Călinescu, Partidul Comunist Român a înlocuit, în martie 1939, lozincă luptei pentru răsturnarea guvernului, cu aceea, mai realistă, a luptei împotriva elementelor capitaliste dispuse la cedări și compromisuri cu Germania nazistă. Dovedind orientare și operativitate, C.C. al P.C.R. a ținut imediat o sedință plenară, în care s-a hotărît, printre altele: punerea țării în stare de alarmă asupra pericolului unei imediate agresiuni fasciste și participarea activă a membrilor de partid la concentrările de trupe, unde să lupte pentru întărirea forței politice și morale a armatei, contra Germaniei hitleriste și a statelor revizioniste.

După invadarea Cehoslovaciei de către Germania hitleristă, P.C.R., în apelul lansat la 17 martie 1939, chema întregul popor să se ridice la luptă cu arma în mînă pentru apărarea patriei, pentru ca România să nu aibă soarta popoarelor din Austria și Cehoslovacia. În acest sens, P.C.R. declara: „Comuniștii vor lupta cu arma în mînă în primele rînduri. Uniți-vă cu toții într-un singur front puternic contra lui Hitler și a aliaților săi revizionști“. Precizarea clară a poziției partidului clasei muncitoare față de problemele fundamentale ale țării, hotărîrea fermă a comuniștilor de a apăra cu arma în mînă patria au avut o mare însemnătate în abordarea problemelor definitorii ale concepției luptei întregului popor.

Acțiunea fermă a comuniștilor de apărare a patriei a fost clar exprimată și de Comitetul teritorial P.C.R. din Ardeal și Banat. În manifestele sau chemările elaborate de acesta s-a remarcat necesitatea apărării neafirmării și a hotărîrea țării contra oricărui atac, fapt pentru care toți cetățenii țării, fără excepție, muncitori și țărani, români și maghiari, trebuiau să-și facă „datoria în armata română“, să lupte „cot la cot în contra pericolului hitlerist“, să fie o „permanentă pildă de disciplină, conștiință și jertfă“. Aceeași poziție hotărîtă de respingere a agresiunii a fost exprimată, în numele populației maghiare din Transilvania, în broșura cu titlul *Să nu capitulăm! Să ne împotrivim!* Tipărită

la Oradea, în luna martie 1939, în limba maghiară, în zeci de mii de exemplare, ea spunea, între altele: „Granițele actuale, independența României sînt grav periclitate de puterile Axei... Sîntem de aceea în mod categoric împotriva revizionismului... Înțelegem să tragem toate consecințele acestei atitudini și sîntem gata să luptăm cu arma în mînă, dacă va fi nevoie, disciplinat, curajos și organizat, împotriva aspirațiilor de cîmpire ale Axei și sateliților ei. Vom apăra, dacă va fi nevoie, cu prețul vieții noastre, frontierele actuale ale României și vom demasca cu toată puterea și capacitatea noastră pe agenții interni ai Axei și-i vom combate”.

Hotărîrea poporului român de a apăra cu arma în mînă independența națională și integritatea teritorială a țării împotriva oricărei agresiuni, ura lui față de hitleriști și de toți agresorii și revizionisții avea să fie consemnată chiar și în unele rapoarte înaintate la Berlin de către agenții naziști din România. Aprecieri ca „România nu și-a schimbat atitudinea față de Germania”, „românii vor lupta la fel ca și în anii 1916-1919 pentru drepturile lor” etc., puteau fi întîlnite în numeroase astfel de rapoarte, fapt ce confirmă și pe această cale că, în anii premergători izbucnirii celui de-al doilea război mondial, în opinia publică românească aversiunea față de Germania hitleristă era în creștere, că poporul român era ferm hotărît să-și apere patria chiar cu prețul vieții lui. Spre cîntea și mîndria lor, comuniștii au fost în primele rînduri în acțiunea de ridicare a întregului popor la lupta de împotrivire cu arma în mînă față de agresori. În raportul Secretariatului Comitetului teritorial P.C.R. din Ardeal și Banat, din aprilie 1939, reliefîndu-se „atitudinea eroică a majorității absolute a organizațiilor de partid și membrilor de partid față de evenimente”, se releva că în timpul mobilizării din martie 1939, comuniștii „imediat, cu cea mai mare disciplină, au îndeplinit ordinea [ordinul] de mobilizare. Între soldați au dus cu succes, lîna partidului, în ce privește rezistența pentru apărarea independenței României”. În continuare, țînîndu-se seama de faptul că trupele hitleriste se aflau la granița țării, iar Ungaria horthyistă mobilizase forțe numeroase la hotarele cu România, în raport se arăta că „organizarea luptei de apărare contra fascismului agresor este una din sarcinile noastre cele mai importante”; în acest scop

trebuiau mobilizate și masele largi ale populației maghiare care, „mînă în mînă cu poporul român, să respingă bandele fasciste revizioniste care vor să năvălească asupra hotarelor României”.

Tot ce ne aparține

Hotărîrea fiilor României de a se împotrivi agresiunii hitleriste și horthyiste s-a manifestat plener în întreaga țară. De exemplu, la o sedință a metalurgistilor bucureșteni, din 19 martie 1939, unde a participat și militantul comunist Constantin David, toți cei care au luat cuvîntul au spus că muncitorii sînt „gata să se ducă la graniță la Sighet pentru ca să rupă capul lui Hitler acolo, la granița țării românești”, declarînd, totodată, că ei salută măsurile luate de guvern „dacă în adevăr statul este decis să apere granițele”.

Poziția României de a-și apăra națională pe calea armelor a fost astfel exprimată în Adunarea Deputaților din 9 iunie 1939: „Nu luăm nimic din ce nu e al nostru, dar întîrim și apărăm cu îndrăzneală tot ce ne aparține. Am sprijinit această lozincă pe solemna înștiințare dată în numele guvernului de primul ministru și de ministrul de externe și sîntem hotărîți să apărăm cu armele hotarele și neafrînarea țării”.

Poziția politică înaintată pe care s-a situat P.C.R., decizia sa de a combate prin toate mijloacele fascismul și revizionismul, mergîndu-se pînă la lupta cu arma în mînă, au influențat puternic cugetele și inimile întregului nostru popor. Cuvintele înflăcărâte ale militanților comuniști, rostite la mari întruniri și demonstrații antifasciste și antirevizioniste — cum a fost cea de la 1 mai 1939, organizată sub imperativul suprem „Să apărăm independența națională a României” —, reflectau năzuințele legitime ce animau masele largi populare din țară. Așa cum arată secretarul general al partidului, „o amploare deosebită a căpătat lupta condusă de partidul clasei muncitoare împotriva fascismului și a războiului antisovietic, pentru pace și prietenie cu Uniunea Sovietică și alte state democratice în anii 1939-1940, luptă ce culminează cu puternica demonstrație organizată pe baza frontului unic, de la 1 mai 1939, în care se manifestă hotărîrea maselor de a se opune cu arma în mînă Germaniei fasciste”. Marea demonstrație de la 1 mai 1939 a evidențiat cu putere hotărîrea eroicei noastre clase muncitoare de a se opune fascismului și politiciii de război, de a apăra

interesele naționale supreme ale României. Manifestații similare cu cele din București au avut loc și în alte centre ale țării, la Ploiești, Iași, Cluj, Timișoara, Alba Iulia, în Valea Jiului și alte localități. Toate acestea au exprimat „combativitatea revoluționară a clasei muncitoare, hotărârea oamenilor muncii, a forțelor democratice antifasciste de a lupta pentru cauza libertății și democrației, a independenței și integrității României”.

Sfidând fără pic de scrupule dorința de pace a popoarelor, dreptul la dezvoltarea lor independentă și suverană, la 1 septembrie 1939, Germania hitleristă a atacat Polonia, dând prin aceasta semnalul începerii celui de-al doilea război mondial, conflagrație care a provocat omoririi și civilizației daune incalculabile. „După cum se știe — arată secretarul general al Partidului Comunist Român —, popoarele europene, ca dealtfel întreaga omenire, au plătit foarte scump faptul că n-au acționat cu fermitate, unite, pentru a se împiedica dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial”.

În aceste condiții de grea cumpănă pentru destinele popoarelor, P.C.R. a înfățișat din nou maselor populare gravul pericol ce plana asupra României și a altor popoare din partea Germaniei hitleriste, „reprezentantul cel mai barbar și mai sângeros al fascismului, care după cotropirea Poloniei amenință și țara noastră.” Înțelegând acest pericol, masele largi populare de la noi au fost cuprinse de o și mai adâncă ură față de hitleriști și de aliații lor. „Întreaga populație română — se consemna în unele rapoarte ale organelor informative — este hotărât ostilă Germaniei și în special cancelarului Hitler și regimului național-socialist care a dezlănțuit războiul”. În același timp, la chemarea comuniștilor și altor elemente democratice și patriotice, a crescut și mai mult hotărârea muncitorilor, țăranilor, intelectualilor, a tuturor păturilor sociale de a se împotrivi cu toată energia agresorilor fasciști și revizionști.

Pentru a împiedica orientarea agresiunii hitleriste spre România, partidul comunist, celelalte grupări democratice și antifasciste, masele populare au depus, în continuare, neobosite eforturi. „În fața pericolului iminent pe care-l reprezenta Germania fascistă pentru libertatea altor popoare, inclusiv pentru independența și integritatea României, partidul nostru — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-a ridicat cu fermitate, și-a

făcut auzit cu putere glasul, condamnând agresiunea fascistă, chemând masele populare la luptă pentru a se opune invadatorului, pentru a apăra patria”.

Până la urmă, evenimentele interne și internaționale au evoluat contrar dorinței și voinței P.C.R. și a tuturor forțelor progresiste din România. Victoriile vremelnice ale Germaniei naziste și mai ales înfringerea Franței, fapt care lipsea România de unul dintre ultimii aliați de care își legase îndreptățite speranțe într-un eventual război de apărare, au favorizat acțiunile expansioniste hitleriste și ale statelor revizioniste care și-au amplificat amenințările la adresa poporului român. Aceste victorii au activizat, de asemenea, ele, mintele fasciste și cercurile prohitleriste din interior, care au început să ocupe un loc dominant pe scena vieții politice românești. În aceste condiții, dictatura carlistă a cedat tot mai mult în fața presiunilor hitleriste.

„Nu dăm Transilvania!”

În împrejurările istorice complexe și deosebit de grele din acel timp, când hitleriștii dominau întreaga Europă continentală capitalistă, României i-a fost impus, la 30 august 1940, Diktatul fascist de la Viena, prin care puterile Axei smulgeau partea de nord a Transilvaniei din trupul țării și o predau Ungariei horthyiste. „În aceste împrejurări deosebit de complexe ale situației politice interne și internaționale — precizează secretarul general al partidului nostru — poporului român, aflat singur — ca urmare a politicii cercurilor conducătoare — în fața agresiunii Germaniei hitleriste, i-a fost impus odiosul Diktat de la Viena”. Exprîmînd ura poporului român împotriva celor care loviseră cu brutalitate în independența și integritatea patriei, „partidul comunist, numeroase cercuri politice, Madoszul și alte organizații democratice și patriotice, inclusiv grupuri ale armatei, — după cum se subliniază în Programul Partidului Comunist Român — s-au ridicat împotriva Diktatului, au organizat în diferite centre ale țării puternice manifestări populare, au cerut să se treacă la lupta armată pentru apărarea integrității și suveranității patriei”. În orașe și sate, în fabrici și uzine, în instituții și școli, ziua și noaptea, zeci și sute de mii de cetățeni, oameni ai muncii români și ai naționalităților conlocuitoare, din toate categoriile sociale, aparținînd par-

tidelor și organizațiilor politice democratice și antifasciste, întreaga populație a țării, în frunte cu comuniștii, au cerut anularea Diktatului de la Viena, și-au manifestat mînia profundă împotriva celor care pusese ră la cale acest act odios, declarîndu-se pentru rezistența armată¹.

În numeroase adunări, masele populare de la orașe și sate, muncitorii din fabrici și uzine, țărani, intelectuali, întregul popor român și-au exprimat hotărîrea fermă de a apăra independența și integritatea teritorială a patriei. Chiar în seara zilei de 30 august, zeci de mii de locuitori au ieșit în stradă, la Cluj, pentru a protesta împotriva Diktatului de la Viena. Înflăcărați de versurile lui Mureșanu: „Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină / Decît să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pămînt“, cetățenii din Cluj și din împrejurimi, într-o impresionantă coloană, în care mergeau alături comuniști și național-țărăniști, liberali, membri ai Frontului Plugarilor și ai Madosului, au manifestat în centrul orașului și pe marile bulevarde ale acestuia. De la o tribună improvizată, un mare număr de oratori au exprimat durerea și protestul maselor, înfierînd odioasa sentință. „Nici un petec de pămînt...“, „Vrem să murim apărîndu-ne fruntariile, onoarea, demnitatea națională...“, „Ardealul nu înțelege să fie ciuntit“ — iată o parte din lozincile pe care mulțimea le-a scandat neîntrerupt. Ca în vremurile de mare restriște, clopotele bisericilor au fost trase tot timpul în dungă. În capitala țării, populația s-a adunat în fața statuii lui Mihai Viteazul, voievodul care a realizat pentru prima dată, în anul 1600, refacerea patriei străbune — unirea românilor într-un singur stat. Coloana demonstrațiilor a străbătut apoi principalele artere ale orașului, scandînd lozincă „Nu dăm Ardealul!“ și întinînd cîntecele patriotice *Pe-al nostru steag și Deșteaptă-te române*.

În aceeași zi, la Brașov, mase compacte de oameni de cele mai diverse categorii s-au revărsat din toate colțurile orașului spre Piața Libertății. Descriînd atmosfera care a domnit în timpul demonstrației, elanul patriotic de care erau cuprinși participanții, *Gazeta Transilvaniei* din 5 septembrie 1940 consemna: „Și de astă dată s-a întărit jurămîntul că în sufletele românești ale brașovenilor nu va fi liniște și împăcare pînă cînd Ardealul nostru nu va fi iarăși întregit, unind pe toți frații, pe toți românii din el“.

Manifestații asemănătoare au avut loc și în alte orașe din țară (Bistrița Năsăud, Cugir, Oradea, Sighișoara, Alba Iulia, Sebeș etc.). Semnalînd poziția patriotică a populației care, în mod spontan, dar unanim, se pronunța pentru respingerea sentinței adoptate la Viena, Legația germană la București raporta Berlinului, la 2 septembrie 1940: „Ieri au avut loc în toată țara mari demonstrații antigermane, în special la Brașov, Cluj, Oradea, Sighișoara și București“. Într-un alt raport datat 3 septembrie, aceeași legație nota: „În toată Transilvania au loc demonstrații la care se strigă «Jos cu Hitler!», «Jos cu Mussolini!», «Nu dăm Transilvania!»“.

În timpul manifestațiilor de la sfîrșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1940, la București, Cluj și în alte orașe, comuniștii s-au situat în fruntea demonstrațiilor, a celor care se declarau ferm pentru apărarea hotarelor sfinte ale patriei.

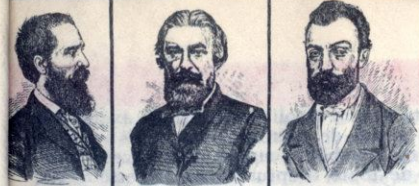
Vestea verdictului fascist de la Viena privind ciuntirea teritoriului țării a fost primită și în armată cu adîncă mîhnire și mînie, militarii fiind alături de masele populare în marile manifestații de protest organizate pe întreg cuprinsul țării. „La Brașov — scria *Scînteia* din 17 septembrie 1940 — soldații se înfrățesc cu mișcarea revoluționară care demonstrează pe străzi“, iar la „demonstrațiile de stradă de la Cluj a luat parte în masă garnizoana Clujului“. La Sibiu, „primul steag hitlerist [dintre cele găsite la o expoziție de mostre deschisă în localitate] a fost rupt de un ofițer român, ca pe urmă să dispară toate din oraș“. Este semnificativ și faptul că ofițerii din unele comandamente superioare ale armatei s-au alăturat maselor ieșite în stradă și au demonstrat în fruntea manifestațiilor. Astfel, exprimînd starea de protest a armatei, cadrele comandamentului Corpului 7 teritorial din Sibiu, conduse de generalul Georgescu Pion, s-au aflat în fruntea demonstrațiilor ce au parcurs străzile orașului. „Dacă nu vom ști să ne apărăm drepturile noastre sfinte — declară un ofițer — nu mai merităm să mai purtăm uniforma militară“.

Activitatea desfășurată de P.C.R. în rîndurile maselor largi populare pentru atragerea lor la luptă hotărîtă pentru apărarea patriei, împotriva expansiunii hitleriste și Ungariei horthyiste a fost deosebit de eficientă. Ea avea să dea roadele scontate în noua etapă istorică începută odată cu înfăptuirea insurjecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944.

¹ Magazin istoric, nr. 8-9/1980.

PANTEONUL ROMÂN

IOSIF VULCAN

Platon Petrescu-Isozot

Constantin Negre

A. Papen Dorobanț

Simion Barnutiu

Dinu Filipescu

George Bacovia

Constantin Dănilă

A. T. Măgarescu

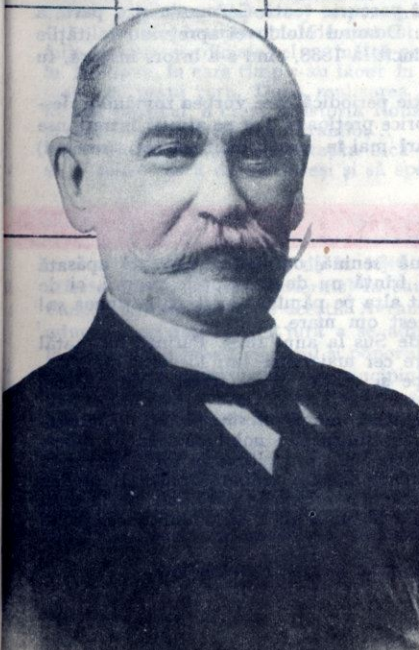
Ionel Bălan

Mihail Sadoveanu

Andrei Mureșanu

George Thamar

„Pre cît timp un membru al familiei nu este liber, pre atîta timp celălalt membru al familiei nu pot fi fericiți. Să sperăm că va veni timpul cînd toți membrii familiei vor fi liberi și atunci fericirea va fi universală”.

Aceste cuvinte — aluzie evidentă la situația românilor transilvăneni, despărțiți de frații lor de peste Carpați — le așternea Ioșif Vulcan (1841-1907) în prefața volumului său *Panteonul român*, apărut la Pesta, în limba română, în 1869. Suită de portrete ale unor proeminenți personalități culturale și politice din toate ținuturile locuite de români, lucrarea era un fierbinte elogiu pe care întemeietorul revistei *Familia* îl aducea celor care, prin opera și activitatea lor strălucită, contribuiseră la propășirea culturii românești, la menținerea unității naționale.

Publicat inițial în *Familia*, în anul 1865-1868, ciclul de portrete era menit să sublinieze caracterul unitar al dezvoltării culturii românești, faptul că, dincolo de granițele vremelnice și impuse, unitatea românească constituia o realitate istorică de nedezmințit. Apariția volumului în acea perioadă, dincolo de semnificațiile unui astfel de act, era o chestiune de curaj, o expresie publică a sentimentelor și convingerilor naționale ale autorului.

Scritor și publicist înzestrat de un fierbinte patriotism, militant neobosit pentru unirea tuturor forțelor intelectualității românești în lupta pentru realizarea marelui ideal național, Ioșif Vulcan și-a legat numele, în primul rînd, de revista *Familia*, pe care a întemeiat-o și a condus-o vreme de patru decenii (1865-1906) și care a apărut mai tîrziu la Pesta, apoi la Oradea. În paginile publicației și-au dat întâlnire scriitorii din toate colțurile pămîntului românesc, *Familia* fiind o continuatoare a *Daciei literare*, editată de M. Kogălniceanu.

Ioșif Vulcan vedea în dezvoltarea conștiinței naționale factorul determinant în realizarea idealului strămoșesc, unitatea națională. „Istoria veacurilor — scria el — ne este mărturie că poporul cu conștiința ridicată n-are să se teamă de nimic. Poți să-l izbești cît de crud, tot n-ai să-l strîvești, poți să pui cît de multe stavile, n-ai să-l împiedici înaintarea lui, poți să-l nedreptățești cît de volnic, n-ai să-l poți opri așvîntul, căci conștiința națională este scutul care îl apără și tăria care-l scotea biruitor din toate primejdțiile. Volnicia poate să-l răpescă tot, să-l facă rob, să-l stingă viața, dar nu-l poate în lume să-l cuprindă inima și sufletul, care să-l înăbușe simțirea și să-l sugrume conștiința națională”.

Ales membru al Academiei române la 30 martie 1891, Ioșif Vulcan s-a bucurat de prietenia și prețuirea celor mai reprezentative personalități culturale românești. La moartea sa, în 1907, dr. C.I. Istrati aducea în plenum academic un călduros omagiu „seninului nostru copleșit, care era mult devotat cauzei culturale și în special Academiei”.

Din *Panteonul român*, publicat acum 112 ani, care cuprinde, între altele, portretele lui A. Mureșanu, A.T. Laurian, T. Cipariu, V. Alecsandri, D. Bolintineanu, Dora D'Istria, M. Milo, I. Brătianu, C.A. Rosetti, B.P. Hasdeu, V.A. Urechiă, am selectat cîteva pagini din evocările consacrate lui I.H. Rădulescu¹, M. Kogălniceanu² și Avram Iancu³.

Am păstrat particularitățile lexicale ale autorului, transcriind însă textul conform normelor gramaticale și ortografice actuale. Intervențiile noastre au fost date în paranteze drepte, iar eliminările sînt marcate prin trei puncte. Notele de subsol aparțin redacției noastre.

I. LĂCUSTĂ

¹⁻³ *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968; 4/1969, 5/1970, 7/1977; 9/1972, 10/1974, 6/1976.

Ioșif Vulcan și cîteva dintre iluștrii săi contemporani, ale căror portrete le-a conturat în paginile *Familiei*

IOAN HELIADE-RĂDULESCU

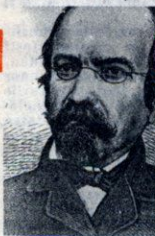
Dacă aruncăm o privire cât de scurtă asupra secolilor trecuți, și examinăm toate tazele și împrejurările prin care avură de a trece și cu cari avură a se lupta strămoșii noștri... numaidecât ne întrebăm: cum se poate aceea oare, ca o națiune ca a noastră... despuțată de toate drepturile sale... persecutată, batjocorită și insultată în decurs de secolii numeroși, totuși n-a pierit, totuși mai trăiește încă? Da, trăiește cu speranța unui venitoriu [viitor] splendid, în] sinul ei. Trăiește, și va trăi în etern.

N-a pierit națiunea română, căci în pericolele cele mai mari, când naia [nava] națiunii era p-aci să se cufunde, providența totdeauna se îngriji și de cite un far luminătoriu, sub a cărui conducere naia să poată înconjura vîrtejurile periculoase și să ajungă în pace la portul fericirii; providența totdeauna ne trimise bărbați, cari cu lumina științei lor au deslușit calea pe care avea să pășească și să înainteze poporul lor...

Stima ce le-o păstrăm e cu atît mai mare. Și această stimă e sinceră, adevărată și nu se va stinge pînă ce va mai exista un român pe fața pămîntului. Poporul care nu e capace [capabil] de a putea stima pe bărbații săi mari nu merită a se număra între națiunile culte; poporul acela nu este demn să aibă bărbați mari.

Biografiile acestor bărbați providențiali nu se pot scrie fără de a face și istoria națiunii lor — ele sînt legate strîns una de alta.

Națiunea noastră poate fi superbă [mîndră] de acest fiu neobosit al său. Dl. Heliade de mult lucra, și încă cu rezultatul cel mai strălucit, pentru dezvoltarea culturii noastre; viața ne-

MIHAIL KOGĂLNICEANU

Istoria este magistra vieții omenești. Ea ne arată erorile și faptele cele bune ale trecutului, ne dă lecțiuni pentru venitoriu, ne îndeamnă și ne entuziasmează a ne împlini bine chemarea ce avem ca indivizi, ca națiune și ca omenime. Cu distingere, istoria națională este unul din cele mai scumpe tezaure ale unui popor...

Pe lingă aceasta, elocința și știința de stat sînt condițiuni fără care un popor nu poate figura în corul națiunilor.

Cel ce iubește aceste științe desigur se va interesa să cunoască mai de aproape, cel puțin atît cît putem arăta aci, datele principale din viața acestui bărbat, al cărui nume este poporal nu numai românilor, dar este un nume european.

M. Kogălniceanu e născut în 1806 [1817] în Moldova. La înființarea armatei române îmbrățișă cariera militară. Pe la anul 1834 fu trimis de părinții săi spre a-și continua studiile în Germania. El se ocupă aici principalmente cu jurisprudența; mintea lui cea vastă îmbrățișă toate științele și mai cu seamă știința istoriei. Astfel, încă fiind student, edită în Berlin, la 1837, *Istoria României și a Moldovei*¹, scrisă în limba franceză, după ce mai întîi parcurse toată Germania și o parte a Franței, ca să cerceteze și să adune materialul necesar. Domnul Moldovei apretuind calitățile sale intelectuale... îi dăte ranguri succesive de înaintare, încît la 1838, cînd s-a întors în țară, fu aplicat ca adjutant domnesc și maior...

Fondă *Arhiva română* [românească], prima publicație periodică care vorbea românilor despre originea lor și începu a scoate la lumină documente istorice prețioase. Tot pe atunci întreprinse (cu colaborarea puținilor scriitori ce dezvoltau talente, cari mai în urmă merseră tot crescînd) o foaie intitulată *Dacia literară*.

AVRAM IANCU

... Vedete fruntea lui, atît de serină [senină] odinioară, cum stă apăsată și zdrobită de dureri; vedeți inima lui frîntă nu de suferințele proprii, ci de suferințele națiunii sale. Ah! el n-a iubit alta pe pămînt, decît pe națiunea sa!

Dar să vedem pe scurt cine e acest om mare...

Avram Iancu s-a născut în Vidra de Sus la anul 1824. Părinții lui, tatăl său, Alexandru Iancu, au fost unii dintre cei mai respectați locuitori din sat...

Cu anul memorabil de 1848 începe și viața propriaminte [propriu-zis] publică a lui Avram Iancu.

Junele tînr, cu fizionomia lui simpatice, cu părul său blond, cu mustățile și barba sa roșie-aurie, cu inima lui bună și atrăgătoare, cu simțul său nobil, cu dorul de libertate și independența patriei și națiunii sale, cu cunoștințele lui... era plăcut la toți. Născut în munți, în casa nu departe de casa unde s-a născut Horea, ardent pentru scăparea națiunii române de sub jugul feudal, nu putea să nu facă cea mai mare parte din mișcările naționale de la anul 1848. Popular la munteni, cunoscut mai în toată țara, n-a putut a nu fi unul dintre cei primi care au mișcat și condus cauza română de la 1848.

¹ Este vorba despre lucrarea *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*.

bosită a acestui bărbat mare a fost încopciată [legată] de o misiune divină. Și, într-adevăr, laureatul veteran al literaturii noastre a corespuns în deplin chemării sale. D. Heliade a fost acel apostol care, primind învățăturile dătătoare de viață de la marele maestru și reinviator al României, Gheorghe Lazăr, a mers mai departe... Lucrările sale pe cîmpul literaturii sînt nenumărate și diferite; mai în toate ramurile literare a produs ceva prețios... D. Heliade e poet, publicist, dramaturg, filolog, teolog și, pe lîngă acestea, filozof mare și patriot excelent, căci mai în toate lucrările d-sale observăm interesare pentru bunăstarea și mărirea României.

S-a născut în 1802 la Tirgoviște, din părinți de stare grea materială. Prima sa educație fu fericită a o primi la București, în școala fondată de nemuritorul Gh. Lazăr, apoi tot sub acest maestru mare trecu în colegiul Sfîntu Sava, unde făcu așa progrese mari, că după absolvire, în etate de 20 ani, fu denumit [numit] profesor în acest colegiu. Cu primirea acestui oficiu, ne putem închipui cât de neobosit a trebuit să fie, pentru ca să poată corespunde chemării sale, într-un timp cînd nu erau cărțile debuintoase [trebuincioase], cînd bietul profesor pentru ca să poată propune [preda] studiile cu succes, mai înainte de toate avea să compună manualele studiilor...

La 1848 luă parte însemnată în guvernarea provizorie, fiind membru din locotenența domnească...

Națiunea recunoscătoare încă de mult a adus tributul iubirii și admirațiunii sale acestui „gigante al templului”, și numele lui l-a scris între ale acelor apostoli ai națiunii noastre, care și-au sacrificat toată viața lor pentru înflorirea, prosperarea și înaintarea sfintei cauze de care calpătează fiecare inimă românească...

Dar această foaie... neputînd duce viață lungă, Kogălniceanu nu încetă a urmări ideea sa pentru dezvoltarea literaturii. În curînd se văzu apărînd foaia *Propășirea*, în colaborare cu Alecsandri, C. Negri și Ion Ghica, dar în care se vedea domnind spiritul lui Kogălniceanu. Această foaie a făcut educațiunea politică a junimei și a silit pe guvernul [guvernul] lui Mihail Sturdza a decreta actul de emancipare a țăganilor, la 31 decembrie 1843 [31 ianuarie 1844]...

După ce în mai mult de zece ani de muncă, cum spune dînsul, adună cu multă grijă și cu multă dificultăți manuscritele cronicelor române, ce stau afundate de seculi în pulberea mănăstirilor și în locuri expuse pieirii — urmărind această lucrare salutară chiar și în exil și închi-soare — publică, în fine, la 1852, o colecțiune a cronicelor române, intitulată *Letopiseștele țării Moldovei*; această lucrare uriașă este una din cele mai prețioase pentru români și care, împreună cu Sîncal și Petru Maior, ca o bibliie sfîntă a naționalității noastre, n-ar trebui să lipsească din nici o familie, din nici o casă română...

DL. Kogălniceanu a colaborat asemenea la *Harpa*, la *Albina*, la *România literară* fondată de V. Alecsandri la an 1855...

La 1857 fu ales deputat la Divanul ad-hoc al Moldovei, unde s-a distins ca autorul mai multor rapoarturi [rapoarte] importante.

De aici înainte omul de stat este cunoscut prin discursurile și lucrările sale publicate prin foile publice și oficiale; el se înalță pe treptele gloriei din ce în ce mai mult. Fu numit ministru în Moldova, în care timp s-au făcut în Iași Universitatea, două gimnazii și mai multe școale primare în toată țara. După realizarea unirii definitive, ca primul ministru al României, cum îl numea poporul, a creat în istoria României renumita epocă de la 2 mai 1864, cînd s-a adus lege pentru împroprietărirea țăranilor...

România are de a aștepta încă mult de la dînsul. Națiunile care nasc astfel de fii trebuie să se mîndrească de ele înseși și să speră în bunul lor destin.

Mîșcările naționale de la 1848 ce se manifestaseră în toată țara nu puteau a nu se manifesta și mai potent [puternic] la canceliștii de la tabla regească din Oșorhei [Tirgu Mureș]... Canceliștii români, între aceștia Avram Iancu, află lipsa [necesitatea] de a se aduna românilor în adunare națională și ei jură a se aduna într-o conferință premergătoare, pe Duminica Tomii, la Blaj. Iancu salută poporul și poporul îl purtă în triumf. Învățăturile lui la popor nu erau alta, decît libertate și egalitate pe principiul de naționalitate: și poporul îl iubea. Termenul de a ține marea adunare națională, pe lîngă toate piedicile de o parte și intrigile de altă parte, era defiptu [stabilit]. Ziua mare de 15 mai era apropiindu-se. Iancu nici de aici nu putea să lipsească.

În ziua, pe cînd se mesteca ziua cu noaptea, spre 15 mai, Iancu cu muntenii săi intră în Blaj. Ei erau împănați cu frunze și flori de primăvară, aveau stindarde naționale și au fost primiți cu cel mai viu entuziasm. Dar el nu putea să lipsească de a face parte și în conferința preliminară unde se învoiseră ca: „Adunarea din 15 mai e adunare generală națională a gîntei române din Transilvania; adunarea generală română are să prochiame [proclame] libertatea și independența

(Continuare în p. 61)

1877.

O VICTORIE IMPUNĂTOARE

Pagini inedite
din jurnalul
ofițerului
norvegian

Gunnar Flood

„Ca tânăr ofițer, eram dornic să văd un război adevărat. Am sosit în România în luna decembrie 1876, presupunând că războiul cu Turcia avea să izbucnească. După o ședere de două luni, a fost evident că iarna blândă inundase cimpurile și drumurile, astfel încât o traversare a României devenise imposibilă pentru trupele [rusești] mai numeroase...

În timpul acestor două luni, țara îmi devenise dragă. Întelegeam și împărtășeam dorința de independență a tinerei României. La recomandarea unui prieten comun, căpitanul Romulus Magheru¹ m-a primit ca pe un tovarăș și m-a introdus în București. El a cunoscut sentimentele de afecțiune pe care le nutream pentru România..., pentru poporul și armata sa. De aceea, de îndată ce românii au trecut Dunărea, mi-a trimis o scrisoare cu urearea: «Pe curând pe cimpurile de bătălie din Bulgaria».

Autorul acestor rânduri, norvegianul Gunnar Sölft Flood, s-a născut la Bergen, la 17 octombrie 1842. A urmat școala de ofițer de infanterie, primind în 1864 gradul de sublocotenent. În 1871, a intrat în Statul major general al armatei, făcând, în calitate de ofițer al acestuia, două călătorii în România: prima în 1876, a doua în 1877-1878, în timpul Războiului de independență. În această perioadă, Gunnar Flood a luat parte la aproape toate importante momente ale Războiului de independență al țării noastre.

După încheierea ostilităților, la întoarcere în Norvegia, Gunnar Flood a ținut, la Cercul militar din capitala țării și în sala de festivități a Universității, o serie de conferințe despre România și lupta pentru independență

desfășurată de ea. În continuarea activității de militar, a fost atașat militar al țării sale la Paris (între 1 ianuarie 1892 și 24 mai 1895); în 1894 a fost avansat la gradul de locotenent-colonel, iar în 1898 a devenit colonel, comandînd un regiment de infanterie, pînă în 1907, cînd a ieșit la pensie.

În 1927, cu prilejul împlinirii a 50 ani de la dobîndirea independenței absolute a României, la insistențele prietenului său, generalul Radu R. Rosetti², Gunnar Flood s-a decis să dea publicității impresiile sale asupra memorabilelor evenimente din anii 1876-1878, redactate, cum menționa el, „sub influența directă a momentului”. Ele au văzut lumina tiparului sub titlul Notele unui ofițer norvegian înaintea și în timpul războiului de neafermare 1876-1878 și cuprind o mare parte a însemnărilor făcute de autorul lor în acei ani, constituindu-se într-un prețios document asupra evenimentelor care au avut drept efect dobîndirea independenței depline a României.

Lucrarea, apărută sub îngrijirea generalului Radu R. Rosetti, nu a reprodus însă în întregime jurnalul de front al ofițerului norvegian, unele episoade, ca atacul de la Smîrdan sau intrarea trupelor române în cetatea Vidinului, fiind omise. Din această parte a jurnalului, publicăm în continuare cîteva pagini inedite. Întreruperile în text le-am marcat prin trei puncte, iar explicațiile noastre prin paranteze drepte. Frazele culese cu litere cursive au fost preluate din lucrarea lui Radu R. Rosetti; ele au fost incluse în acest text pentru a face legătura necesară înțelegerii unor evenimente.

Prof. Valeriu AVRAM

^{1,2} Magazin istoric, nr. 9/1977; 7-8/1978.

Uniforme militare purtate de ostașii români în timpul Războiului de independență. Fotografii realizate cu puțin
un secol în urmă de Carol Popp de Száthmari

Luarea Plevnei

28 noiembrie-10 dec. 1877.
Pe la 4, 5 dimineața, turcii
păriseră reduta Grivița și
mai târziu și pe cea de la Bu-
cova. La ora 6 dimineața, masa
principală a turcilor era adu-
nată între Plevna și podul
Vidinului și începu retragerea,
deținând încă forturile de la
Opanez. Stăpâne pe reduta Gri-
vița, trupele române înain-
tară cu băgare de seamă spre
Bucov... La 9.30, generalul
Cernat¹ urcă pe cal pentru a
ajunge la Fortul Alexandru.
Am aflat acest lucru la ora
10 și l-am întâlnit pe general
la fortăreața mai sus-aminti-
tă. Grupul său era format
din generalul Fălcoianu²
[de fapt, colonel], șeful statu-
lui major, generalul Manu³

Generalul Cernat cu statul
său major din care făceam și eu
parte părăsi reduta Grivița
pentru a se îndrepta spre vest.
Din acest moment am avut
posibilitatea să urmărim cu
privirea lupta de la podul Vid,
marșul prin Bucova și lupta
românilor la Opanez. Un spec-
tacol dramatic, impunător și
de neuitat. Lângă bateria Cra-
iova, am primit știrea că Opa-
nezu a fost ocupat de români.
Turcii erau respinși spre Vid
și încercuți dinspre Plevna
și Bucova... Bătălia era ispră-
vită. Osman-pașa cu întreaga
sa armată erau luați [prizo-
nieri].

Vineri, 14 decembrie 1877.

La ora 11 dimineața, împă-
ratul [Alexandru al Rusiei]
și suita urcă în trăsură la
Poradim. Era frig și o ceață
densă micșora vizibilitatea.
După o cursă rapidă de o oră,
am sosit la Plevna, acest oraș
plină acum aproape necunos-
cut, iar acum celebru în lu-
mea întreagă. În stînga, pe o
colină se vede un mic cort,
unde se află rănitul Osman.

Se văd apoi sute de căruțe,
fiecare înconjurată de un mic
grup de străini, acestea fiind
familiiile turcești, care doreau
să emigreze cu armata: băr-
bați, femei, copii, adunați în
jurul căruțelor cu doi boi,
căruțe ce aveau în ele tot ce
ei agonisiseră pe acest pămînt.
Puțin mai departe, în
stînga, se vede casa unde
Osman a fost găsit de ofițerii
români — colonelii Cerchez⁴
și Arion⁵ — după capitulare...

Vidin-Calafat, 1 ianuarie
1878. Astăzi am vizitat prizo-
nieriile turci din marea caza-
ră Malmaison. Sint bine ca-
zați și hrăniți. Tot corpul clă-
dirii servește ca spital. Came-
rele bolnavilor sînt bine aeri-
site. Prizonierii sănătoși erau
instalați împreună cu subofi-
țerii lor în adăposturi... Prizo-
nieriile își pregătesc ei înșiși
mîncarea în cazanele ostașilor
români și în același fel cu aceș-
tia. La sosirea mea, un subofi-

¹ Alexandru Cernat (1828-1893),
general de divizie, ministrul de război
al României.

² Ștefan Fălcoianu (1835-1905), co-
lonel, șef al Statului major al armatei
române de operații (de la 20 octom-
brie 1877).

³ George Manu (1833-1911), ge-
neral de brigadă, comandant al Divi-
ziei IV de infanterie; a comandat
întreaga artilerie română la Plevna.

⁴ Magazin istoric, nr. 1/1967.

⁵ Eracile Arion (1838-1903), co-
lonel, comandantul artileriei din
cadruul Marelui Stat Major.

ter strigă: „Drepti!”. Și toată lumea se ridică...

28 Ianuarie 1878. Am plecat astăzi cu generalul Cernat și suita spre Calafat, continuându-ne drumul și în ziua următoare.

29 Ianuarie 1878. Trecerea Dunării [la reîntoarcerea pe teatrul de operații] s-a efectuat cu două vaporase cu aburi care trăgeau pontoane. Pentru cai și căruțe s-a folosit o platformă pe două pontoane. Seara, tabără în sat.

31 Ianuarie 1878. Seara am sosit la Smîrdan și a doua zi am vizitat câmpul de luptă. Terenul din jurul Vidinului e întins pe o distanță de 3-6 km de la Dunăre și destul de smîrcos spre sud. Pe această câmpie se ridică un mic platou înalt de numai 4-6 m și aici sînt situate satele de la Smîrdan. Turcii ocupaseră acest sat ca post înaintat depărtat de incintă la 3-4 km. Ei au aici trei lunete¹ foarte aproape de sat. Românii s-au hotărît să atace dinspre apus. După-amiază, cînd trupele erau concentrate în vile de la apus, ceața era atît de deasă încît artileria a încetat focul... Fălcoianu, din contră, insistă să se dea atacul și că trebuie să se profite de ceață. Un batalion din Regimentul 4 dorobanți a fost trimis în ajutor. Dar a greșit direcția în ceață, s-a întors mai întîi la stînga și apoi la dreapta și a continuat, pînă ce s-a găsit, deodată, în fața unei lunete dușmane.

Toți și-au dat seama că salvarea se găsea numai într-un atac rapid. Deci s-au avîntat, au trecut șanțul plin cu apă care le ajungea pînă la piept și au luat luneta. Toate cele trei lunete au fost luate deci cu baioneta... Au fost luate cîte două tunuri de la prima și a doua lunetă. După aceasta, trupele [române] au înaintat

cu mare viteză și curaj... Rezerva celor trei batalioane care atacau cuprindea două baterii și două escadroane. Aceste trupe au primit ordinul să se retragă spre Vidin. Numai un escadron a executat ordinul, învingînd 250 soldați turci care veneau probabil din sat. Pierderile românilor: 3 ofițeri morți, 7 răniți, 90 soldați morți și 303 răniți. Românii au luat 3 lunete, satul Smîrdan, 4 tunuri și 250 prizonieri. Se presupune că au fost uciși 400 turci. Acestea au fost pierderile primei zile și celei de-a doua, cînd turcii au încercat să recucerească Smîrdanul, [profitînd de faptul că] Cerchez dusesse tunurile capturate și rămăsese a doua zi, în sat, fără artilerie. Turcii au înaintat cu 4 tunuri și, dîndu-și seama că românii erau fără artilerie, s-au apropiat la un foc de armă; [timp de cîteva ore] satul ca și tranșeele neterminate au fost sub focul lor. Românii au respins cu curaj atacul, dar au avut în acea zi cele mai mari pierderi. Atacul românilor a fost foarte bine executat și necesar pentru a strîmta incinta înconjurătoare. Turcii, dimpotrivă, au comis o mare greșeală, construind lunete în locul redutelor închise. Apoi ei au comis greșeala de a nu se flanca reciproc, adică luneta 1 și 2 nu aveau linii de foc care să se încrucișeze. Ele erau plasate în așa fel încît nu se realiza acest lucru...

Intrarea românilor în Vidin a fost condusă de generalul Manu, șeful artileriei. Programul prevedea ca armata turcă să părăsească Vidinul la prînz, să defileze în fața Statului major român și să-i dea onorurile militare...

La 12 fix, defilarea [turcilor] a început. A fost executată în coloane de plutoane. La o distanță de 20 pași de noi, un pluton a luat puștile

la braț, dar fără precizie și nici simultan. De multe ori distanța dintre plutoane era mare și soldații au trebuit să se oprească din cauza lipsei intervalelor. Uniformele erau cum nu se poate mai diferite. [Doar] cîteva soldați purtau adevărata uniformă turcă: ilic albastru din lînă, care se încheie pe dreapta și apoi o scurtă vestă de zruav. Alții, dimpotrivă, purtau uniforme europene demodate. Soldații erau viguroși și puternici și fuseseră adunați din toate părțile Turciei. Această defilare fiind terminată, am plecat călare, cu Izzet-pașa în frunte, mergînd spre cîmpie mai la nord, unde armata română era aranjată pe trei linii. Sosind în împrejurimi, auzirăm muzica tuturor regimentelor, unde fiecare își cânta marșul, iar trompetele artileriei și cava-leriei sunau. A fost un vuiet învolburat de muzică, sub care noi am trecut frontul în galop, pînă în aripa dreaptă. Izzet-pașa, pe frumosul său cal, a trecut cel mai aproape de front și a primit salutul surzînd amabil. Era un spectacol splendid. Apoi am luat loc la o oarecare distanță și defilarea a început. Totul mergea excelent. Batalioanele de linie mergeau într-o cadență de prisaci. Toți erau foarte bine îmbrăcați. Mulți dintre ei aveau mantii noi. Diferența dintre cele două armate era extraordinară.

La intrarea în fortăreața interioară am fost primiți de consiliul municipal călare, iar după cîteva discursuri [reprezentanții acestui consiliu] s-au așezat în fruntea coloanei și ne-au condus în fortăreață. Populația bulgară era înșirată de-a lungul străzilor și toate fetele purtau flori. Populația ne-a salutat cu dragoste și noi am putut auzi cu bucurie exclamații cordiale și amicale, interzise de turci.

¹ La fortificațiile cu bastioane, deschidere exterioră, apărată din flancuri, destinată observației și tragerilor de artilerie.

1862: ROMÂNIA ÎȘI AFIRMĂ DEMNITATEA NAȚIONALĂ

MARTA ANINEANU

Cronica sfârșitului de an 1861 consemna pentru principatele române noi eforturi pentru realizarea unirii definitive și afirmarea tinărului stat pe arena internațională. Fermitatea domnitorului Alexandru Ioan Cuza și a oamenilor politici îndreptate țara pe calea emancipării care depășea prevederile Convenției de la Paris din anul 1858, dar care corespundea aspirațiilor poporului român.

După cum se știe, Conferința acceptase o „unire” a principatelor constând în alegerea a doi domni, care să conducă prin intermediul a două guverne, în două capitale diferite ș.a.m.d. Alegerea succesivă a lui Alexandru Ioan Cuza în Moldova și în Țara Românească a dat sens concret și real unirii principatelor. Reunite într-o nouă conferință la Paris (aprilie-septembrie 1859), marile puteri au fost nevoite să solicite Porții să acorde dubla investi-tură noului domn. Cuza era totuși nevoit să mențină în cele două principate două administrații separate, care și coordonau activitatea prin intermediul unei comisii mixte, cu sediul la Focșani, situație ce va fi înlăturată abia în februarie 1862, prin instalarea primului guvern al României.

În tot acest interval (1859-1862), domnitorul Cuza și oamenii politici de frunte ai țării au depus o stăruitoare activitate pentru consolidarea autonomiei și unirii celor două principate. Pe această linie se înscrie și episodul pe care-l relatăm.

În vara anului 1862 urma să aibă loc, la Londra, o expoziție universală. Cele două guverne ale Moldovei și Țării Românești au întreprins demersuri

pentru a afirma și pe această cale independența principatelor față de Poartă, cerind organizatorilor expoziției ca ele să participe cu produsele lor, într-un spațiu anume afectat și nu într-unul comun cu acela al Imperiului otoman, așa cum se petrecuseră lucrurile la expozițiile anterioare, din 1851 la Londra și din 1858 la Paris. Demersurile trebuiau făcute prin intermediul Agenției oficiale române de la Paris, al cărei titular era lancelu Alecsandri, frațele poetului. Nevoit să plece în țară într-un concediu mai îndelungat pentru rezolvarea unor spinoase probleme financiare, lancelu a fost înlocuit de Vasile Alecsandri, care a girat postul de agent oficial în perioada martie 1861-septembrie 1862.

În această calitate, Vasile Alecsandri a primit, la 2 septembrie 1861, scrisoarea lui Alex. Plagino, ministru de finanțe și ministru ad interim al afacerilor străine din Țara Românească (în lipsa titularului acestui minister, Apostol Arsăki), prin care îl anunța că guvernul a instituit o comisie specială, sub direcția Ministerului de finanțe, care să se ocupe

Teatrul este în stil nou.

Vasile Alecsandri
(fotografie
din fondurile
Bibliotecii
Academiei R.S.R.)
Sus: Stema Principatelor
Unite
reprodusă
dintr-un armorial
francez
anonim
din 1864

cu prezentarea produselor la expoziția de la Londra. „La precedentele expozițiuni de la Paris și Londra, se sublinia în scrisoarea menționată, produsele noastre fură confundate, precum știți, cu acele ale Imperiului otoman. De astă dată, însă... ni se pare că momentul ar fi oportun ca să reclamăm un loc aparte în clasificarea produselor expuse. Către aceasta considerind că, cel puțin sub raportul comercial, noi formăm un stat separat, cu totul osebit de Turcia și că comerțul străin se adresa directamente către noi pentru produsele ce ne sînt speciale...”¹

Intuind importanța hotărîrii luate, pentru reușita căreia va depune toate eforturile, Alecsandri a cerut ca pentru a începe demersurile, să i se comunice imediat lista produselor și necesităților de spațiu. Reîntors la postul său de ministru al afacerilor străine, Apostol Arsaki îl satisface cererea, la 5 octombrie 1861, exprimîndu-și convingerea că și de astă dată va pune în slujba apărării „drepturilor noastre tot zelul ce vă caracterizează...” De la Paris, Vasile Alecsandri a plecat la Londra, de unde a adresat Comitetului central al expoziției, la 8 octombrie 1861, cererea principatelor de a li se rezerva un loc în scopul prezentării produselor lor. Apoi, la 26 decembrie 1861, a comunicat Comitetului central al expoziției și datele primite de la Apostol Arsaki, privitoare la produse și spațiu necesar expunerii lor, care totaliza 150 picloare pătrate englezești [1 piclor = 0,3 048 m]. Aceste informații le-a trimis și lui Petrache Poenaru, numit comisar al expoziției și care urma să preia sarcinile agenției de la Paris în această acțiune.

Demersurile românești s-au bucurat, la început, de o primire favorabilă. La 16 octombrie 1861, Vasile Alecsandri a primit răspunsul secretarului Comitetului central al

expoziției, Fr. R. Sandford, prin care acesta îl înștiința: „Comisarii Măiestrății Sale vor fi fericiiți de a păstra un loc pentru produsele Moldovei și ale Valahiei, din diviziunea expoziției destinată pentru produse străine”.

Medalie scoasă la Iași în 1906 în amintirea ridicării statuii lui Vasile Alecsandri (relecția D.D. Tănăsescu)

Alecsandri avea toate motivele să fie satisfăcut de izbinda obținută cînd, la începutul lunii ianuarie 1862, atitudinea binevoitoare a Comitetului central al expoziției față de principate s-a schimbat brusc sub influența, desigur, a cerurilor politice engleze, care au sesizat, în spatele acestor manifestări de independență economică, o încercare de destrămare a suzeranității turcești asupra principatelor. Poarta, manifestîndu-și cu întîrziere dorința de a participa la expoziție, a antrenat după sine și statele de sub suzeranitatea sa, neîntînd seamă de condițiile speciale ale raporturilor sale cu unele dintre ele, cum era cazul principatelor. La 7 ianuarie 1862, ca urmare a manevrelor Porții, agentul român a primit înștiințarea Comitetului central al expoziției că este necesar să se înțeleagă cu ambasadorul Turciei pentru că „s-a decis ca toate obiectele ce vor proveni din Turcia, din Egipt, din Tunisia și din principate să fie așezate într-o singură grupă...”

Ulmit de revenirea neașteptată asupra unei hotărîri care păruse definitivă, Vasile Alecsandri, la 10 ianuarie 1862,

a comunicat în țară noua situație creată și, tot la aceeași dată, și-a manifestat nemulțumirea către Fr. R. Sandford, precizînd că cele întîmplate vor produce o foarte neplăcută impresie în principate. La rîndul său, Apostol Arsaki a comunicat decizia organizatorilor expoziției lui Leon Ghica, ministrul afacerilor străine al Moldovei, subliniind că: „Nu ne mai rămîne, după a mea părere, decît a renunța la proiectul nostru, fiindcă primind condițiunile ce ne sînt făcute am semăna, prin aceasta, că sîntem cu nepăsare pentru drepturile noastre de independență, pe care ținem, din contra, mai presus de toate, a apăra”. În scrisoarea explicativă, pe care a adresat-o agentului de la Paris și prin care îl înștiința despre hotărîrea guvernului de a renunța la participarea principatelor la Expoziția universală, ministrul român sublinia clar scopul pe care îl urmărise prin expunerea independentă a produselor românești la expoziție și refuzul de a accepta orice compromis care ar fi umilit țara: „Principatele Unite nefiind niciodată asimilate provinciilor ce fac parte integrantă a Imperiului otoman, nu putem subscrie tocmai acum la niște condițiuni care ar părea că nu au alt rezultat decît a favoriza o asemenea confuziune. Fîlindcă, pe de altă parte, deciziunea ce ni se opune acum provine negreșit din influențe prea înalte, ca să ne fie posibil a le combate cu speranță de succes, singurul partid [hotărîre] ce ne rămîne a lua, în interesul drepturilor noastre, de independență comercială ce ținem mai presus de toate a apăra, este a renunța la trimiterea proiectată”.

La 5 februarie 1862, Vasile Alecsandri a comunicat la Londra hotărîrea țării noastre de a nu mai participa la Expoziția universală. Românii au preferat astfel prin acest act de demnitate națională să-și afirme și pe această cale statutul independent la care aveau dreptul.

Reproducem, în continuare, cîteva din scrisorile și documentele referitoare la demersurile diplomatice ale lui Vasile Alecsandri în legătură cu acțiunea amintită.

¹ Întreaga corespondență primită și trimisă de Vasile Alecsandri în legătură cu acest demers diplomatic se găsește la Ministerul de externe, dosar 191, Arhivele Statului, București, Biblioteca Academiei R.S. România, mss. 2 253, ff. 320-370, sub formă de cîrnie în limba franceză; în manuscrisul de la Biblioteca Academiei R.S. România se găsesc și prospectele imprimate ale expoziției engleze. Aceste piese oficiale au fost publicate numai parțial.

Paris, 25 sept[embrie] 1861

Domnule ministru,

Înainte de a mă duce la Londra pentru a urma instrucțiunile din scrisoarea Excelenței Voastre cu data de 21 august 1861 relativ la locul special pe care Principatele Unite sînt îndreptățite să-l ceară la Expoziția Universală pentru diferitele lor produse, am crezut necesar să sondez mai înainte terenul viitoarelor negocieri pentru a mă asigura de felul dispozițiilor Comitetului Central [al Expoziției] în privința noastră. N-am să vă ascund deci, domnule ministru, că raportîndu-mă la informațiile luate la Paris, miștunea cu care Excelența Voastră m-a însărcinat prezintă mari dificultăți de înfrînt, căci se ascunde o latură politică de o evidență [foarte] puțin ascunsă pentru a nu atrage atenția oamenilor de stat ai Angliei.

Oricum ar fi, eu n-am să țin să insist în negocierile care au ca scop să așeze industria țărilor noastre pe aceeași linie ca și cea a țărilor total independente, dar pentru ca să angajez lupta cu oarecare șanse de succes este absolut necesar să mă prezint înarmat cu toate dovezile în fața Comitetului Central al Expoziției, însă dovada cea mai importantă este tocmai cea care îmi lipsește, adică lista obiectelor pe care principatele contează să le trimită la Palatul industriei.

Vă rog, deci, domnule ministru, să binevoiți a da ordin ca să mi se trimită prin cel mai apropiat curier și profit de această ocazie pentru a vă asigura de cea mai înaltă considerație,

V. Alecsandri
girantul Agenției Principatelor
Unite la Paris

Londra, 8 octombrie 1861

Domnilor,

Guvernul Principatelor Unite al Moldovei și Țării Românești instituind, cu ocazia Expoziției Universale care se pregătește la Londra, o comisie însărcinată să adune o selecție de produse ale industriei agricole pentru a fi trimise la expoziția mai înainte citată, a invitat pe subsemnatul, agent oficios al Alteței Sale, prințul Cuza, la Paris, să se pună în legătură cu onorabilul Comitet de la Londra, cu scopul de a obține ca să fie rezervat în Palatul industriei un loc special pentru produsele principatelor.

Subsemnatul are deci onoarea de a supune justei aprecieri a domnilor membri ai comitetului considerațiile care au dictat guvernului său demersul care face obiectul acestei scrisori și se măgulește cu nădejdea că acest demers va fi primit favorabil.

La expozițiile precedente de la Londra și Paris produsele noastre au fost confundate cu cele ale Imperiului otoman. De data aceasta, totuși, guvernul Sublimei Porți, neadresînd celui din principate nici o comunicare relativă la acest lucru, i-a lăsat o inițiativă potrivită cu noua sa poziție excepțională pe care Tratatul de la Paris a creat-o principatelor. În consecință, guvernul prințului Cuza, în virtutea liberului arbitru și dornic de a face față sa să participe la onorurile cum și la binefacerile Expoziției de la Londra, crede momentul potrivit pentru a cere un loc separat în clasificarea produselor expuse și se bizuie pentru a-l primi pe principiul independenței administrative și comerciale de care principatele au dispus liber totdeauna. Principatele formează dealtfel... un stat separat, cu totul deosebit de Turcia, un stat care a încheiat deja cîteva tratate cu state puternice, ca Austria, și chiar cu Anglia, și comerțul străin s-a adresat întotdeauna direct nouă pentru produsele care sînt specialitatea noastră. Este deci foarte necesar ca să se arate, printr-o clasificare separată, proveniența acestor produse care iau cu fiecare zi mai mare dezvoltare și care contribuie așa de puternic la bunăstarea materială a țărilor lipsite de resursa industriei agricole.

La aceste considerații, subsemnatul se grăbește să adauge că tendințele principatelor au ca scop principal să-și întindă cît mai mult relațiile comerciale cu Anglia din punct de vedere al schimbului produselor cu cele ale manufacturii engleze și că ar fi din partea onorabilului Comitet de la Londra un mijloc de a încuraja această tendință, acela de a fi de acord, fără dificultate, cu cererea pe care subsemnatul are onoarea să i-o adreseze în numele guvernului său.

În speranța unui răspuns favorabil, pe care subsemnatul își va face o datorie să-l comunice numaidecît guvernului său, roagă pe onorabilii membri ai Comitetului Central să binevoiască să primească asigurarea celei mai înalte considerații.

Agentul Principatelor
V. Alecsandri

D-nii membri
ai onorabilului Comitet Central al Expoziției de la Londra

Domnule ministru,

Am onoarea să anunț Excelenței Voastre întreaga reușită a misiunii mele de la Londra privind locul special pe care guvernul Alteței Sale prințului domnitor m-a însărcinat să-l obțin la Expoziția Universală din anul 1862, pentru produsele Principatelor Unite. Datorită rezultatului satisfăcător al demersurilor pe care le-am făcut pe lângă Comitetul Central, produsele industriei române nu vor mai fi confundate, de data aceasta, cu cele ale Imperiului otoman. Excelența Voastră se va convinge din conținutul răspunsului scris pe care l-am primit în legătură cu aceasta și pe care am onoarea să i-l transmit în copie, împreună cu cîteva hotărîri ale Comitetului Central privind la condițiile de admitere a obiectelor destinate a figura în Palatul industriei. Luînd cunoștință despre

19 octombrie 1861

aceste diferite documente, Excelența Voastră va completa măsurile deja luate de către guvern, pentru a se conforma mai sus-ziselor condiții, și va binevoi să le comunice colegilor săi din Moldova pentru a împiedica orice cauză de întârziere în expedierea produselor.

V. Alecsandri

Onorabilului Comitet Central al Expoziției Universale
de la Londra pentru anul 1862

Paris, 26 decembrie 1861

Domnilor,

Am onoarea să vă trimit copia depeșei oficiale pe care am primit-o de la Excelența Sa ministrul de afaceri străine din Țara Românească, privind produsele Principatelor Unite care trebuie să figureze în Expoziția de la Londra din anul viitor.

D-le Agent,

„După avizul pe care ni l-ați dat privitor la nevoia de a determina de o manieră precisă natura produselor industriei noastre naționale și întinderea spațiului de care are nevoie la Expoziția de la Londra, mă grăbesc să vă fac cunoscut că aceste produse sînt din felul celor arătate în secțiunile I, II, III, IV ale regulamentului de admitere, redactat de Comitetul Central și că după calculele făcute, ele ar putea să ocupe în Palatul Expoziției spațiul arătat mai jos:

70 picioare pătrate englezești pentru prima secție

5 " " " a doua "

75 " " " a treia "

20 " în lățime } pe zid

12 " în înălțime }

3 " lățime } spațiu orizontal

3 " lungime }

2 " înălțime }

Veți binevoi, d-le Agent, să comunicați, în același timp, onorabilului Comitet Central din Londra numirea d-lui P. Poenaru în calitate de comisar permanent al principatelor.

Achitîndu-mă de această datorie, vă rog, domnilor, să primiți asigurarea distinsei mele considerații.

V. Alecsandri

Paris, 10 ianuarie 1862

Domnule ministru,

Am onoarea să vă comunic copia scrisorii pe care am primit-o acum de la Comitetul Central al Expoziției de la Londra, ca răspuns la aceea pe care i-am adresat-o în urmă în legătură cu spațiul cerut de totalitatea produselor noastre în Palatul industriei.

Conținutul acestui răspuns m-a uimit căci pare să pornească dintr-o hotărîre foarte de curînd luată de către zisul Comitet, sub influența unui sentiment mai mult ostil, decît binevoitor pentru drepturile politice ale românilor.

Nedorînd să iau [nici o decizie] înaintea hotărîrii pe care guvernul nostru o va lua față de noile condiții impuse expunerii produselor românești, am socotit că trebuie să mă abțin de a reclama împotriva condițiilor. Dealtfel, o cerere de acest fel, dacă ar fi socotită trebuincioasă, ar intra în atribuțiile comisarului permanent al Principatelor Unite.

Acțiunea Agenției în această afacere a încetat chiar din ziua credrii unui Comisariat. Deci, acestuia îi revine de a urmări de acum înainte noile negocieri care se vor socoti că trebuie să fie încercate pe lîngă Comitetul de la Londra și pentru aceasta vă voi fi foarte obligat, domnule ministru, să binevoiți a mă scuti de plictiselile și oboselele unui rol pe care nu-l voi mai putea primi fără să trec peste atribuțiile care revin d-lui P. Poenaru.

Pentru a-i ușura deci d-lui Poenaru opera pe care este chemat să o aducă la bun sfîrșit și pentru a pune, în același timp, la adăpost responsabilitatea Agenției în cazul în care hotărîrea Londrei ar da naștere unor dezbateri în Cameră, nu cred că am ceva mai bun de făcut decît să pun sub ochii Excelenței Voastre corespondența schimbată între Comitetul de la Londra și Agenția de la Paris. Excelența Voastră vă găsi în acest plic copia exactă a acestei corespondențe și ea se va convinge prin citirea acestor piese că singura vină de care mă condamn pe mine însumi în cursul acestor negocieri este aceea de a fi crezut în jăgăduielile formale ale Comitetului englez.

V. Alecsandri

Patru ani mai tîrziu, în 1867, țara noastră a participat la Expoziția universală organizată la Paris, cu un pavilion special, separat de cel al Imperiului otoman, ceea ce ilustrează prestigiul de care se bucura pe arena internațională, la numai opt ani de la realizarea Unirii din 1859. Condițiile participării României la expoziția de la Paris reprezintă, în același timp, o semnificativă mărturie a recunoașterii pe plan internațional a independenței și autonomiei statului român.

În anul expoziției din 1867, P.S. Aurelian și Al. Odobescu au publicat la Paris, lucrarea Notice sur la Roumanie, principalement au point de vue de son économie rurale, industrielle et commerciale, avec une carte de la Principauté de Roumanie.

Este prima monografie economică a României după unire, care, difuzată în cadrul Expoziției universale, a contribuit, și pe această cale, la mai buna cunoaștere în lume a realităților românești.

ISTORIA ROMÂNILOR NE-A IMPRESIONAT

ÎNTOTDEAUNA

Teme înscrise pe agenda de lucru a istoricilor, concluzii, întrebări, gânduri ce îndeamnă la reflecție... Răsfoiesc caietul cu însemnări din zilele celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice care a avut loc în august, anul trecut, în capitala României, derulez benzile de magnetofon cu interviurile luate unor reprezentanți de seamă al științei istorice, încercînd — în redarea, în continuare, a amplului dialog pe care Magazin istoric l-a avut cu numeroși oaspeți din străinătate prezenți la București — să fixez cîteva din multitudinea gândurilor împărtășite de aceștia. De astă dată, interlocutorii noștri sînt cinci renumiți istorici din Republica Federală Germania: prof. univ. dr. Werner Conze, fost președinte al Asociației istoricilor din R.F.Germania, prof. univ. dr. Gotthold Rhode, directorul Institutului de istorie est-europeană din Mainz, prof. dr. Karl Otmar von Aretin, directorul Institutului de istorie a Europei din Mainz, dr. Ernst Wagner, președintele „Cercului de studii pentru cunoașterea Transilvaniei”, prof. dr. Horst Glassl, de la Universitatea din München.

— Se știe că istoria este, înainte de toate, o știință a trecutului. Poate contribui ea la pregătirea unui viitor al păcii și colaborării între popoare? În această privință, oamenii pot învăța ceva din experiența a ceea ce a fost?

Werner Conze: Pe vremea cînd eram student, ni se spunea — și aceasta era tradiția aceluia așa-numit istorism — că din istorie n-am putea învăța nimic, pentru că ea reprezintă întotdeauna un unicat. Consider lucrul acesta ca inexact. Eu cred că din istorie putem învăța. Am trăit multe experiențe, tocmai pe cele ale secolului XX, cînd fiecare națiune a Europei a avut mult de suferit. Am trecut prin experiențe teribile. Putem să învățăm din aceste experiențe și să căutăm să ocolim primejdiiile care să ducă la evenimente rele, similare aceloră cum a fost național-socialismul — ce a avut drept consecință al doilea război mondial — pentru ca în felul acesta să putem ajunge la pacea pe care o dorim cu toții.

În mesajul pe care președintele României, domnul Nicolae Ceaușescu, l-a adresat congresului se relevă rolul istoriei, rolul nostru

al tuturor celor ce lucrăm în acest domeniu în urmărirea marelui scop al păcii între popoare. Este natural ca — dacă existența noastră actuală este condiționată istoric, dacă voința noastră actuală este să păstrăm pacea — să dezvoltăm prietenia între popoare și atunci știința istoriei trebuie să-și spună cuvîntul.

În decursul istoriei mondiale, în majoritatea cazurilor, frumoasele scopuri ale păcii și prieteniei între popoare au fost violate. În istorie n-au existat decît fragmente de pace, realitatea istoriei au fost întotdeauna războaie, conflicte, dispute, vărsări de sînge, opresiuni, domnia unora asupra altora. Trebuie să ne întrebăm: de ce oare omenirea a cunoscut o experiență atît de dezolantă? Istoricul are de spus ceva în această privință și eu cred că trebuie să o spună. Însuși faptul că la congresul de la București a funcționat o comisie care s-a ocupat de forme și metode ale păcii în istorie, că într-un congres internațional al istoricilor s-a dezbătut această mare problemă arată că istoricii au recunoscut marea responsabilitate ce le revine în această direcție.

Gotthold Rhode: Orice istoriografie se ocupă, inevitabil, atît cu conflicte cît și cu încercări de soluționare a acestora. O cercetare specială privind pacea, care a fost, într-o vreme, actuală și la noi, este, după opinia mea, inutilă. Pacea mondială trebuie să o mențină oamenii politici și diplomații, nu istoricii. Din partea lor, aceștia din urmă nu pot oferi decît exemple care să servească înțelegerii, discuțiilor, respectării celuiilalt, evitării atacurilor. Aceasta se și întîmplă în largă măsură în congresele noastre.

Karl Otmar von Aretin: Dacă se poate învăța ceva din istorie este o întrebare veche și la care este greu de răspuns. Pînă acum, transmiterea învățămintelor din trecut asupra prezentului reprezintă o problemă pe care nici una dintre generații nu a rezolvat-o convingător. Cred că acum, în fața amenințării lumii cu armele moderne, nouă, istoricilor, ne revine misiunea să atragem atenția, cu dovezi, asupra faptului că în trecut conflictele au izbucnit din ușurință, din mîndrie, din prestigiu jignit sau din motive asemănătoare și că războaiele ar fi putut fi evitate dacă, în prealabil, situațiile ar fi fost discutate.

Ernst Wagner: Trecutul ne învață ce greșeli ar trebui să evităm în viitor. Uneori ai totuși impresia că fiecare generație crede că trebuie să comită propriile sale erori. Dacă cei mari ai acestei lumi ar învăța ceva din istorie și ar ține seama de învățămintele ce se desprind din ea, ar trebui să recunoască cu toții nebunia unui nou război.

— Putem vorbi de o „sete de istorie“? Credeți că astăzi această știință are o audiență sporită la public?

Gotthold Rhode: Ani de zile, în R.F. Germania, inclusiv în școli, abia s-a putut remarca o „sete de istorie“. De câțiva ani încoace, dorința de cunoștințe istorice există iarăși, deoarece a redevenit vie conștiința că o colectivitate fără istorie nu poate trăi multă vreme. Această dorință nu poate fi satisfăcută însă prin analize de istorie socială greu de înțeles. Istoricul trebuie să povestească, să știe să prezinte lucrurile viu, să facă istoria culturii, pe care eu o consider deosebit de importantă. Dealtfel, în anul 1974, am obținut Premiul „Georg Dehio“ pentru istoria culturii, fapt care arată poziția mea pozitivă în această direcție.

Ernst Wagner: Și la noi, interesul pentru istorie a luat un puternic avânt tocmai la tineret. Personal, cred că te poți înțelege pe tine și actualitatea în mod corect, numai cînd cunoști ce a fost ieri, căci actualitatea e legată prin mii de fire de ceea ce s-a petrecut anterior. Altfel spus: problema lui *incotro* nu poate căpăta răspuns decît cînd îl știi și pe acel de *unde*.

Importanța unei reviste de cultură istorică nu poate fi îndeajuns de mult apreciată. Prezentarea cunoștințelor istorice într-o formă atractivă pentru marea public este tot atît de importantă — mai importantă chiar decît discuțiile științifice ale erudiților în specialitate. Invidiez România de a avea o revistă atît de răspîndită cum este *Magazinul istoric*.

Werner Conze: Observația că interesul publicului pentru istorie este foarte puternic, ba chiar în creștere, o pot confirma și pentru R.F. Germania. Consider lucrul acesta ca foarte bun. Adesea oamenii vor să-și satisfacă o curiozitate. Pentru ei este foarte interesant să vadă în muzee, ca, de exemplu, în muzeele consacrate istoriei românilor șefi ai dacilor, prinți cu coroane pe cap. Dar eu cred că oamenii vor ceva mai mult. Ei au conștiința că viața lor actuală este condiționată istoric. Ei doresc să știe cum arată istoria țării lor și a vecinilor lor și cum s-a născut și dezvoltat țara lor. În situația aceasta, o revistă de cultură istorică, scrisă de specialiști pentru marea public, are, natural,

¹ Istorie al artei (1850-1932), profesor universitar, autor a numeroase lucrări și a unei monumentale *Istории a artei germane*.

o foarte mare însemnătate, dar și o foarte mare răspundere, în sensul că trebuie să fie fundamentată științific, să prezinte deci faptele în mod corect și, în același timp, să fie scrisă pe înțelesul marelui public care, cum știm, n-a studiat istoria. O sarcină frumoasă pentru care adresez revistei dv. sincere felicitări.

Karl Otmar von Aretin: Sint de părere că știința istoriei s-a specializat într-o asemenea măsură în aproape toate țările, încît a pierdut legătura cu publicul, ceea ce este caracteristic la noi în R.F. Germania. Revistele de istorie au o sarcină foarte importantă și anume de a transmite, într-o formă corespunzătoare, unui cerc cît mai larg al populației, cele mai noi cunoștințe de istorie și, prin aceasta, de a suplini o sarcină pe care, în parte din vina lor, istoricii în general nu și-o mai îndeplinesc.

— În cercetările dv. ați venit, desigur, în contact cu momente ale istoriei românești. Care dintre ele v-au reținut mai mult atenția?

Horst Glassl: Aria mea de cercetare este istoria Europei Centrale și de Răsărit, între sec. XVIII-XX. Românii ocupă în istoria sud-estului european un loc foarte important. Tocmai aici, în România, se organizează studiile temeinică a istoriei sud-estului Europei. Remarcînd că mulți istorici de renume mondial au la activul lor studii cu totul deosebite privind istoria acestei zone, trebuie să spun că în cercetarea aceasta s-au impus, de asemenea, cîțiva oameni de știință români cu lucrări excelente.

M-a impresionat cîtă energie pun colegii români în cercetarea istoriei țării lor, ca și atașamentul lor față de poporul căruia-i aparțin și față de istoria lui.

Gotthold Rhode: Principalul meu domeniu de activitate este istoria mai nouă a Europei de Răsărit, cu excepția Rusiei. Am scris și despre istoria veacului XVI în principatele române și în Transilvania, precum și despre relațiile Moldovei cu Polonia. Am contribuit la elaborarea manualului de istorie a Europei cu două capitole despre țara dv. — unul privind perioada dintre 1878-1918, apărut în volumul VI și celălalt despre perioada 1918-1968, publicat în volumul VII al manualului amintit. Țin să menționez, de asemenea, și un studiu despre *Congresul de la Berlin și Europa de Sud-Est*, apărut, în 1978, și în România, în publicația de limbă germană *Forschungen zur Volks- und Landeskunde* și, într-o formă mai cuprinzătoare, într-un volum editat la Wiesbaden de profesorul Karl Otmar von Aretin. Acum, între altele, particip la alcătuirea unui volum colectiv despre conviețuirea popoarelor în spațiul danubian. Am pregătit și o carte antologică, ilustrată, cu titlul *1000 ani de vecinătate — germani în Europa de Sud-Est*, ce va apare, cred, în primăvara lui 1981, la München.

Pentru a întregi punctele de vedere exprimate de istorici din R.F.G. asupra problemelor dezbătute de congresul istoricilor și în general asupra semnificației marii reuniuni de la București, adăugăm răspunsurilor de mai sus câteva extrase dintr-un articol al istoricului Gerhard Beier, apărut în numărul din decembrie 1980 al revistei I.W.K. — Internationale wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung din Berlin Occidental.

„Cu cei 2.700 participanți înscriși și nenumărați alți oaspeți, congresul trebuie apreciat drept reuniune internațională de frunte a științei istorice. Țara gazdă i-a imprimat un caracter deosebit. Președintele Nicolae Ceaușescu, care a patronat congresul, i-a adresat un mesaj istorico-diplomatic.

Congresul și participanții săi au fost beneficiarii unei înalte aprecieri acordate specialității lor de către statul român. Cine s-a aflat în fața unei suși cu ecusonul congresului la reverul hainei, același și s-a deschis. Gazdele s-au întrecut în amabilitate și ospitalitate. Organizarea numeroaselor manifestări a decurs fără nici o piedică. O publicație proprie congresului, Daily Bulletin, a informat, în opt ediții, despre desfășurarea dezbaterilor. Altor gazde le va fi foarte greu să-i întreaacă pe organizatorii români.

Asupra congresului s-a răsrînit peste timp spiritul unui proeminent istoric român, respectat pretutindeni: Nicolae Iorga. El a reprezentat România la congrese internaționale din perioada interbelică, fiind ales vicepreședinte al C.I.S.I.

Istoria și istoriografia servesc în România la apărarea identității naționale. În numeroase cărți și lucrări a fost reflectată întemeierea, înainte cu 2.050 ani, a unui stat dac centralizat și independent, condus de Burebista. Luptele ulterioare ale lui Decebal împotriva romanilor, sub Traian, stau în atenția istoriografiei românești actuale, la fel cum s-a întâmplat, în Imperiul german, cu faptele eroice ale lui Herman al cherusilor¹. Academicianul Ștefan Pascu și profesorul Virgil Cândea s-au pronunțat în mod legitim la festivitățile de deschidere și de încheiere a congresului asupra istoriei genezei poporului român și asupra rolului pe care l-a avut națiunea română în istoria universală.

Unde va avea loc viitorul congres? Majoritatea membrilor comitetelor din Est și Vest s-au decis pentru invitația adresată de Asociația istoricilor din R.F.G. Peste cinci ani se va merge la Hamburg, München, Stuttgart sau într-un alt mare oraș vest-german. Istoriografia din R.F. Germania trebuie să vadă în aceasta o dovadă de încredere. Ceea ce s-a realizat la București în privința ospitalității și a asigurării serviciilor obligă la eforturi imense.

¹ Arminius (cca. 19 î.e.n.-cca. 19 e.n.), conducător al tribului germanic al cherusilor. A înfrânt, în pădurea Teutoburg, cele trei legiuni ale lui P. Quintilius Varus, guvernatorul provinciei Germania (9 e.n.).

În istoria europeană, eu văd rolul românilor în punctele următoare: în menținerea latinității, în dezvoltarea remarcabilului *ius valachicum* — comparabil cu *ius teutonicus* —, în apărarea contra Imperiului otoman și în păstrarea identității lor naționale, în contribuția specială la mișcarea națională europeană în sec. XIX, în rolul independent în politica externă atât în perioada interbelică, cât și în ultimele două decenii.

Intruct am participat și la alte congrese internaționale de istorie, în 1955 la Roma, în 1960 la Stockholm, în 1965 la Viena, în 1970 la Moscova, în 1975 la San Francisco, pot spune că Bucureștii se înșiră cu cinstite în rândul acestor orașe și că, de exemplu, oferă mai mult decât San Francisco, oraș care a fost handicapat de faptul că nu este o capitală.

Este impresionant cât de mulți istorici europeni și extraeuropeni cunosc țara dv., iau cunoștință de cultura și de istoria ei. Eu însumi am putut, după patru popasuri — 1960, 1964, 1976, 1977 — să-mi adănesc impresiile și doresc ca în excursia ce o voi face să le completez, cunoscând Oltenia, mie încă necunoscută. Colaborarea de până acum cu istoricii români a fost rodnică și doresc să mi-o îmbunătățesc și să o intensific, mai ales cu tinăra generație.

Werner Conze: Rolul românilor în istorie, în Europa de Sud-Est și dincolo de ea, este deosebit de valoros. Fiecare națiune își are

propriul ei rol în istorie, fiecare și-a dat contribuția, dar fiecare națiune are și ceva specific. În această privință, istoria românească m-a impresionat întotdeauna prin faptul că românii sînt un popor care are în substratul său o moștenire care poate fi atribuită dacilor și popoarelor ce au trăit aici în timpul romanilor; un popor care s-a menținut și care în mod remarcabil și-a păstrat — unicul în întreg sud-estul Europei — limba latină. Știu că există în limba română și alte elemente, de pildă, slave, dar cele latine predomină. Lucrul acesta e deosebit de impresionant. Impresionante sînt, dacă mă gîndesc la România modernă, întreaga evoluție a luptelor pentru libertate în sec. XIX, evoluția spre România socialistă, care în domeniul social prezintă un rol specific în sud-estul Europei. Mă gîndesc și la faptul că aici, alături de români și împreună cu ei, trăiesc și pot trăi și naționalități conlocuitoare, în primul rând unguri și germani, pentru care am un interes special.

Între Germania și România există raporturi vechi, care merg înapoi pînă în sec. XII-XIII, de cînd se află germanii în Transilvania, trăind aici împreună cu românii și cu ungurii. Relațiile dintre români și germani au devenit mai strînse în veacul XIX, cînd un Hohenzollern german a devenit rege al României. Nu am suficiente cunoștințe despre această problemă, dar mi-am propus, cînd ajung acasă, să mă ocup puțin cu aceasta,

să văd care a fost rolul acestor regi de Hohen-zollern aici. Între Germania și România s-au petrecut apoi, din păcate, multe lucruri de care nu ne amintim cu plăcere, în primul și al doilea război mondial. Aceste momente nu trebuie ignorate, căci numai dacă nu ascundem aceste lucruri, ceea ce nu faceți nici dv. și nici noi, vom putea iarăși învăța din istorie. Astăzi, contradicțiile rezultate între țările noastre prin cele două războaie nu mai sînt actuale. Oricum, n-am văzut nimic din care să deduc că oamenii de aici privesc pe germanii de astăzi cu rezerve și nici la noi nu se întîmplă așa ceva față de români. Cu toate că Germania e divizată și noi aparținem, în cea de vest, unui alt sistem social-politic, relațiile dintre R.F.G. și România au devenit în ultimul timp din ce în ce mai bune.

Ernst Wagner: Mi-e greu să spun care anume perioade ale captivantei istorii a României mă interesează în mod deosebit. Îmi rețin atenția multe date noi, în special aduse de arheologie, în problema devenirii poporului român, cercetări care ne lasă să așteptăm și în viitor rezultate importante bazate și pe sinteze ale acestora. Ca originar din Ardeal mă interesează și istoria luptei poporului român împotriva otomanilor, cu efectele ei complexe.

România nu se află numai la punctul de intersecție dintre Europa de Răsărit și de Apus, ci și la interfeerente între nord și sud. Din pricina aceasta a fost expusă în trecutul ei la felurite influențe, de asemenea și la multe încercări. Românii sînt un exemplu pentru felul cum un popor mai mic și-a putut păstra specificul și particularitățile, reușind să se autorealizeze într-un stat propriu. A studia istoria lor este interesant și plin de învățăminte pentru istoricii altor națiuni.

Ca președinte al „Cercului de studii pentru cunoașterea Transilvaniei”, văd ca principală sarcină a acestuia de a face mai cunoscute istoricilor, dar și populației din R.F.G., istoria și etno-geografia acestei provincii a țării dv. Aceasta prin cercetări proprii, dar și prin urmărirea atentă a lucrărilor științifice din țările noastre, în special din România.

În perioada de la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, istoriografia românească a obținut realizări demne de admirat. Contactul cu mulți istorici mai tineri ai României îmi dă certitudinea că putem nădăjdui de la ei încă multe rezultate noi și pline de promisiuni pentru viitor.

Călătoria mea la congresul istoricilor care a avut loc la București n-a fost prima în țara aceasta frumoasă, atît de binecuvîntată de natură, cu frumuseți aproape nepuizabile, cu multe sale vestigii istorice în piatră și în lemn și cu oamenii săi așa de binevoitori. Ea nu va fi, desigur, nici ultima. Căci orice nouă vizită și în special discuțiile cu colegii ne deschid noi perspective de cunoaștere.

Valeriu BUDURU

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• ÎN PRIMELE LINII DE FOC.

Editura Militară, București, 1981, 224 pp., 7,25 lei: amintiri ale unor participanți la războiul antihitlerist.

• **STUDII DACICE** (sub redacția prof. univ. H. Adrian Dalcoviciu).

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 204 pp., 15,50 lei: culegere dedicată celei de-a 2.050-a aniversări a creării primului stat dac centralizat și independent sub conducerea lui Burebista.

• **S. Cutișteanu, Gh. I. Ioniță — ELECTORATUL DIN ROMÂNIA ÎN ANII INTERBELICI.**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 316 pp., 11 lei: mișcarea muncitorească și democratică în viața electorală românească între 1919 și 1938.

• **Olga Cîlcani — COMPANIILE GRECEȘTI DIN TRANSILVANIA ȘI COMERȚUL EUROPEAN ÎN ANII 1636-1746.**

Editura Academiei, București, 1981, 208 pp., 12 lei.

• **Valentin Al. Georgescu, Petre Strihan — JUDECATĂ DOMNEASCĂ ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA (1611-1831). Partea I. Vol. II.**

Editura Academiei, București, 1981, 232 pp., 16 lei: organizarea judecătorească în aceste țări române între 1740 și 1831.

• **NOESIS. TRAVAUX DU COMITÉ ROUMAIN D'HISTOIRE ET DE PHILOSOPHIE DES SCIENCES. VOL. VII.**

Editura Academiei, București, 1981, 172 pp., 9 lei: culegere din lucrările Comitetului român de istorie și filozofie a științelor.

• **VON HONTERUS ZU OBERTH** (lucrare coordonată de Hans Barth).

Editura Kriterion, București, 1980, 378 pp., 12,50 lei: portretele istoric-literare a zece ilustre personalități germane transilvane.

• **Bethlen Gábor — LEVELEK** (ediție îngrijită de Sebestyén Mihály).

Editura Kriterion, București, 1980, 308 pp., 9 lei: scrisori din anii 1593-1629 ale principelui Transilvaniei (vezi și Magazin istoric, nr. 12/1980).

• **Dinu Mareș — OLTENIȚA ȘI ÎMPREJURIMILE SALE.**

Editura Litera, București, 1980, 256 pp., 16 lei: incursiuni în istoria așezării dundrene.

• **Corneliu Tamaș, Horia Nestorescu-Bălcești — REVOLUȚIA DE LA 1821 ÎN JUDEȚUL VILCEA** (cuvînt înainte de dr. Vasile Aremia).

Bălcești pe Topolog, 1980, 400 pp., 30 lei: 137 documente din perioada 1806-1943.

• **RECHERCHES SUR L'HISTOIRE DES INSTITUTIONS ET DU DROIT. VOL. IV.**

București, 1980, 196 pp.: culegere de studii publicată sub egida Asociației de istorie comparativă a instituțiilor și dreptului.

Dave și stăpînii lor

CETĂȚILE DACICE DIN CRIȘANA

SEVER DUMITRAȘCU,

Muzeul Țării Crișurilor, Oradea

Cercetările arheologice efectuate cu începere din secolul trecut în zona cuprinsă între cele trei Crișuri și Someș au relevat locurile acestor meleaguri de multe milenii. Descoperirile de la Biharea, Oradea, Cocluba Mare atestă că încă la sfîrșitul epocii bronzului (cca. 1000 î.e.n.) aici existau înfloritoare așezări tracice, unele dintre ele, ca aceea de la Biharea, întinzîndu-se pe o mare suprafață și avînd o îndelungată existență (pînă în sec. IV-III î.e.n.). Materialul arheologic scos la iveală aici se aseamănă cu produsele găsite

în centre situate în alte zone ale țării (Cernavodă-Enisala, în Dobrogea, de pildă), ceea ce demonstrează unitatea de cultură materială a strămoșilor noștri îndepărtați. Cum remarca cercetătorul clujean Mircea Rusu, „despre o cultură unitară sau relativ unitară a tracilor pe întreg teritoriul locuit de ei [de traci] se poate vorbi... începînd cu prima epocă a fierului sau Hallstatt A, deci pe la 1200 î.e.n., cînd de fapt îi avem atestați și în izvoarele scrise (Iliada lui Homer).”

După cum se știe, peste populația geto-dacă din această zonă a țării s-a produs (în sec. IV-III î.e.n.) o invazie a celților. Sub puternica presiune a acestor triburi, populația locală a fost nevoită să-și caute locuri de adăpost. La Biharea, locul așezării geto-dacice a fost luat de una celtică, existență de-a lungul întregului secol II î.e.n. Spre sfîrșitul acestui secol sau la începutul celui următor, așezarea celtică a dispărut însă brusc, geto-dacii revenind pe pămîntul strămoșesc. Nu știm dacă această alungare definitivă a celților s-a produs înaintea sau în timpul domniei lui Burebista, unificatorul tuturor geto-dacilor. Odată reveniți pe pămîntul străbun, geto-dacii au construit o salbă de cetăți — dispuse în evantai în vestul Munților Apuseni — pentru a preîntîmpina, pe viitor, un eventual atac dinspre vest, din partea celților sau a altor popoare. Unele din aceste cetăți au dăinuit pînă în timpul războaielor daco-romane din vremea lui Decebal și Traian, mărturie, alături de celelalte așezări dacice din Crișana, ale luptei strămoșilor noștri pentru independență. Între Pecica (Ziridava) și Porolissum, asemenea cetăți au fost ridicate în următoarele locuri:

BERINDIA (com. Buteni, jud. Arad) pe promontoriul „Șindrioara”, o așezare fortificată natural, dispunînd se pare și de o palisadă. Așezarea a existat de-a lungul sec. II-I î.e.n.

SĂCĂLĂȘAU NOU (com. Derna, jud. Bihor), așezare ridicată pe „Dealul cu bani” (denumit așa deoarece, pe vremuri, aici ar fi fost găsit un tezaur monetar); cetatea dispunea de o excelentă apărare naturală (ripe adînci de jur-împrejur), căreia, în decursul timpului, oamenii i-au adăugat un șanț și un val de pămînt. În apropierea fortificației a fost descoperit un tezaur de podoabe de argint.

TAȘAD (com. Drăgești, jud. Bihor), fortificație înălțată pe dealul Cetățeanu. Așezarea a fost locuită încă din perioada hallstattiană, dacii revenind aici după alungarea celților. Marea cantitate de ceramică descoperită constituie dovada că în acest loc s-a aflat un înfloritor centru economic și meșteșugăresc.

MARCA (jud. Sălaj), pe un pisc în cheile Barcăului; cetatea dacică de aici era excelentă apărată de mijloace naturale, la care s-au adăugat două șanțuri și două valuri de pămînt construite de mîna omului. În cetate s-a găsit o mare cantitate de ceramică, arme și podoabe, ce îngăduie

plasarea existenței ei în sec. II î.e.n.-I e.n.

ȘIMLEUL SILVANIEI (jud. Sălaj). Cercetările arheologice au dovedit că sub zidurile cetății feudale, existente pe o înălțime din apropierea orașului, pe dealul „Cetății” se afla o fortificație dacică prevăzută cu un șanț de apărare și palisadă. În afară de ceramica bogată descoperită aici, se cuvine remarcat și un frumos tezaur cu obiecte din argint.

Conducîndu-ne după coordonatele furnizate de harta lui Ptolemeu, ca și de faptul că ruinele cetății de la Șimleu se află în apropiere de Porolissum (localitate ce a fost identificată cu Moigrad), înclinăm să credem (așa cum a făcut-o și Vasile Părvan) că numele cetății de la Șimleu ar fi Dakidava. Desigur, cercetările viitoare vor fi în măsură să aducă noi precizări.

După înfrîngerea lui Decebal, deși teritoriul Crișanei nu a intrat în componența noii provincii Dacia, romanii au reușit să impună abandonarea acestor cetăți. Locuitorii au continuat însă să viețuiască în așezări deschise, de tipul celor identificate la Sintana (Arad), Biharea (Bihor), Medieșul Aurit (Satu Mare), întreprînd ample legături economice și comerciale cu ceilalți locuitori ai Daciei.

1892-1893: PRIMELE EDIȚII

ALE MANIFESTULUI PARTIDULUI COMUNIST

ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Manifestul Partidului Comunist, elaborat de Marx și Engels și tipărit la începutul anului 1848, a afirmat, pentru prima oară în istorie, necesitatea și legitatea trecerii societății spre o nouă orînduire socială, orînduirea socialistă. Mulți ani după 1848, *Manifestul Comunist* a rămas, cel puțin pînă la tipărirea *Capitalului*, lucrarea cea mai clară cu privire la obiectivele sociale ale socialismului științific.

După cum remarcă Engels, în prefața ediției din 1890 a *Manifestului*, istoria răspîndirii acestuia a oglindit, într-o anumită măsură, însuși procesul dezvoltării mișcării muncitorești din diferite țări. Procesul acesta nu a fost spontan și nici uniform. El a cunoscut o desfașurare în timp, pe durata mai multor decenii, iar în fiecare țară s-a caracterizat prin particularități impuse de condițiile concrete social-economice și politice respective. Ridicarea conștiinței generale a maselor muncitorești în spiritul luptei de clasă, pe baza însușirii ideilor socialismului științific, necesitatea organizării — atît pentru o mai bună eficiență a luptelor muncitorești, cît și în vederea afirmării pe plan politic —, au avut drept rezultat apariția partidelor socialiste în cadrul național din mai multe state europene și, paralel cu acest proces, intensificarea organizării în asociații profesionale, în sindicate.

Anii premergători creării partidului clasei muncitoare din România, în 1893, s-au caracterizat printr-o susținută acțiune de clarificare ideologică, în cadrul căreia s-au înscris atît prelucrarea, în numeroase studii alcă-

tuite de socialiști români, a ideilor fundamentale cuprinse în *Manifest*, cît și traducerea și tipărirea integrală a acestuia în limba română, în anii 1892 și 1893 și ulterior în 1913.

Prima traducere și publicare a *Manifestului Comunist* în România a fost făcută în 1892. Publicarea *Manifestului*, după cum reiese din prefața traducătorului, Panait Mușoiu (care a realizat o traducere după o versiune franceză, verificată înainte de tipărire și cu originalul german), avea drept scop să contribuie la clarificarea ideologică, în vederea căreia „în timpul din urmă s-au încins discuții serioase asupra socialismului” și de la care „o lume întreagă așteaptă lămuriri, vrea să se dumirească”.

Ioan Nădejde, cu energia-i cunoscută, a realizat o nouă traducere a *Manifestului*, la numai cîteva luni după prima ediție, în 1893. Traducerea lui Nădejde a apărut sub titlul *Manifestul Socialist* și a fost însoțită de un *Adaos* redactat în spiritul prefețelor succesive ale lui Marx și Engels care subliniau de fiecare dată caracterul istoric al textului *Manifestului*. Nădejde, prin apelul la însușirea creațiilor a principiilor *Manifestului*, avea în vedere necesitatea luării în considerare a condițiilor de timp și de loc, care erau altele decît cele din Germania.

Tipărit în anul congresului de creare a partidului clasei muncitoare din România, *Manifestul Comunist* exprima, simbolic, poziția pe care se situa noul partid — marxismul.

Dr. N. COPOIU

PLANSELE NOASTRE

- ① Coperta ediției în limba română a *Manifestului Partidului Comunist* apărută în 1893
- ② ③ Însușirile gînditorului profund și original care aduce o contribuție esențială la elaborarea politicii partidului se îmbină în personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu cu acelea ale conducătorului politic experimentat, capabil să mobilizeze și să stimuleze forța de creație a maselor, energia și tenacitatea lor în înfăptuirea țelurilor stabilite. Țara reprezintă vastul cabinet de lucru al secretarului general al partidului: Vizite de lucru, pictură de Vintilă Făcăianu (Președintele Nicolae Ceaușescu — strălucit gînditor și făuritor de istorie, p. 2)
- ④ Înainte, bălești! pictură de Ștefan Luchian (1877. O victorie impunătoare..., p. 20)

Biblioteca partidei socialdemocratice a muncitorilor din România

No. 1.

MANIFESTUL SOCIALIST

DE

Karl Marx și Friedrich Engels

cu portretele autorilor și un adaos despre revoluție și tactică revoluționară

J. NADEJDE.

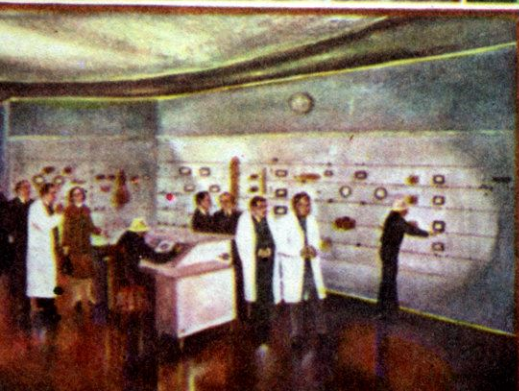
Prețul 35 de bani.

I A Ș I

TIPOGRAFIA NAȚIONALĂ, STRADA ALEXANDRI.

1893

v
 v
 s
 s
 1
 o
 o
 s

C
 H
 C
 V
 L
 H
 L
 C
 T
 C
 C
 F
 S
 C
 H

0
0
1
1
81
1
1
a
s
v
c
c
a
r
t
s

ROMÂNI ÎNTR-UN MANUSCRIS SÎRBESC

DIN SECOLUL XVI

MITE MĂNEANU

Mărturiilor multiple ale îndelungatelor legături de colaborare și întraajutorare dintre români și sârbi în evul mediu li se adaugă recenta descoperire a unor informații privind țările române, informații aflate într-un manuscris sîrbesc, păstrat la Drobeta-Turnu Severin. Este vorba despre *Pomelnicul* manuscris al mănăstirii Cruședol (sfârșitul sec. XVI) din R.S.F. Iugoslavia, achiziționat în preajma anului 1900 de către dr. C.I. Istrati și care, după moartea savantului, a fost donat orașului, împreună cu alte valoroase manuscrise, cărți, opere de artă.

Pomelnicul are 155 file, format 30/26 cm; coperta este din lemn îmbrăcat în piele neagră ornamentată. Este bogat împodobit, cu desene în culori vii, cum întâlnim pe unele vechi manuscrise și tipărituri românești. Printre înalții ierarhi amintiți în acest document, la loc de cinste figurează arhiepiscopul Maxim, singurul al cărui nume e scris cu cerneală roșie și în dreptul căruia este menționat „ctitor”. Maxim — Gheorghe Brancovici, unul dintre ultimii descendenți ai despoților sârbi cu acest nume — a ctitorit în perioada 1514-1516, pe moșia verilor săi Ștefan și Marco Iacșici, mănăstirea Cruședol din Șrem, pe care nu a mai părăsit-o până la moarte.

Alt argument care ne îndeamnă să considerăm acest manuscris ca fiind al mănăstirii Cruședol este frecvența deosebit de mare a mențiunilor numelui ei, precum și a marelui număr de monahi, arhimandriți etc. ai acestei mănăstiri, înregistrați în *Pomelnic*.

Manuscrisul conține informații referitoare la realități istorice sau geografice ale spațiului românesc din perioada anilor 1500-1760. Remarcăm de la început menționarea la fila 6, alături de despoții și voievozii sârbi, a citorva voievozi români de la începutul sec. XVI. Astfel, este consemnat Radu voievod, în dreptul căruia este făcută mențiunea cu roșu „gospodar Vlașca”; este vorba, desigur, despre Radu cel Mare, în timpul căruia Maxim a fost mitropolit al Țării Românești. Întâlnim, de asemenea, pe Neagoe Voievod¹ alături de doamna Despina și de copiii lor Teodosie voievod, Ioan și Stana, urmați apoi de

„jupan Pîrvul” și soția sa Neaga și de monaha Platonida. Faptul că imediat după familia lui Neagoe este menționat Pîrvu Craiovescu și soția sa Neaga întărește convingerea că aceștia sînt părinții lui Neagoe voievod.

Pe versoul aceleiași file, sub inscripția „Moldovski”, este menționat Ștefan voievodul, desigur Ștefăniță vodă, ginerele Despinei, alături de care sînt trecuți membrii familiei Iacșici, înrudiți cu domnul moldovean, cu Neagoe Basarab și Despina. Între aceștia figurează și Elena, văduva despotului Ioan, mama Elenei, doamna lui Petru Rareș.

Între înalții prelați menționați în acest *Pomelnic* figurează mitropolitul Zaharia din Cenad, Anastasie al Moldovei, probabil acela din perioada domniei lui Ioan vodă cel Vi-teaz, precum și episcopii Șerafion, Atanasie al Moldovei, Varlaam din Țara Românească și Varlaam Caiu al Timișoarei.

Pe lângă voievozii și membrii familiilor lor, mitropoliții și episcopii amintiți, în documentul menționat au fost trecute, alături de nume de locuitori din diferite părți ale Iugoslaviei, și sute de nume de români, cu precizarea localităților de unde proveneau aceștia sau numai sub genericul Zemla Vlașca, Vlașca Zamliu, Vlașca. Sînt menționate, de asemenea, numeroase orașe, țirguri românești ca: Timișoara, Lugoj, Lipova, Cenad, Arad, Sebis (Caransebeș), Cernet, Cănicea, precum și Remetea, menționată și ca mănăstire.

În privința lui Neagoe Basarab și a Despinei, manuscrisul confirmă știri despre contribuția acestora la ridicarea mănăstirii Cruședol, căreia în anul 1519 doamna Despina îi dăruia chiar un felon lucrat în mîrgăritare și aur.

Cum în documente și manuscrise străine sînt destul de rare mențiunile despre voievozii noștri în epoca mai veche, informațiile cuprinse în acest valoros manuscris pot fi considerate avînd merite deosebite. Ele aduc noi dovezi despre contribuția poporului român la susținerea vieții spirituale a popoarelor vecine în perioada stăpînirii otomane, ilustrînd influența politică și culturală pe care țările române au exercitat-o în această parte a Europei.

¹ Magazin istoric, nr. 10/1971.

1943-1944.

PE CERUL DE DEASUPRA CERNIGOVULUI

Mareșal S. I. RUDENKO

Mareșalul de aviație Serghei Ignatievici Rudenko, erou al Uniunii Sovietice (1944), a luptat în timpul Marelui război pentru apărarea patriei pe mai multe fronturi, printre care: de Apus, Kalinin, Volhov, Briansk, Frontul de Sud-Vest, deținând importante funcții de comandă. Din septembrie 1942, el a comandat Armata 16 de aviație pe fronturile Stalingrad, Don, Central Bieloruss și 1 Bieloruss.

Fragmentul care urmează, extras, într-o formă prescurtată, din lucrarea memorialistică *Krilia pobedi* (Aripile victoriei), apărută în Editura militară din Moscova (1976), ne relatează bătăliile aeriene purtate de Armata

16 de aviație în anii 1943-1944 pe Frontul Central Bieloruss, comandat de mareșalul Rokossovski¹. Era în timpul și după bătălia de la Kursk, care avea să desăvârșească cotitura radicală în desfășurarea războiului, începută la Stalingrad. Cu multă dragoste pentru camarazii de arme, autorul crelonează câteva portrete de ași ai aviației sovietice, tineri care, din devotament față de patrie și popor, au înțeles să meargă pînă la sacrificiul suprem, în aprigile misiuni de alungare a inamicului de pe teritoriul țării lor.

Titlul și substituirile aparțin redacției noastre.

În bătaia focului

Începînd din 9 iulie [1943], am început să ne gîndim serios la contraofensivă, deși inamicul a încetat acțiunile ofensive intense abia la 12 iulie. Am înțeles intenția comandantului frontului de a nu amîna prea mult contralovitura, pentru a nu permite

hitleriștilor să se întărească și să-și organizeze apărarea.

În timp ce ne pregăteam de ofensivă, hitleriștii, manevrîndu-și forțele, au introdus în luptă un număr important de avioane, încercînd să împiedice regruparea trupelor noastre. Piloții sovietici de pe avioanele de vînătoare trebuiau să lupte cu forțele încordate la maximum.

La 9 iulie, 15 piloți de gardă, în frunte cu căpitanul V.N.

Makarov, erou al Uniunii Sovietice, au luptat cu succes împotriva a 90 Junkersuri și Messerurii. Prin atacuri curajoase, ei l-au obligat pe inamic să-și lanseze bombele înainte de a ajunge la țintă. În această încercare aeriană, dușmanul a pierdut opt aparate. În aceeași zi, avioanele noastre de bombardament și de asalt au lovit de nenumărate ori unități ale inamicului care

¹ Magazin istoric, nr. 5/1972, 2/1973.

executau atacuri insistente în raionul Kaşari.

De bărbătie şi o înaltă conştiinţă a datoriei a dat dovadă navigatorul¹ echipajului unui avion Pe-2, sublocotenentul A.A. Babocikin. Pe itinerarul de zbor a fost grav rănit în stomac, dar şi-a continuat zborul. Despre cele întâmplate, Babocikin a raportat numai după ce a reuşit să lanseze bombe şi a început să-şi piardă cunoştinţa. La întrebarea comandantului de ce n-a spus nimic mai devreme, navigatorul a răspuns: „Trebuia să îndeplinesc mai întâi misiunea, să-i ajutăm la timp pe infanterişti”.

La 15 iulie, orele 6.00, după o pregătire de artilerie şi de aviaţie, trupele Frontului Central [Bielorus] au trecut la ofensivă şi au străpuns apărarea inamicului. La sfârşitul zilei de 17 iulie, ele au revenit pe poziţiile pe care le ocupaseră înaintea bătăliei de la Kursk şi au pornit mai de-

Ne-am bucurat de izbînzile noastre şi ne-am amintit de cei care nu trăiseră pînă la această zi fericită. Cu exact două ore înaintea salutului, comandantul Diviziei 2 de asalt de gardă, Komarov, ne anunţase că murise comandantul de escadrilă Ivan Mihailovici Parşin, decorat cu trei Ordine Steagul roşu şi cu Ordinul „Aleksandr Nevski”. Pilot care participase la luptele de la Stalingrad, Parşin fusese printre primii din armata noastră care îşi însuşise exemplar zborurile de noapte pe Iluri, făcînd adevărate minuni. În perioade de lupte crîncene, executa pînă la zece ieşiri în 24 ore. În ultimul său zbor, comanda nouă Iluri, pentru a ataca nişte tancuri inamice. Deodată, din nori, au apărut două Messeruri, care l-au atacat pe comandant din direcţii diferite. Pilotul şi trăgătorul au fost ucişi, iar avionul a luat foc. Vinătorii noştri s-au năpustit după Messerschmidturi, dar nu le-au mai ajuns. În schimb, avioanele de asalt şi-au răzbunat comandantul, lovind de moarte tancurile şi infanteria duşmanului.

La 6 august, trupele frontului nostru au eliberat Kromi. Ritmul ofensivei lor s-a mărit. Retrăgîndu-se, hitlerişti făceau inutilizabile pistele de aterizare ale aerodromurilor şi chiar arau suprafeţele care puteau fi folosite la dislocarea aviaţiei. Pentru refacerea terenurilor de zbor se cerea timp, iar noi tocmai de timp duceam mare lipsă. Atunci, împreună cu unităţile înaintate de infanterie, am trimis detaşamentele noastre, în care intrau specialiştii din batalioanele de deservire a aerodromurilor şi genişti, pentru a ocupa aerodromurile părăsite de inamic, a le demina şi pregăti pentru primirea avioanelor. De multe ori, aceste operaţii periculoase se executau în bătaia focului. Datorită raidurilor curajoase ale oamenilor noştri, am reuşit să redisolcăm aviaţia pe multe aerodromuri, imediat după eliberarea acestora.

Prin locurile natale

În urma unei cooperări strînsce cu tanchişti şi cavalerişti, trupele au atins Desna. Au fost eliberate Gluhov, Konotop şi oraşul meu natal, Korop. Eram foarte emoţionat: acolo îmi petrecusem copilăria şi adolescenţa. În memorie mi-au apărut aievea imagini pe jumătate uitate ale unor ani îndepărtaţi.

Pe atunci Korop făcea parte din gubernia Cernigov. Tatăl meu era cizmar-meşter-sugar, suferea de tuberculoză şi, la 32 ani, murise, lăsînd-o pe mama cu trei copii. Eu, cel mai mare, mergeam pe şapte ani. Mamei îi venea greu să ne hrănească; a hotărît să mă trimită la o şcoală bisericească. Mai tîrziu am terminat o şcoală de doi ani a Ministerului instrucţiunii publice şi în 1917 am început să lucrez ca ucenic al cizmarului Juravli, fost tovarăş al tatălui meu.

După Revoluţia din februarie, în oraş s-a format un cerc dramatic din intelectualitatea locală, mai ales învăţători. Banii strînşi din spectacole erau folosiţi în diferite scopuri de binefacere. Membrii acestui cerc au hotărît ca, pe cheltuielile lor, să trimită la gimnaziu doi copii din familii sărace. Un loc l-au propus mamei mele; ea s-a sfătuit îndelung cu vecinii şi rudele şi, în sfîrşit, s-a decis: „Poate ne ajută Dumnezeu şi Serioşa învăţă carte”.

Al doilea copil fericit a fost Nikolai Solomko. Amîndoi am învăţat bine, chiar dacă treceam drept băţuşi. Aşa au trecut greii ani 1917-1918. A venit 1919. Războiul civil era în toi. Cercul dramatic s-a împrăştiat şi eu am încetat să mai primesc ajutorul, dar nu mai vroiam să părăsesc învăţătura. Grupa noastră avea cursuri după-amiază. Dimineaţa lucram. După trei ani, am absolvit şcoala medie muncitorească.

Tînăr de 18 ani, am intrat în Comsomol, am lucrat ca secretar tehnic al Comitetului raional de partid. Voiam să-mi continui pregătirea. Am cerut Comitetului raional al Comsomolului să-mi permită să merg mai departe la învăţă-

Serghei Ignatievici Rudenko

În p. 34: avioane sovietice în atac

parte. La începutul lui august, luptele de pe direcţia noastră s-au distins printr-o înrîncenare deosebită. Inamicul rezista cu îndrăjire. La 5 august, trupele Frontului Briansk au eliberat Oriolul. În aceeaşi zi, unităţi ale Frontului de Stepă au curăţat de ocupanţi Belgorodul. Seara, capitala patriei a închinat salutul său diviziilor şi regimentelor care se evidenţiaseră acolo.

¹ Membru al echipajului, care dirijează efectiv navigaţia unei aeronave.

tură și, în a doua jumătate a lunii august, am plecat la Kiev. Examenele de admitere se încheiaseră deja peste tot. Nici cu ajutorul Comitetului regional Kiev al Comsomolului nu am reușit să intru undeva. Ca să mă întorc acasă, nici nu-mi trecea prin minte. M-am angajat vatman și am început să mă pregătesc pentru examenele din anul următor.

Cineva de la Comitetul regional al Comsomolului mi-a spus că pot intra la Școala de artilerie sau la cea de aviație din Kiev. Am alergat iute și la una și la cealaltă și am aflat ce cadre pregătea fiecare. Mi-a plăcut mai mult Școala de aviație. Am făcut cerere, am trecut prin fața comisiei medicale, am dat examen și am fost înscris ca elev. În septembrie 1924, a trebuit să mă despărț de Kiev. Școala fusese transferată la Leningrad și i se schimbaseră denumirea în Școala militară teoretică a flotei aeriene roșii. Așa mi-am început drumul în aviație.

Aș vrea acum să-mi amintesc de cineva care s-a născut la Kursk și s-a încărcat de glorie pe cerul de deasupra orașului natal. Mă gândesc la Andrei Egorovici Borovih, pe atunci un tânăr, dar un încercat luptător aerian.

Până la bătaia de la Kursk, Andrei luptase la Rjev și Belii Holm. De multe ori povestise prietenilor despre una dintre înfrângerile sale cu inamicul. Borovih plecase să acopere tancurile noastre în raionul Zubțov, într-o formație de șase avioane de vânătoare. În aer, întâlnise 18 avioane de bombardament germane. Andrei se năpustise cu curaj asupra lor și, atacând prin surprindere, doborâse un Junkers. Pe cel de-al doilea îl prăbușise coechipierul său. Întreaga formație de piloți sovietici luptase cu cutezanță, obligând celelalte avioane de bombardament să vireze spre vest. Dar curând, asupra „ulioilor” noștri se năpustiseră 12 Messeruri. Iar lui Borovih parcă înadins i se blocase tunul; pe urmă, avea cartușe în benzile de mitralieră, dar i se sfârșise carburantul. Între timp, observase că trei dintre avioanele noastre fuse-

seră doborâte, dar și că unul dintre aparatele fascistilor se înfipseră în pământ.

Cu toate acestea, Borovih și doi dintre tovarășii săi au continuat lupta crâcnă cu 11 hitleriști. Numai după ce un proiectil dușman i-a rupt eleronul [aripioara] din stînga al avionului, el a înțeles că trebuie să plece. Dar cum să se rupă de fascisti, cînd ei atacau fără încetare? Și totuși Borovih s-a descurcat. Cînd, amețiți de viraje, dușmanii s-au îndreptat spre linia frontului, pentru a-i intercepta din nou pe aviatorii noștri și a-i lovi prin surprindere, Andrei și prietenii săi s-au îndreptat hotărâți în direcția trupelor inamice. Apoi, pe alt traiect, au ajuns cu succes la aerodromul lor. Acest zbor a necesitat o mare încordare a voinței, curaj, măiestrie din partea tuturor participanților, dar, în special, din partea lui Borovih. El a știut să-și salveze nu numai propriul aparat, dar și-a scos din necaz și tovarășii de luptă.

Andrei Borovih ține multe lupte, dar mai scumpe decît orice luptă pentru el victoriile obținute deasupra Kurskului natal. Cînd nemții au aruncat deasupra orașului sute de avioane de bombardament, el le-a atacat cu o înverșunare aparte, parcă simțea că de jos îl priveau cu speranțe tatăl, mama, toți cunoscuții lui. În această luptă, pilotul a nimicit două avioane dușmane. Zburînd la mică înălțime deasupra străzii pe care se afla casa sa, Borovih a aruncat un pachetel cu o scrisorică adresată părinților. Infanteriștii au găsit-o și au înmînat-o mamei lui Andrei. Vestile de la fiu au mai consolă-o puțin. Exact în aceeași zi murise, în urma bombardamentului, tatăl pilotului, Egor Borovih, membru al unei echipe de pompieri.

Un singur document

Îmi amintesc și alte întâmplări care probează curajul și inventivitatea piloților. Odată, noaptea, m-a sunat la telefon comandantul Diviziei 271, colonelul M.H. Borisenko.

— Nu pot să înțeleg ce se întâmplă, pilotul este bun,

experimentat, dar uite, intră pentru a șasea oară la aterizare și nu reușește s-o facă. Ori vine prea devreme, ori prea târziu...

Avioanele Po-2 nu dispuneau de stații radio: de la sol nu puteai ajuta nimeni pilotul. Și se pare că acela avea carburantul pe sfîrșite. Pînă la Bobruisk, unde zburase el, fusese cale lungă.

— Fii calm, i-am spus lui Borisenko. Supravegheați-l, iar după aterizare raportați-mi imediat ce s-a înțimplat.

După cîteva minute, a sunat din nou telefonul. Comandantul diviziei mi-a comunicat că avionul Po-2 a aterizat abia după a 11-a încercare. Aterizase locotenentul major Zatov, un navigator experimentat, care executase 560 ieșiri pentru cercetare și bombardament. Și de data aceasta, el bombardase un aerodrom nemțesc. Comandantul echipajului, deci pilotul, locotenentul Boris Obeskenko, fusese omorît deasupra obiectivului.

După cîteva zile, fapta de eroism a lui Nikolai Zatov a repetat-o Ivan Razunaev. Era în timpul celui de-al treilea zbor de noapte al echipajului lui Nikolai Șireaev pe un Po-2. Pe timpul apropierii de obiectiv, fascistii au deschis focul asupra avionului. Navigatorul a fost lovit la cap, a început să vadă prost, apoi cu ochiul drept n-a mai văzut deloc. Dar n-a spus nimic pilotului și, învingîndu-și durerea, a putut lansa bombe.

Cînd Po-2 se înapoia, artilleriștii antiaerieni inamici au deschis din nou focul. Schia unui proiectil l-a rănit grav pe comandant, care nu a mai putut pilota aparatul. A preluat manșa navigatorul. Dar, curînd, motorul defect s-a oprit, iar aterizarea forțată a devenit inevitabilă. Cum a reușit navigatorul rănit să aterizeze cu Po-2 noaptea, pe cîmpul înzăpezit, nu a putut explica nici mai târziu. Ieșind din cabina avionului, Razunaev și-a scos și comandantul care își pierduse cunoștința, l-a luat în spate și au început să se trasecă. Din fericire, i-au găsit repede infanteriștii noștri și i-au dus la spital. Razunaev s-a vindecat destul de

repede, Șireav în să s-a tratat mult timp; pînă la urmă a revenit în regiment.

Aproape toată iarna anului 1944, Statul major al armatei aeriene s-a aflat în satul Prudok, la 3 km de Gomel. La începutul lui martie, într-o zi întunecată, cu vînt, a intrat la mine generalul A.Z. Karavațki. Raportîndu-mi despre situația Corpului, m-a întrebat și ce să facă cu locotenentul I.A. Malikov. Acest pilot fusese grav rănit în luptă, dar reușise să ajungă pînă la aerodrom și să aterizeze. La început, l-au dus la spital, apoi l-au evacuat în spatele frontului, în regiunea Sverdlovsk, și acolo i-au amputat piciorul de la genunchi. Cînd Malikov s-a înzdrăvenit, l-au scos din evidența aviației și, în general, se pregăteau să-l demobilizeze. Pilotul nu a fost de acord cu o asemenea hotărîre și i-a rugat să-l trimită pe front, în unitatea sa. Șeful spitalului împreună cu medicul-șef au refuzat categoric:

— Este imposibil. Vă dăm

certificat medical și vă trimitem la comisariat.

Malikov a părăsit legal spitalul și a apărut în regimentul său. Povestindu-i comandantului păfaniile sale, a încheiat:

— Faceți ce vreți, dar eu o să lupt. Că n-am documente? Fleacuri. Dumneavoastră mă cunoașteți doar bine...

— Într-adevăr, a continuat Karavațki, are la el un singur document, proteza în locul piciorului. Dar pilotul este al nostru. Și rana a căpătat-o tot la noi. Ce hotărîre să iau?

— Dacă omul vrea să lupte, găsiți-i de lucru. Va fi folosit. Primiți-l ca pe un externat, treceți-l în drepturi...

După cîteva zile, Karavațki mi s-a adresat din nou:

— Tovarășe comandant, Malikov vrea să zboare.

— Dar n-are un picior.

— Cere să zboare pe Po-2, avionul de legătură al regimentului.

— Și l-ai refuzat?

— Bineînțeles. Dar el cere cu insistență să zboare.

— Ei, atunci, verificați-l, i-am aprobat lui Karavațki,

și dacă corespunde, lăsați-l să zboare.

La scurt timp, mi-a sosit un raport oficial de la comandantul Corpului 3 aviație de bombardament: „L-am supus la probe, le-a trecut cu brio, zboară excelent, comandă pedalele normal. Cer permisiunea să-l trec în rîndul personalului navigant“. Am răspuns: „De acord cu trecerea în efectivele de zbor“.

După vreo trei săptămîni, comandantul Corpului mi-a vorbit din nou despre Malikov:

— Tovarășe comandant, cere să zboare pe un avion de bombardament în picaj.

— Și ce părere ai? O să facă față?

— O să facă.

— Atunci lasă-l să zboare.

Pînă la sfîrșitul războiului, Malikov a zburat pe Po-2, a executat 86 ieșiri de luptă, a ajuns pînă la Berlin, a devenit erou al Uniunii Sovietice.

În românește de
Florentina DOLGHIN

Aparate ale Luftwoffei prăbușite
deasupra obiectivului

DACĂ NAPOLEON AR FI FOST LA ARNHEM...

JAMES M. GAVIN

17-26 septembrie 1944: bătălia de la Arnhem. Cea mai mare operație aeropurtată din istorie. Arnhem este socotită o înfrângere incontestabilă pentru aliații occidentali, ultima pe care au suferit-o aceștia în cursul celui de-al doilea război mondial, dacă ținem seama de faptul că ofensiva germană în Ardeni (decembrie 1944-ianuarie 1945) avea să se soldeze cu un usturător eșec pentru Wehrmacht.

Cine poartă vina înfringerii de la Arnhem? Covârșitoarea majoritate a comentatorilor răspund: feldmareșalul britanic Montgomery. Am putea aminti în acest sens pe renumitul reporter istoric american Cornelius Ryan, cu lucrarea sa *Un pod prea îndepărtat, apărată și în traducere românească*¹, și pe prințul Bernhard al Olandei, membru în conducerea mișcării de rezistență olandeză. Ultimul a semnat și în revista noastră un articol pe această temă. Și unul și celălalt apreciază că Montgomery a conceput defectuos operația de la Arnhem. „După 30 ani, scrie prințul Bernhard, ni se pare că motivele esențiale sînt estimarea eronată a forțelor inamice și aprecierea inexactă a terenului. De ce a neglijat Montgomery informațiile de care dispunea?” Astăzi istoricii au stabilit cu certitudine că ideea strategică a lui Montgomery — crearea unui coridor aliat de circa 100 km, în Olanda, în spatele frontului german — opusă celei a frontului larg, preconizată de Eisenhower, a fost total iluzorie. Montgomery și Eisenhower², în ciuda stimei reciproce, au avut reale dificultăți în a se în-

telege, după cum relevă o întreagă istoriografie.

Singurul care nu acceptă verdictul istoriografiei sînt cei în cauză și apologeții săi necondiționali. Montgomery scrie în memoriile sale că „bătălia de la Arnhem a fost un succes în proporție de 90%”, dar argumentele pe care le aduce în favoarea tezei nu sînt deloc convingătoare.

De o deosebită importanță în elucidarea unor asemenea probleme controversate, mărturiile participanților nu numai că aduc un plus de informație, ci aruncă și noi lumini asupra fenomenului respectiv, permițînd concluzii și judecăți de valoare mai întemeiate. Ele sînt cu atât mai viabile atunci cînd este vorba despre comandanții unor mari unități, cu o viziune de ansamblu asupra evenimentelor. Iată motivele care ne-au determinat să apelăm, în legătură cu bătălia de la Arnhem, la noi mărturii memorialistice. Și anume la volumul *On to Berlin. Battles of an Airborne Commander 1943-1946* (Înaintînd spre Berlin. Bătăliile unui comandant al trupelor aeropurtate), al generalului american James M. Gavin, fostul comandant al eroicei Divizii 82 aeropurtate. Cartea sa a apărut la New York în 1978.

„Deși Gavin era îngrijorat din cauza persării excesive a trupelor sale, planul îl satisfăcea. Un singur aspect îl neliniștea... Divizia nu avea să fie întreagă decît după sosirea unităților de sprijin, care trebuiau să ajungă la o zi sau două după ziua «Z», și el se întreba cum vor reacționa oamenii lui, care deocamdată nu știau nimic despre operația «Market-Garden». În orice caz, în Divizia 82 moralul era ridicat ca întotdeauna. Cei mai mulți dintre oamenii săi executaseră pînă atunci cîte trei salturi cu parașuta pe cîmpul de luptă. Jumping Jim (Jim cel săltăreț), Gavin, în vîrstă de 37 ani, era cel mai tînăr general american și nu se îndoaia cîtuși de puțin că oamenii lui, care se autointitulau «exceptii de la regula mediocri-

¹ Pe baza acestei lucrări, studiourile americane și britanice au realizat filmul omonim, în regia lui Richard Attenborough și Sidney Hayers. Telespectatorii noștri au putut aprecia reconstituirea fidelă a evenimentelor, cu o echipă actoricească de primă mînă: Dirk Bogarde, James Caan, Michael Caine, Sean Connery, Elliott Gould, Gene Hackman, Sir Lawrence Olivier, Ryan O'Neal, Robert Redford, Maximilian Schell, Liv Ullmann.

² *Magazin istoric* a publicat pagini din memoriile lui D. Eisenhower în nr. 1-6/1974 și din ale lui B.L. Montgomery în nr. 4,5/1980.

tății, vor fi la înălțimea situației¹. Astfel caracterizează Cornelius Ryan starea de spirit a comandantului diviziei amintite și a soldaților săi înaintea operației de la Arnhem.

James M. Gavin nu este numai un militar de excepție, ci și un prolific autor de lucrări pe teme istorice și de actualitate. În anii de după război, el s-a manifestat ca un sincer și consecvent apărător al destinderii și colaborării pe plan internațional, poziție pe care a tradus-o în practică atunci când a fost numit de președintele J.F. Kennedy ambasador al S.U.A. în Franța.

O relație bizară

După ce am făcut bilanțul debarcării în Normandia și am revăzut pe cel al experienței din Sicilia, câteva lucruri ne-au devenit foarte limpezi. În primul rând, Montgomery era un ostaș conservator, căruia îi trebuiau resurse uriașe, înainte de a-și angaja trupele în bătălie. În al doilea rând, Patton era un comandant impulsiv și temerar, hotărât să dobândească victorii tactice, indiferent de riscurile întimpinate. Îți făcea impresia că socotește cel de-al doilea război mondial drept un meci Patton împotriva Wehrmachtului². În al treilea rând, atacurile terestre, cărora le fuseseră supuse Armata 7 și 5 blindată germane, ca și foarte importante pierderi pricinuite lor de forțele aeriene aliate, duseseră la o neprevăzută deteriorare a pozițiilor naziste și la o înaintare rapidă și, la fel de puțin anticipată, a anglo-americanilor spre est. Aceasta a dus trupele aliate cu mult dincolo de limita pentru care se pregătiseră serviciile și se conturau probleme critice în materie de aprovizionare. În al patrulea rând, folosirea desanturilor aeriene în Normandia se dovedise extrem de eficientă, iar

Divizia 82 aeropurtată jucase un rol de seamă în ofensiva aliată.

Montgomery avea o excelentă părere despre sine însuși și considera că trebuie să conducă toate operațiile terestre. Fără să-i pese dacă era sau nu disponibil, el solicita o tehnică enormă, care în cea mai mare parte trebuia furnizată de către americani. Părea cu desăvârșire insensibil la răspunderile politice pe care generalul Eisenhower le avea față

„Jumping Jim“ în timpul operației „Market-Garden“

Dacă despre bătălia propriu-zisă de la Arnhem cititorii noștri s-au putut informa în nr. 1/1975 al revistei, de data aceasta ei pot pătrunde în culisele pregătirii operației „Market-Garden“, în viziunea unuia dintre cei care au trăit dramatismul acelor zile — și nu doar de la un post de comandă, ci cot la cot cu soldații săi. La peste 30 ani distanță, el își deapănă povestea cu luciditatea și seninătatea timpului așternut peste toate³.

Nicolae MINEI,
Florentina DOLGHIN

de generalul Marshall și de opinia publică din S.U.A. În ciuda înțelegerii — încă înainte de 6 iunie 1944 — că Bradley⁴ va primi comanda unui grup de armate, ajungând astfel pe picior de egalitate cu Montgomery, acesta nu avea nici un chef să renunțe la conducerea operațiilor de uscat, pe care o deținuse într-o primă perioadă a debarcării. La sfârșitul lui august 1944, americanii aveau 20 divizii în Franța și alte 6 (dintre care 3 de parașutiști) în Anglia, față de 12 divizii britanice, 3 canadiene, 1 franceză și 1 poloneză — toate în Franța, fără a mai exista vreo divizie engleză de rezervă.

În plus, impresia pe care Montgomery o făcea în America era departe de a fi favorabilă. Conștienți de spectaculoasele succese ale lui Patton în Bretania, americanii începuseră să-l poreclească pe Montgomery „generalul tirfie-briu“, săturându-se de publicitatea de care se bucura el, pentru bătălia în care luptaseră și învinseseră americanii. Faptul că aceștia suferiseră grele pierderi în Normandia stârnea o și mai mare ostilitate în Statele Unite și numeroși membri ai Congresului începuseră să-l ia la rost pe generalul Marshall⁴.

Montgomery se arăta im-
primeabil la problema opiniei

¹ Titlul și subtitlurile fragmentului aparțin redacției *Magazin istoric*.

² Între 10 iulie și 17 august 1943, Armata 7 americană (general George Patton) și Armata 8 britanică (Montgomery) eliberaseră Sicilia, apoi forțele aliate debarcaseră la Salerno. La începutul anului 1944, Montgomery trecuse la conducerea Grupului britanic de armate 21, care se pregătea în Anglia pentru operația „Overlord“. Din Normandia la Marea Baltică a fost ultima etapă parcursă de trupele conduse de Montgomery, sub comanda generală a lui Eisenhower, din iunie 1944 până în mai 1945.

³ Generalul Omar Bradley (*Magazin istoric*, nr. 5/1975) a devenit, după debarcare, comandantul Grupului 12 armate american, cu un efectiv de aproximativ 1 300 000 oameni.

⁴ Din postul său de comandă de la Washington, generalul George G. Marshall, șeful Statului major al

publice americane. La un moment dat, spre sfârșitul lui august, el i-a cerut lui Eisenhower să-l oprească pe Patton și să pună la dispoziția sa — a lui Montgomery — toate resursele necesare pentru a câștiga războiul.

— Americanii nu vor accepta niciodată ideea ca Patton să fie oprit în plin avânt, i-a ripostat Eisenhower. Opinia publică este cea care câștigă războaiele.

— Da de unde!, a strigat furios Montgomery. Victoriile câștigă războaiele. Dați oamenilor victorii și nimeni nu se va sînchisi cine le-a raportat.

La sfârșitul lui august, pe măsură ce Armata 2 britanică înainta prin Belgia spre frontiera cu Olanda, Montgomery devenea din ce în ce mai convins că el și numai el trebuia să poarte toate luptele decisive pînă la Berlin și că pentru a atinge acest obiectiv trebuia să aibă prioritate absolută în materie de efective și tehnică militară. E adevărat că englezii se aflau pe flancul de nord, în apropierea porturilor de la Canalul Mîneei, unde, cel puțin în teorie, serviciile se descurcau mai ușor. În memoriile sale, Eisenhower relatează că „Montgomery ne-a prezentat pe neașteptate propunerea să punem la dispoziția Grupului său de armate 21 toate mijloacele existente, pentru a-i permite să ajungă repede la Berlin și, după spusele lui, să pună capăt confluației”.

La 10 septembrie, Ike [diminutiv al generalului Eisenhower] a plecat cu avionul la Bruxelles. Își scrîntise genunchiul, cu cîteva zile mai înainte, așa că a rămas la bordul avionului său pentru întrevvedere. Montgomery și-a adus ofițerul cu aprovizionarea, dar a insistat ca cel al lui Eisenhower să nu ia parte la discuții. Ike s-a declarat de acord. Între cei doi se stabilise o relație bizară. Deși comandantul suprem era profund îngrijorat

armatei de uscat americane, a dirijat — în concepție, desfășurare și finalizare — toate marile operații militare în care au fost implicate forțele terestre ale țării sale. Concomitent, potrivit normelor vechii publice americane, a fost unul dintre principalii reprezentanți ai forțelor armate în dialogul cu Congresul și cu opinia publică (Magazin istoric, nr. 4, 5/1980).

de înrăutățirea serviciilor și avea nevoie urgentă de deschiderea portului Anvers, deși Montgomery nu cucerise decât docurile și instalațiile portuare, lăsînd cei 100 km ai estuarului sub controlul germanilor, totuși Montgomery era cel care solicita totalitatea rezervelor disponibile și care-și adusese expertul, obținînd ca cel american să nu fie de față.

Patton se oprește

Așa cum era și de așteptat, Montgomery a început prin a protesta împotriva strategiei frontului larg, preconizată de Ike, și prin a cere prioritate absolută în toate domeniile.

— Ceea ce îmi propui dumneata sună cam așa: să-ți dau tot ce-mi ceri și să ajungi direct la Berlin — direct la Berlin, nu? Monty [diminutiv al feldmareșalului Montgomery], te-ai scrîntit! Nu poți face una ca asta.

Atunci Montgomery a subliniat gravitatea situației create de pe urma instalării rampelor de lansare a bombelor V, în Olanda, bombe care începuseră să cadă deasupra Londrei¹. Apoi a făcut o propunere foarte îndrăznească: Armata 1 aerportată a Aliaților să pătrundă cca. 100 km în Olanda, pentru a captura cinci poduri peste principalele cursuri de apă și numeroase alte obiective mai mici, dar esențiale pentru succesul bătăliei. După această incursiune, Armata 2 britanică urma să atace frontal, făcînd joncțiunea cu avangarda trimisă prin văzduh.

Sugestiile lui Montgomery au trezit interesul lui Ike. Acesta era de mult sub presiunea din ce în ce mai intensă a generalului Marshall și a generalului Arnold² de a proceda cu mai multă îndrăzneală și fantezie la utilizarea noii arme — trupele aerportate. Marshall îi demonstrase că desanturile aeriene prezentau analogii cu forțele blindate din primul război mondial, cînd fuseseră folosite în grupuri mici și în scopuri tactice limitate. De-abia după

aruncarea lor masivă în foc, începînd din 1939, se dezvăluie întregul lor potențial. Așa trebuia, după părerea lui Marshall, să se procedeze încă de atunci cu trupele aerportate.

Operația propusă de Monty, care ulterior avea să capete numele de cod „Market-Garden”³, părea să corespundă acestei năzuințe. Iată de ce Eisenhower s-a declarat de acord cu declanșarea ei, deși asta însemna o întîrziere în deschiderea portului Anvers și o incetinire, dacă nu chiar oprirea, lui Patton. După ce ziua „Z” a fost stabilită pentru 15 sau 16 septembrie, Montgomery a recurs la o manevră ce-i era tipică, cerînd noi mijloace de luptă, sub amenințarea că altfel va amîna data atacului pînă la 26 septembrie. Generalul Bedell Smith, șeful de Stat major al lui Eisenhower, s-a grăbit să se ducă la Monty, asigurîndu-l că va primi tot ce cerea și că înaintarea lui Patton în sud va fi frînată. Montgomery era radios.

Departa, la sud, pe flancul drept al Grupului 12 armatei american al lui Bradley, se afla Patton, care, în august, de-a lungul bătăliei din Normandia, se dovedise din nou un mare comandant de cavalerie⁴. Avea darul de a-și mîna oamenii pînă la limita capacităților lor și se dovedea strălucit în domeniul pe care l-am putea numi exploatarea rezultatelor unei lupte. Or, în Europa (Occidentală), spargerea fronturilor și urmărirea inamicului se apropiiau de sfîrșit, iar Aliații intrau în faza de exploatare — bătălia finală și hotărîtoare.

¹ Operație concepută în două faze: 1) faza *Market* = parașutarea de trupe în zona Arnhem, în spatele pozițiilor germane, care să ocupe și să mențină podurile de peste Maas, Waal și Rhin; 2) faza *Garden* = o străpungere a frontului și atingerea acestor poduri de către o coloană de blindate. În ciuda eroismului ostașilor și comandantilor participanți, defectuni de ordin tactic și strategic, tehnic și de servicii, condiții meteorologice defavorabile, care au împiedicat avioanele și planoarele să zboare conform graficului, prezența unor masive forțe germane și însuși caracterul aventuros al proiectului au dus la eșecul lui. Mai precis, nu s-a putut realiza faza *Garden*, adică străpungerea liniilor naziste de către blindatele britanice.

² În lîmbaj militar, curent american termenul „cavalerie” desemnează unitățile blindate și motorizate, cu mare viteză de acțiune.

¹ Magazin istoric, nr. 9, 10/1980.

² Henry Harley Arnold, comandantul forțelor aeriene ale S.U.A.

Patton era omul în stare să conducă această bătălie. O știa el, o știa mulți americani. Dar, pe la sfârșitul lui august, apăruseră îngrijorătoare simptome de reducere a efectivelor și munițiilor. La 30 august, Patton a promis superiorilor săi că ar putea străpunge linia Siegfried¹ în câteva zile, cu condiția să i se dea voie, să i se dea cele necesare și mai ales să i se dea benzină.

Dificultățile Aliatilor proveneau din înseși succesele lor neașteptate: își depășiseră cu mult telurile stabilite la Londra, înainte de debarcare, și continuau să fie aprovizionați de pe coasta Normandiei, ceea ce, la acea dată, însemna un parcurs de aproape 500 km până la cel mai apropiat antrepozit militar. În ciuda acestor dificultăți, la 31 august, două dintre diviziile lui Patton — 7 blindată și 9 infanterie — au stabilit un cap de pod peste Maas, la Verdun. În acea zi, Patton nu a primit nici o picătură de benzină, or un singur corp din armata sa necesita între 800 000 și 1 250 000 litri benzină pentru o înaintare de aproximativ 80 km — ca să nu mai vorbim de miile de tone de muniții, alimente, materiale sanitare etc. Și astfel, armata lui Patton s-a oprit.

Ironia destinului a făcut ca, tot cam pe atunci, Patton să trezească grave preocupări în rândul germanilor, care-l socoteau cel mai primejdios dușman al lor și care îi opuneau cele mai bune unități. Astfel încât, ambele tabere se străduiau din răspuț să-l blocheze — desigur, din motive complet diferite, dar cu același rezultat. E lesne de imaginat cum au reacționat Patton și statul său major, când au aflat că Montgomery va căpăta Armata 1 aliată, inclusiv cele două divizii americane aeropurtate, prioritate absolută în aprovizionare și companiile de transporturi din Armatele 1 și 3 americane. Ofițerii din anturajul lui Patton nu s-au sfiit

să declare că... Eisenhower era cel mai bun general pe care îl aveau englezii.

Eroare multiplă

Între timp, germanii erau departe de a aștepta pasivi și resemnați lovitură finală și fatală. La 4 septembrie 1944, Hitler l-a reactivat pe generalul Gerd von Rundstedt și l-a numit comandant-șef al forțelor Germaniei din apusul Europei, post pe care îl mai ocupase până la 1 iulie, când Führerul îl destituise². În toul bătăliei din Normandia, șeful de stat-major al Wehrmachtului, feldmaresalul Wilhelm Keitel, îl întrebase pe von Rundstedt:

— Ce e de făcut?

— Puneți capăt războiului, imbecililor! Răspunse celălalt fără ezitare. Ce altceva se poate face?³

În subordinea lui von Rundstedt se afla feldmaresalul Walter Model, comandantul Grupului B de armate, în sarcina căruia revenea apărarea frontierei de nord-vest a Reichului. Prin înaintarea lor în Belgia, Aliații efectuaseră o spărtură largă de 120 km în frontul său și Model se zbătea cu disperare să alcătuiască noi unități din soldații și ofițerii care se retrăgeau în derută. Postul său de comandă se instalase într-un hotel modest din mica localitate Oosterbeek, la câțiva kilometri vest de podul care traversa Rinul, în dreptul orașului olandez Arnhem.

În aceeași zi în care Rundstedt se ducea la noul său cartier general de lângă Koblenz, generalul Kurt Student a primit un telefon de la generalul Alfred Jodl, mina dreaptă a lui Keitel, care i-a cerut să organizeze și să conducă „prima armată de parașutiști germană”. Aceasta urma să umple breșa creată de Montgomery în Belgia. De la

¹ Feldmaresalul Gerd von Rundstedt a fost comandant-șef al Frontului de Vest german din 1942 până în iulie 1944, apoi din septembrie 1944 până în 1945.

² Această replică a fost reprodușă și în alte lucrări aparținând unor autori occidentali. Autenticitatea ei este însă discutabilă, întrucât este vorba de un autocit al lui von Rundstedt, pe care acesta nu l-a pus în circulație decât după executarea lui Keitel la Nürnberg.

bun început, Student a considerat că „armata” era o pură ficțiune și că numirea sa în fruntea ei reprezenta un trist epilog al unei remarcabile cariere. În mai 1940, Student inaugurase folosirea trupelor aeropurtate — parașutiști și planoare — în Olanda, iar un an mai târziu în Creta. Pentru cucerirea acestei insule, el aruncase în foc aproximativ 22 000 soldați. Pierderile suferite — cam o treime din efective — îl impresionaseră atât de neplăcut pe Hitler, încât această nouă armă nu mai intrase în joc, în ciuda perspectivelor pe care le promiteau unele operații, cum ar fi fost ocuparea Maltei.

Totuși cu răbdare și speranță, Student a purces la stringerea laolaltă a tuturor parașutiștilor pe care i-a putut descoperi. Nucleul viitoarei „armate” îl formau Regimentul 6 aeropurtat și un alt batalion, totalizând vreo 3 000 oameni. În zona Arnhemului se mai aflau diviziile blindate S.S. 9 și 10, sub comanda generalului Wilhelm Bittrich, încartiruite încă de la începutul lui septembrie în parcurile și pădurile din suburbiile Arnhemului.

Von Rundstedt s-a străduit să ghicească intențiile Aliatilor. Crezând un timp că sectorul unde se va angaja marea bătălie finală va fi cel al lui Patton, a păstrat acolo diviziile germane de elită. Pe de altă parte, el își dădea seama că anglo-americanii se loveau de grave probleme de aprovizionare — altfel de ce s-ar fi oprit tocmai în ultimele zile ale lui august, când victoria părea să nu le mai scape? Rundstedt mai știa că Montgomery e un om foarte metodic care nu se va clinti din loc, până ce nu va dispune de toată tehnica și efectivele necesare. Și dintr-o dată atenția i s-a concentrat asupra Anversului. Dacă Aliații întâmpinau dificultăți de aprovizionare, din cauza distanțelor mult prea lungi, de ce nu se grăbeau să curețe portul belgian? Încă de la 4 septembrie, Divizia 11 blindată britanică, după ce parcursese peste 400 km în cinci zile, reușise, cu ajutorul mișcării de rezistență belgiene, să captureze Anversul aproape

(Continuare în p. 58)

¹ Linia Siegfried, un ansamblu fortificat, a fost construită de Hitler între 1936 și 1938, din Luxemburg până la frontiera elvețiană. Departele a avea importanța pe care i-o dădea propaganda nazistă, ea a putut fi cucerită în primele două săptămâni ale lui martie 1945 de către Armata 7 americană.

„O VIAȚĂ ATÎT DE ÎNDELUNGATĂ”

JULES MOCH

Autobiografia lui Jules Moch, unul din fruntașii partidului socialist și al vieții politice franceze pînă la jumătatea deceniului trecut, a apărut în anul 1976, la Paris, sub titlul *Une longue vie* (O viață atît de îndelungată). Autorul justifică alegerea acestui titlu mărturisind că „a trăit șapte vieți”. Într-adevăr, Jules Moch, născut la 15 martie 1893, la Paris, într-o familie de militari pregătiți la celebra școală de la Saint-Cyr și la nu mai puțin prețuita Școală politehnică, a fost combatant în două războaie mondiale; inginer de marină; militant în Rezistență; deputat în Adunările constituante și naționale ale Franței sub trei republici; membru în douăzeci de guverne, inclusiv în cel al „Frontului popular”¹, prezidat de Léon Blum, și într-unul din cabinetele generalului Charles de Gaulle; autor de lucrări politice, memorialist apreciat și, în sfîrșit, în anii „post-ministeriali”, personalitate marcantă a reuniunilor mișcării „Pugwash”, denumită astfel după localitatea din Canada unde a avut loc, în 1957, prima conferință internațională a oamenilor de știință pentru colaborarea între popoare și pentru preîntîmpinarea războiului nuclear.

În toate cele „șapte vieți”, trăite cu multă angajare și pasiune, Jules Moch rămîne o figură controversată a unei jumătăți de veac care a cuprins agitata perioadă interbelică, înfrîngerea celei de-a III-a Republici franceze, rezistența antihitleristă și eliberarea Franței, „războiul rece”, nolle tendințe spre destindere și negocierile pentru dezarmare. O trăsătură de caracter: curajul personal, demnitatea în fața încercărilor vieții. O constantă a atitudinii politice: Jules Moch a fost un adversar al fas-

cismului. În anii mai apropiați, al deceniului '70, azeziunea la ideile umanitare ale mișcării împotriva înarmărilor atomice i-a creat prilejul și dorința să viziteze și să cunoască mai bine țările socialiste, între care și România. După o întîlnire „Pugwash”, la Sinaia, în 1971, nota: „O ambianță interesantă. De ce oare oamenii de știință din Est și din Vest se pot înțelege asupra unor probleme politice grave, în timp ce diplomații avansează atît de greu?”...

Vorbea în cunoștință de cauză. Jules Moch a fost delegat permanent al Franței în Comisia dezarmării, creată de Adunarea generală a O.N.U. în 1952. Activitatea sa la Națiunile Unite a încetat în 1961, în urma divergențelor cu generalul de Gaulle, devenit din 1959 președinte al celei de-a V-a Republici. În 1963, Jules Moch a publicat cartea intitulată *Non à la Force de frappe* (Nu, forței atomice franceze). Dar, încă în 1954, în *La Folie des Hommes* (Nebunia oamenilor), lucrare prefată de Albert Einstein, Moch pronunța un atac virulent împotriva perspectivelor nimicirii în masă în era nucleară. În anii care au urmat a devenit un sprijinitor al ideilor excluderii forței din raporturile internaționale, al dezarmării, a ajuns la concluzia că războiul trebuie eliminat — ca o nebulie — din existența omenirii.

Paginile pe care le prezentăm în continuare, cu unele prescurtări, din autobiografia lui Jules Moch se referă la perioade profund semnificative pentru caracterizarea conduitei sale ca om politic. Este vorba despre însemnările cu privire la războiul civil din Spania în care autorul evocă intervenția Germaniei hitleriste și a Italiei fasciste împotriva regimului legal, atacat de rebeliunea lui Franco, precum și ezită-

¹ Magazin istoric, nr. 2/1976.

Aniversarea Revoluției franceze, la 14 iulie 1936. În tribuna oficială, de la stînga la dreapta: sofa lui Léon Blum, premierul Léon Blum, liderul partidului comunist — Maurice Thorez, și miniștrii: Salengro, Viollette și Pierre Cot, membri ai primului guvern al Frontului popular din Franța

rile guvernului Blum, aflat sub presiunile dreptei interne și internaționale. În acest guvern, Jules Moch a deținut funcția de secretar general, colaborator direct al președintelui, coordonînd activitatea practică a ministerele și asigurînd legătura cu Parlamentul și președintele Republicii. Simpatia autorului însemnărilor pentru Léon Blum nu reușește să justifice inconsecvențele acestuia în condițiile în care politica de „neintervenție” crea paravanul pentru masiva și brutală imixtiune a lui Hitler și Mussolini în Spania.

Guvernul Blum în dilemă

La început, nu prea mi-au plăcut problemele de politică externă. Rapoartele diplomatice sînt lungi, afectate și obscure. N-aveam nici o poftă să citesc maldărele de telegrame, așa că am lăsat această treabă pe seama lui André Blumel¹. Ne-am înțeles ca întreaga corespondență diplomatică să meargă la cabinetul primului ministru.

Prins cu alte treburi, arbitraje etc. nu am urmărit îndeaproape eforturile lui Léon Blum la Geneva în cadrul Societății Națiunilor. Am avut însă de-a face, mult mai activ, cu evenimentele legate de tra-

¹ Prietenul lui Jules Moch, socialistul André Blumel, a fost directorul de cabinet al premierului Léon Blum.

Amintirile despre votul „celor 80”, în iulie 1940 împotriva capitulării și uzurpării puterii de către regimul de la Vichy, instaurat după dezastrul din 1940, evocarea eroicei rezistențe a poporului francez împotriva ocupanților nazisti și a colaboratorilor lor, conduși de Pétain, formează conținutul celui de-al doilea fragment din autobiografia lui Jules Moch.

Subtitlurile și textul din parantezele drepte aparțin revistei Magazin istoric.

gedia din Spania². Premierul Léon Blum a fost prezent în toate aceste evenimente. La 20 iulie 1936, o telegramă — pe care premierul spaniol José Giral a făcut imprudența să o trimită necifrată — a sosit în primele ore ale dimineții la Matignon [sediuul primului ministru]. Iată ce conținea: „Luați prin surprindere de o periculoasă lovitură militară. Cerem să ne ajutați imediat cu arme și avioane. Cu salutați frățești, Giral”.

Reacția neîntîrziată a lui Léon Blum a fost să le dăm tot ce putem. Mai întîi, pentru că aveam cu Spania un acord pentru livrarea de armament. De asemenea, pentru că era vorba de un guvern

legal și prieten. Iar mai presus de orice, pentru că trebuia să împiedicăm fascismul să se instaleze într-o a treia țară vecină cu noi, după Italia și Germania. În acest sens, Blum mi-a cerut să iau contact cu Pierre Cot³ și Daladier⁴ și să le cer sprijin. Zis și făcut; Pierre Cot s-a declarat gata să facă tot ceea ce îi stă în putință, Daladier — dimpotrivă — s-a eschivat, plin de ezitări. Din păcate, oricum, nu prea aveam ce da, iar tele-

³ Pierre Cot, ministru al aerului în guvernele Frontului popular; deputat radical-socialist în cîteva legislaturi. Vezi și *Magazin istoric*, nr. 10/1979.

⁴ Edouard Daladier (1884-1970), ministru al apărării naționale în guvernul condus de Léon Blum. Prim-ministru în 1938-1940, a fost unul din semnatarii Acordului de la Munchen (29 septembrie 1938).

² *Magazin istoric*, nr. 7/1976.

grama guvernului spaniol nu preciza cerințele și prioritățile. Chiar a doua zi, Léon Blum mi-a spus că, atunci când i-a confirmat lui Yvon Delbos¹ intenția de a veni în ajutorul Spaniei, i-a găsit pe acesta destul de lipsit de entuziasm.

La 23 iulie, ambasadorul spaniol ne-a înmănat lista de cereri prioritare pentru ajutor. Apoi, și-a trădat țara și a trecut de partea fasciștilor, făcând cunoscută acea listă prin ziarul de dreapta *L'Echo de Paris* și *Le Jour*, care au publicat-o și au dezlănțuit o virulentă campanie împotriva oricărui ajutor pentru Republica spaniolă. La Londra, Léon Blum a fost surprins de vehemența cu care miniștrii britanici s-au pronunțat pentru neutralitate în conflictul spaniol. La Paris, radicalii s-au arătat timorați de campania presei de dreapta. Președinții Senatului și ai Camerei, Jeanneney și Herriot, au luat atitudine împotriva ajutorului cerut de Spania. Ministrul de stat Chautemps² m-a chemat la telefon ca să-mi spună: „Cu nici un preț să nu ne amestecăm în această treabă!”

Situația a devenit atât de încordată încât, împreună cu Blumel și Dormoy³, ne-am decis să-l informăm pe Léon Blum, imediat după aterizarea avionului cu care se întorcea din Anglia. Dar Chautemps ne-a luat-o înainte. N-am putut să vorbim cu Léon Blum decât după ce a ajuns la Palatul Matignon. L-am găsit înmărmurit de reacțiile engleze și de atitudinea aliaților noș-

tri (din guvern) din partidul radical. La 24 iulie, președinții Camerei și Senatului au făcut un demers comun prin care cereau sistarea oricăror livrări de material militar către Spania, după ce, începând din 21, trecusem la efectuarea unui ajutor în limita îngăduită de stocurile Franței.

În noaptea de 24 spre 25 iulie, am fost convocat de Léon Blum la o reuniune unde se mai aflau Daladier, Pierre Cot și profesorul Los Rios, fost ministru socialist, trimis ca ambasador al Spaniei. Am hotărât să continuăm livrările pentru Madrid, dar sub acoperirea unor vânzări fictive către două țări prietene ale Spaniei republicane. Astfel, după ajutorul direct și fără condiții, acordat între 21 și 25 iulie, a urmat, între 26 iulie și 6 august, un ajutor indirect și condiționat.

La ședința Consiliului de Miniștri pe care a condus-o la 1 august și la care nu am participat fiind la Londra, Léon Blum a subliniat că Mussolini și Hitler pot trimite în Spania mult mai mult material militar decât noi, mai ales dacă nu ne bucurăm de colaborarea britanică. Ar fi, prin urmare, în interesul republicanilor spanioli să se obțină o interzicere generală a intervenției. Consiliul de Miniștri a hotărât să facă o propunere în acest sens la Londra, Roma, Berlin, Moscova și Lisabona (ținând seama de faptul că Portugalia permitea un trafic semiclandestin în sprijinul lui Franco).

O interpretare „elastică” a neintervenției

La ședința Consiliului de Miniștri francez din 1 august s-au pronunțat pentru continuarea livrărilor destinate Spaniei socialiștii: Auriol, Moutet și Salengro⁴, miniștri; Dormoy, Lagrange și Blanche, subsecretari de stat; republicanii-socialiști⁵: Violette, minis-

tru, și Viénot, subsecretar de stat; radicalii: Pierre Cot și Jean Zay⁶, miniștri. Împotriva continuării livrărilor au luat poziție socialiștii: Bedouce, Monnet, Rivière, Spinasse, miniștrii radicalii: Chautemps, Duladier și Bastide, miniștri. Cei alți membri ai guvernului au rămas indeciși sau nu au luat cuvântul. Oricum, linia despărțitoare nu s-a stabilit între partide, ci a divizat personalitățile, conform caracterului fiecăreia. La 7 august, cabinetul s-a reunit din nou. Mai erau de trimis numai 13 avioane de vânătoare Dewoitine, gata de plecare de la Pau. Când ultimul avion a părăsit Franța, l-am informat pe Léon Blum că, pentru moment, nu mai avem ce să livrăm. Consiliul de Miniștri a aplicat măsura preconizată la 25 iulie și a extins interdicția de export la avioane, inclusiv la cele neînarmate. Proiectul acordului de neintervenție în Spania a fost semnat pe 18 august la Londra, pe 21 la Roma, pe 23 la Moscova, pe 25 la Berlin. Dar, la 30 septembrie, delegația spaniolă la Societatea Națiunilor a publicat o listă impresionantă de violări ale acordului de către Hitler și Mussolini. Am discutat această situație, Léon Blum și cu mine, împreună cu prietenii noștri spanioli. Am ajuns la concluzia că era preferabil să evităm denunțarea acordului de neintervenție, dar că putem să practicăm și noi o interpretare „elastică” și „neriguroasă” a neintervenției. Prietenii noștri spanioli Los Rios și Asua au fost de aceeași părere.

Am hotărât să asigurăm tranzitul pentru o cantitate considerabilă de material sovietic, furnizată în schimb auriului spaniol, și pe care expeditorii nu doreau să o mai livreze în porturile Spaniei sau în porturile franceze învecinate cu Spania. Materialul a fost debarcat la Dunkerque și la Havre, iar de acolo, prin grija lui Cusin, transportat cu camioane plumbuite, însoțite de vameși demni de încredere. Acest sistem a funcționat fără întrerupere din octombrie 1936 și până la sfârșitul războiului civil din Spania, în martie 1939.

¹ Yvon Delbos (1885-1956), membru al Partidului Radical-Socialist, ministru de justiție, apoi de externe în guvernele Frontului popular. Ministru în guvernele celui de-a IV-a Republici, după 1947.

² Camille Chautemps (1885-1963), membru influent al Partidului Radical-Socialist, prim-ministru după căderea primului guvern Léon Blum, în 1937. A făcut apoi parte din cabinetul condus de Paul Reynaud în 1940 și a sprijinit capitularea în fața nazistilor, ca membru în guvernul Pétain până la 10 iulie 1940.

³ Max Dormoy (1888-1941), membru marcant al Partidului Socialist Francez, subsecretar de stat pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri în timpul primului guvern condus de Léon Blum (1936-1937). Asasinat de fasciști colaboraționiști francezi în 1941.

⁴ Magazin istoric, nr. 2/1976.

⁵ Grupare efemeră, desprinsă de partidul socialist în acea perioadă.

⁶ Magazin istoric, nr. 6/1977.

Din închisoare...

Au fost reluate și livrările franceze, acoperite prin adrese fictive, au fost organizate filiere pentru trecerea voluntarilor spre Spania. Din octombrie 1936 până în iunie 1937, au fost formate 23 batalioane de voluntari, dintre care 15 au trecut prin Franța. Din octombrie 1936 până în martie 1939, au fost descărcate în porturile noastre, cu destinația Spania, 127 000 tone de materiale, aduse de 164 vase, dintre care 34 sovietice. Astfel, Léon Blum a înțeles să-și facă datoria față de Spania republicană, așa cum au recunoscut conducătorii ei, mai ales, premierul Juan Negrin¹.

În continuare, îmi permit să anticipez, pentru a nu mai reveni la subiectul Spaniei. În martie 1938, ca ministru al Lucrărilor publice în al doilea guvern prezidat de Léon Blum, am luat unele măsuri în sprijinul Spaniei republicane. O divizie republicană lupta cu disperare, chiar la frontiera Andorrei, și nu putea fi aprovizionată pentru că trecătoarea Envalira, pe teritoriul Andorrei, era blocată de zăpadă. Am dat ordin prefectului din departamentul Pirineilor Orientali, Didkowski, să concentreze toate mijloacele noastre pe șoseaua spre Andorra, să treacă peste frontiera acestui ministat și să deblocheze trecătoarea Envalira, pentru a permite astfel aprovizionarea diviziei republicane.

Pe de altă parte, trenuri întregi cu arme, muniții și combustibil așteptau să fie descărcate la Port Bou, grătarul din Spania. Din cauza dezbinărilor dintre partidele stângii catalane și a dezordinii crescînde, nimeni nu se îngrijea să descarce trenurile. Am trimis locomotive franceze rechiziționate și echipe de voluntari pentru a readuce trenurile în Franța, orientându-le apoi spre Puigcerda, unde apărarea republicană spaniolă era mai bine organizată și trenurile au fost descărcate fără întârziere.

¹ Juan Negrin (1889-1956), membru al partidului socialist, premier al guvernului republican în 1937-1939.

După convocarea Parlamentului (iulie 1940) am obținut un loc pe una din primele nave de transport care se îndreptau de la Alger spre Toulon. Apoi, după mari ocluri, am ajuns la Vichy.

La 8 iulie (1940), în cursul unei reuniuni a grupului socialist, am aflat despre tragedia petrecută la Mers el-Kébir². Am decis că fiecare deputat era liber să voteze după apreciere proprie. Dintre tinerii promovați de Léon Blum, am rămas singurul său adept fidel. Marcel Déat³ devenise, încă de șapte ani, un dușman feroce al acestuia. Spinasse se pregătea să se pocăiască și să se alăture lui Pétain. Monnet tremura de frică, fuga de noi și evita să ia atitudine. Rămăsesem numai cîțiva, gata să-l însoțim pe Léon Blum pe stradă, pentru a-l proteja.

Oficialitățile de la Vichy au încercat să ne șantajeze. Marquet, ajuns ministru de interne, mi-a propus să nu particip la ședința Adunării, fiindcă eram încă sub arme.

Parlamentul s-a reunit în 10 iulie 1940, sub președinția lui Jeanneney, care nu s-a dovedit înălțime. El a refuzat să dea cuvîntul opozanților și l-a chemat la tribună pe Flandin. În timpul cuvîntării acestuia, au părăsit sala în mod ostentativ. Léon Blum și cu mine am votat printre primii. Apoi ne-am retras și n-am aflat rezultatele decît a doua zi. Din 669 parlamentari

² După capitularea Franței, la 1 iulie 1940 guvernul britanic a propus ca flota franceză să treacă la stăpînire de cea engleză sau să se autoscoafundă. La 3 iulie 1940, după refuzul amiralului francez Gensoul, comandantul escadre de la Mers el-Kébir, în Algeria, de a accepta propunerile britanice și după respingerea unui ultimatum, amiralul Somerville, comandantul escadre britanice de la Gibraltar, a deschis focul asupra flotei franceze. A fost scosă din luptă cea mai mare parte a navelor de război franceze și au fost uciși 1 300 francezi.

³ Marcel Déat (1894-1955). Membru al Partidului Socialist Francez, deputat al acestui partid în 1928. În 1933, Marcel Déat, împreună cu alți doi reprezentanți ai orientării de dreapta, Marquet și Renaudel, a părăsit partidul. După ocuparea Franței de nazisti, a fost secretar de stat în guvernul Laval și s-a încheiat viața ca un trădător al patriei, fugăr, sub un nume fals.

prezenți, 589 au acceptat să cedeze mandatul lor marelui Pétain, delegîndu-i puterea; ceilalți au votat împotriva. „Cei 80” au intrat în istorie. În anul 1976, mai trăiau doisprezece dintre ei. Am fost succesorul lui Paul-Boncour ca președinte al acestui grup.

Am încercat, în zilele de la Vichy, să scap de urmărirea ministrului de interne Marquet. De la Amiralitate am obținut să fiu demobilizat. L-am întîlnit acolo pe amiralul Darlan, care a făcut această neobișnuită remarcă:

— Există în această instituție prea mulți germanofili și prea mulți anglofili, dar prea puțini iubitori ai Franței. I-am răspuns:

— Observ, domnule amiral, că aveți germanofili chiar printre colegii dumneavoastră. Pentru mine, naziiți rămîn dușmanii Franței!

Moutet m-a dus la hotel cu mașina sa. Am mers la gară, de unde am plecat la Toulouse. Acolo, m-a găsit un funcționar al Ministerului de interne, Henri Ribière, socialist, soț de la Vichy ca să mă avertizeze că se pregătește arestarea lui Léon Blum, Auriol, Dormoy, Moutet și a mea. Ribière ne-a oferit posibilitatea de a ne ascunde sau de a ne mijloci fuga în Elveția. După ce m-am întîlnit cu Blum și Auriol, am hotărît să nu fugim, deoarece ni s-a părut c-ar fi fost nedemn. Ne-am decis să ne lăsăm arestați. Cînd se va afla despre această, opoziția se vor trezi și se vor uni. Dormoy, anunțat și el de Ribière, s-a declarat de acord cu noi. Numai Moutet nu a putut fi înștiințat la timp de hotărîrea noastră și a trecut în Elveția, fără să ia contact cu Rezistența.

La 23 septembrie, trei bărbați s-au prezentat la mine cu un mandat de arestare, m-au lăsat să iau de acasă o valiză, apoi m-au dus la prefectură, unde am refuzat să semnez orice declarație. Transportat cu o mașină în tot cursul nopții, am ajuns în zori la Pellevoisin, în departamentul Indre, la o veche mănăstire, transformată într-o adevărată Bastilie.

Șeful închisorii, comisarul Courrier — care va fi ucis în

Crucișătorul francez „Bretagne”, scufundat de nave militare britanice la Mers el-Kébir (3 iulie 1940)

cursul evenimentelor petrecute în timpul eliberării — mi-a citit regulamentul interior și m-a trimis în celulă. Timplarul care a venit să-mi confecționeze un raft pentru cărți mi-a spus la ureche că Vincent Auriol a fost și el adus, o zi mai înainte, fiind vecin de celulă cu mine; la fel și Dormoy.

La 28 septembrie, geamgiul închisorii, prefăcându-se că verifică ferestrele, mi-a spus că, dacă vreau să trimit ceva afară, să sparg un geam: va veni să-l repare și va lua scrisoarea.

Apoi, mănăstirea Pellevoisin a mai găzduit și alți „oaspeți”: au fost aduși Grumbach, vechi militant socialist

alsacian, senatorul radical Schrameck, Montel, militant socialist din Aude, Weiller, om de afaceri și fost prieten cu mine în anii tinereții, Singer, un burghez nevinovat, arestat în locul altuia, Marcel Bloch, cunoscut mai târziu sub numele de Dassault¹, Jacques Moutet, ridicat în locul tatălui său, Marius, după ce i-a indus în eroare pe polițiști, Sokolewski, fost colaborator al lui Pierre Laval. Au fost închiși, de asemenea, la Pelle-

¹ Marcel Dassault, celebru constructor de avioane, deportat de hitleriști în timpul celui de-al doilea război mondial. În numeroase rânduri deputat și senator.

voisin, Paul Reynaud și Mandel², atunci când Pétain a renunțat la ideea să-i judece la Riom în procesul intentat lui Blum și Daladier.

Comisarul Courrier se ocupa personal de Reynaud, de Mandel și de mine, în speranța că va afla ceva util pentru regimul de la Vichy. Mandel a observat acest lucru și, într-o bună zi, l-a chemat cu un gest disprețuitor — spunându-i: „În un creion și notează. La orele 14 și 35 minute, dl. Mandel, fost ministru, i-a spus d-lui Paul Reynaud, fost președinte al Consiliului de Miniștri, și d-lui Jules Moch, fost ministru. Două puncte și ghilimele: «Cînd poporul francez va înțelege că mareașul este o lichea ramolită, va fi făcut un mare pas înainte spre eliberarea țării». Ei, acum, telefonează asta la Vichy!”

La sfîrșitul anului 1940, am fost mutați în grabă la Aubenas, apoi la Vals. În ianuarie 1941, doamna de Saint-Prix, care avea un castel la 60 kilometri de Vals, mi-a transmis că, dacă doresc să fug din închisoare, este gata să mă ajute și să-mi ofere un refugiu sigur. Tocmai începusem să mă gîndesc la această evadare, cînd Pierre Laval a fost îndepărtat de la guvern și a fost înlocuit cu amiralul Darlan. Peste trei zile, comisarul Courrier a intrat în celula mea (de data asta a bătut la ușă, semn că lucrurile se schimbaseră) și mi-a comunicat că, dacă îmi iau angajamentul de a nu combate guvernul, voi fi eliberat. Am refuzat. Două zile mai târziu, am fost pus în libertate, fără să-mi asum vreun angajament.

...în mișcarea de rezistență

Am revenit la Toulouse, unde toți cunoșcuții mei erau de partea Rezistenței, cel puțin în vorbe. Am primit cu prudență diferiți emisari ai Rezistenței, printre care pe Christian Pineau³ și pe comunistul Marrane, din partea Frontului

²⁻³ Magazin istoric, nr. 5/1976; 3/1979.

Național¹. Împreună cu avocatul Pierre Stibbe, am înființat rețeaua ilegală denumită „1793”, care a transmis, la Londra, informații despre activitatea hitleristilor în Franța și a acționat direct împotriva forțelor ocupante. La Salsigne, în departamentul Aude, am reușit să distrugem materiale destinate producției de gaze asfixiante cerute de Germania. Mai târziu, în mai 1943, când Jean Moulin a unit diferitele mișcări în Consiliul național al Rezistenței, rețeaua „1793” a fost dizolvată.

În această perioadă, în două rânduri, am fost prevenit, prin poliști care sprijineau Rezistența, că eram urmărit și m-am ascuns la prieteni siguri. În același timp fiii mei participau și ei la luptă. Raymond era în aceeași organizație clandestină cu fruntașul socialist Gaston Deferre. André lucra cu colonelul englez Buckmaster, într-un sector vast care organiza acțiuni de sabotaj pentru distrugerea de locomotive, pioni de înaltă tensiune, tune-uri. În cursul unei misiuni, în 1944, André și-a jertfit viața.

După trei încercări nereușite de a pleca din Franța, am izbutit, în februarie 1943, să trec frontiera spre Spania. După trei nopți de mers în ascuns, am ajuns la Barcelona. Aici, consulul britanic m-a înzestrat cu un pașaport fals, din care reieșea că sint cetățean al insulei Mauritius. La Madrid, m-am prezentat ambasadorului Samuel Hoare, fost ministru de externe al Marii Britanii. La 12 aprilie (1943), am plecat, cu toate autorizațiile necesare sosite de la Londra, la Gibraltar. Aici am făcut cunoscut că sint purtătorul unei scrisori importante

a lui Léon Blum către premierul Churchill, scrisoare ale cărei copii trebuiau predate lui Roosevelt și Beneș. La 19 aprilie, avionul francez cu care generalul Catroux a plecat la Alger pentru a negocia fuzionarea forțelor conduse de generali de Gaulle și Giraud² ne-a luat, la întoarcere, pe Haas-Picard, inginer de telecomunicații, și pe mine, spre a ne duce la Londra. Am aterizat acolo la 20 aprilie. Purtaam uniforma albastră a marinei militare franceze.

Un locotenent-colonel de aviație ne-a așteptat și ne-a condus la Hotelul Regent Palace, unde urma să mă găsească colonelul Passy, șeful serviciilor noastre secrete.

După câteva zile, la 27 aprilie 1943, un ofițer m-a însoțit la generalul de Gaulle. Când am intrat, acesta s-a ridicat în picioare, mi-a întins mâna și m-a condus spre un fotoliu. Mi-a spus:

— Iată-vă aici, domnule Moch. Sint foarte bucuroși. Știu că ați avut o comportare eroică și în primul război, și acum, în al doilea; în primul — în armată, în al doilea — în marină, apoi în Rezistență. Mă simt de aceea îndreptățit să vă dau un sfat sau, dacă vreți, o sugestie. Există aici unele rezerve față de dumneavoastră. Ați fost ministru al domnului Léon Blum. Aceste rezerve le vom face să dispară. Dar, pînă atunci, trebuie să fiți discret, foarte discret.

Am crezut că mă sufoc și, călcînd normele ierarhiei, l-am întrerupt:

— Dar, domnule general, de ce este necesar acest avertisment? Am venit aici ca să continui lupta împotriva duș-

¹ Henri Giraud (1879-1949), general francez. Luat prizonier de germani în mai 1940, evadează în 1942 și se refugiază în Africa de Nord. În noiembrie același an își asumă conducerea civilă și militară a coloniilor franceze din Africa. În mai 1943, devine, alături de generalul de Gaulle, copreședintele Comitetului francez de eliberare națională. În urma unor divergențe cu de Gaulle, în noiembrie 1943 se retrage din viața politică, dar continuă să participe activ la lupta militară pentru eliberarea Franței.

manului; nu doresc nimic altceva.

M-am prezentat apoi amiralilor forțelor navale ale Franței libere. În septembrie 1943, cu elevii mei de la Școala de marină, am făcut prima incursiune pînă la intrarea porturilor noastre de la Marea Mincii aflate sub ocupație, folosind pentru această operație șase nave-vînătoare de submarine. Ne-am simțit inimile bătînd de emoție.

Introducere, note și traducere:
Florin HERA

CLIO ANUNȚĂ

Petrodava — 2000

„Prin intermediul acestui terminal intrați în legătură directă cu calculatorul Felix-512 instalat la centrul teritorial de calcul electronic Piatra Neamț, care vă oferă consultarea bazei de date cu informații documentare istorice.

Tastînd numărul specificat în antetul fiecărui mesaj, veți obține, după conversația cu computerul, răspunsul exact la problema ce vă interesează”.

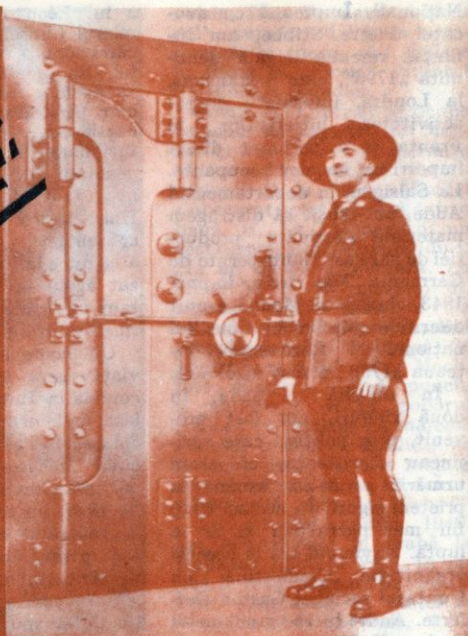
Pus la punct de un entuziașt colectiv de ingineri electroniști (ingineri de sistem, analiști-economiști) și istorici, originalul sistem de informații instalat la Muzeul județean de istorie Piatra Neamț și intitulat PETRODAVA—2000 oferă vizitatorilor un veritabil ghid-electronic capabil să le furnizeze informații din cele mai diverse domenii istorice.

Este suficient să apăsați pe o claviatură asemănătoare celor a mașinilor de scris cifra corespunzătoare categoriei de informații pe care o doriți și pe ecranul televizorului din față vă apare răspunsul la întrebări care se referă la generalități istorice (de la paleolitic, la epoca contemporană), date monografice asupra județului, sinteze asupra unor momente sau evenimente din istoria poporului român.

Gheorghe DAVID

¹ La 15 mai 1941, Partidul Comunist Francez a chemat pe toți patrioții la formarea unui „Front național de luptă pentru independența Franței”. Această organizație a acționat atît în zona ocupată de nazisti cît și în cea neocupată pînă în mai 1943, cînd s-a integrat în Consiliul național al Rezistenței.

POST-SCRIPTUM LA OPERAȚIA „PEȘTE”

DR. EUGEN PREDĂ

„Există un mandat pe care Guvernul Măiestrii Sale nu l-a primit niciodată de la poporul acestei țări, acela de a vinde Imperiul britanic pentru un pachet de țigăre. Nu trecuse nici o jumătate de an de la alegerile din iulie 1946, care îl debarcașă pe W. Churchill din fruntea guvernului și în Camera Comunilor conservatorul R.J.G. Boothby rostea cuvintele de mai sus în cursul unei dintre cele mai amare dezbateri, prilejuită de acordul negociat de cabinetul laburist Attlee pentru un împrumut de 3,750 miliarde dolari de la Statele Unite. Afieșnd o profundă mîhnire, fostul premier, devenit liderul opoziției, s-a mulțumit să se abțină de la votul asupra împrumutului. Seria verbală a deputatului Boothby, încununată de afirmația „acesta este Mînchenul nostru economic”, traducea un sentiment larg răspîndit în toate cercurile politice engleze. Acela că împrumutul nu putuse fi obținut fără dobîndă, în vederea refacerii postbelice, nemulțumire amplificată de șocul că Statele Unite au cerut, în plus, drept preț, lichidarea exclusivului sistem de preferințe economice, respectiv deschiderea, pe picior de egalitate, a piețelor Imperiului britanic. În practică, aceasta însemna renunțarea la Acordul de la Ottawa din 1932, care, prin sistemul preferințelor imperiale, instituisse o reglementare de tarife vamale diferențiate în interiorul Imperiului britanic, conferind avantaje deosebite pentru metropola și, în unele privințe, dominioanele.

Conform datelor citate de Boothby, la 12 decembrie 1946, Statele Unite hotărînd, la trei săptămîni de la încheierea ostilităților, să suspende legea de împrumut și încheiere, au lăsat Londra cu o datorie de 1,5 miliarde lire. Pentru Boothby povara aceasta ca și cea a returnării împrumutului „nu vor fi în stare să o sustinem”, după cum eliminarea sistemului de preferințe „împlică demisia Imperiului britanic”. În aceeași cuvîntare se mai

afirma: „Din aurul existent în lume, în valoare de 24 miliarde de dolari, 23 miliarde se află în pînzițele de la Fort Knox [unde sînt depozitate rezervele de aur ale Statelor Unite — E.P.]. Dacă aurul va deveni baza de credit [conform acordurilor de la Bretton Woods din iulie 1944 — E.P.], după opinia mea vom remite puterea economică a lumii, în afara Uniunii Sovietice, categoric și decisiv Statelor Unite”. Din punctul de vedere al Statelor Unite, semnificația împrumutului a fost descrisă astfel de secretarul interimar al Departamentului de Stat, Dean Acheson, într-o declarație publică din 12 ianuarie 1946: „În primul rînd, imediat ce Congresul va aproba creditul [împrumutul], britanicii li se cere să pună capăt controlului asupra schimburilor [valutare] în tranzacțiile de afaceri cu americanii. Aceasta înseamnă că un producător american, care își vinde bunurile în Marea Britanie, va putea să-și ceară veniturile în dolari... În al doilea rînd, pînă într-un an, acestui control i se va pune capăt în întreaga zonă a lirei sterline... Britanicii au fost de acord să aplice propunerile americane de reducere și chiar de eliminare a acestor privilegii [imperiale] speciale... Noi toți avem o mare admirație pentru britanici și socotim că ei au făcut un mare efort în timpul războiului. Avem o mare simpatie pentru ceea ce au suferit. Dar aceasta nu are nimic de-a face cu acest împrumut. Acest împrumut nu este o pensie pentru un par-tener venerabil”.

Reproiectarea episodului nu are menirea să aducă o completare cărții lui A. Draper. Încheierea cu succes a operațiunii „Pește”, a cărei reușită, după cum remarcă Draper, nu-a fost încununată nici cu onoruri, nici cu decorații — poate fi deosebită, în sistemul britanic, nu există recompense de acest fel în îndeplinirea îndatoririlor bancare — nu a prezentat dect o scenă din lungul calvar al războiului. Totuși dimensiunea financiară a relațiilor anglo-americane merită o privire mai atentă, fiindcă ele au jalonat drumul spre acel epilog intuit de W. Churchill în mesajul din 7 decembrie 1940 către F.D. Roosevelt și în care anticipa riscul ca britanicii să se găsească „despuși pînă la os” (Magazin Istoric, nr. 2/

În imagine: politician canadian, de pază în fața camerei blindate a Băncii Canadei, unde a fost depozitat, în 1940, aurul sosit din Anglia.

1981). Cu atât mai mult cu cât, după opinia istoricului englez Elisabeth Barker, preocuparea meru trează a lui Churchill privind datorită generală a Marii Britanii se situa în inima legăturilor sale cu Roosevelt". Încă în 1948, Churchill afirmase vicepremierului C. Attlee și ministrului de externe A. Eden, în legătură cu protecțiile postbelice, că nimic nu trebuie să prejudicieze „naturalele relații speciale anglo-americane”. „Acest vis al relațiilor speciale anglo-americane — scrie E. Barker — a fost cel mai puternic dintre diferitele visuri asupra viitorului, care îl animau în diferite momente, și ajută la explicarea hotărârilor sale de a face sacrificii pe altarul pretenției cu Roosevelt”. Unul dintre cei mai subțili portretiști ai lui Churchill, diplomat și membru al secretariatului său particular în timpul războiului, John Colville, care considera că „Churchill îl acorda o importanță supremă contactelor personale în politică și, în special, în probleme externe”, a scris: „Consider că această relație [între Churchill și Roosevelt — E.P.] a fost cea mai bună și fructuoasă între primăvara 1940 și sfârșitul anului 1943, mai ales înaintea intrării Statelor Unite în război... În ultimele 18 luni ale vieții lui Roosevelt, rîndose că a diminuat caracterul ei deschis. Cu începutul lui 1944, Statele Unite deveniseră partenerul senior, deși Commonwealth britanic și Imperiul încă aveau de două ori mai mulți oameni în luptă cu inamicul” (Footprints in Time Memories, Collins, Londra, 1979, p. 141). Ceea ce, desigur, nu poate obtura faptul, atestat de documentele disponibile acum, că în urmărirea scopurilor proprii, în culise și, mai ales, prin intermediul corespondenței secrete, s-au produs nenumărate dispute. „Ceea ce umbrea aceste dispute era neliniștea în legătură cu vasta scală a datoriei de război britanice către Statele Unite, datînd încă din 1940 și (perioada) Legii de împrumut și închiriere, care și efectul pe care acestea le-ar putea avea asupra poziției Marii Britanii în lumea postbelică” (Elisabeth Barker, Churchill and Eden at War, MacMillan, London, 1976, pp. 109, 216).

Încă la sfârșitul anului 1940, cea mai mare parte a activelor financiare ale Marii Britanii în străinătate fuseseră vîndute pentru a plăti echipamentul militar american. Era firesc ca Lorde de Împrumut și închiriere, adoptată la 11 martie 1941, să fie considerată în Marea Britanie ca un colac de salvare, deși se observase că aprijinul public dat de peste ocean se baza, în mare măsură, pe credința că o astfel de acțiune va folosi menținerii Statelor Unite în afara războiului. Cînd în august 1941 a avut loc prima întâlnire Roosevelt-Churchill, care a adoptat Carta Atlanticului, președintele i-a atras atenția premiei-riului că „după război, una din condițiile prealabile ale oricărei păci durabile va trebui să fie... piete deschise pentru o concurență sănătoasă”. Acesta a fost unul dintre motivele care l-au făcut pe Churchill să declare, o lună mai tîrziu, în Camera Comunelor, întreprindînd principile înscrise în Carta Atlanticului, că evoluția spre autoguvernare în zona Coroanel britanice este o problemă aparte. După atragerea Statelor Unite în război, prin atacul Japoniei de la Pearl Harbor, în cursul primei conferințe de la Washington (22 decembrie 1941-14 ianuarie 1942), Churchill și alți colegi ai săi au obiectat cu fermitate împotriva includerii în proiectul de acord anglo-american de ajutor mutual a unei prevederi, articolul 7,

care în opinia lor era de natură să submineze, după război, sistemul preferențelor imperiale. La 1 februarie 1942, Roosevelt a insistat, într-un mesaj special, ca proiectul de acord să fie prompt încheiat. După trei zile, Churchill îl informa că „marea majoritate a guvernului opină că dacă am face troc cu principiul preferențelor imperiale de dragul împrumutului și închirierii, noi am accepta o intervenție în problemele interne ale Imperiului britanic și aceasta ar duce la dezbatere periculoasă în Parlament, ca și la o nouă izbucnire a propagandei germane în genul celui care mi-ai vorbit, în a doua seară a vizitei mele: Statele Unite demolează Imperiul britanic și îl reduce la nivelul teritoriului metropolitan”. În cele din urmă, o soluție conciliantă a fost găsită și acordul a fost semnat la 22 februarie 1942, inclusiv dispoziția articol 7, prin care semnatarii acceptau principiul comerțului multilateral și fără discriminări, „în lumina condițiilor economice ce vor prevala”. Concomitent, într-un discurs radio difuzat, F.D. Roosevelt a reamintit, evident în primul rînd Londrei: „Carta Atlanticului... se extinde asupra întregii lumi”.

Problema datoriei de război apărea la Londra ca o „cravată” — pentru a relua expresia lui Elisabeth Barker în negocierile bilaterale anglo-americane deși, în noiembrie 1942, Churchill îl mai declară sentențios, ceea ce, dealtfel, era crescut săi: „Nu am devenit prim ministru al regelui pentru a prelua lichidarea Imperiului britanic”. Încetarea tuturor converbirilor privind problemele economice postbelice, inclusiv petrolul sau traficul aerian civil, Marea Britanie a reamintit această „cravată”, deși, cît timp ostilitățile continuau, a mai putut rezista presiunilor la care era supusă. Cînd, în februarie 1944, Roosevelt a cerut Marii Britanii să-și reducă valoarea aurului și dolarelor deținute în Statele Unite la un miliard de dolari, opoziția lui Churchill a dus la o baterie în retragere a americanilor, dar însfîș punea problema de eror neliniște și evenimentele ulterioare au confirmat că, în materie economică-financiară, nu puteau intra în joc argumente patetice, ci doar calcul rece. Faptul că din război apărut lui Churchill, transmis în 28 noiembrie 1944, după ce F.D. Roosevelt primise un al patrulea mandat prezidențial în urma alegerilor de la începutul aceluiași luni: „Veți avea cea mai mare flotă din lume. Veți avea, sper, cea mai mare forță aeriană. Veți avea cel mai mare comerț. Veți avea tot aurul. Dar, toate acestea nu îmi provoacă teamă, deoarece sînt convins că poporul american nu respăndea dv. conducere nu va ceda unor ambiții deșarte și că dreptatea și corectitudinea vor fi luminiile care îl vor călăuzi”.

Pentru Statele Unite problema nu avea nîlcim contur cu atîtitudinea „bunului samaritan”, ci, așa cum declara la 10 martie 1945 — o lună înaintea morții subite a președintelui Roosevelt — asistentul secretarului de stat, William Clayton: „astăzi, noi exportăm anual bunuri în valoare de 14 miliarde dolari și, pur și simplu, nu putem să ne permitem, după ce-am război, să lăsam comerțul nostru să scadă la cele 2-3 miliarde dolari cît reprezentă în 1932, în timpul depresiunii”.

Astfel, chiar și o sumară investigație în relațiile economico-financiare anglo-americane din timpul marilor conflagrații, din care face parte și operația „Peste”, permite o evaluare mai apropiată de realitate a ambiguității în procesul, alții de necesar, de demitarea a istoriei.

Secretul cel mai bine păstrat din primul an al marii conflagrații

ALFRED DRAPER

Cu toate că marinarii se obișnuiseră deja cu transporturile de aur peste ocean¹, Ami-

ralitatea menținea ordinul de respectare a secretului desăvîrșit al operației. Nimeni nu avea dreptul de a comunica, oficial, mateloilor obosiți ce

și pachetoturile „Monarch of Bermuda”, „Bathory” și „Sobieski” și a părăsit Anglia la 7 iulie 1940. Titlul și substituițiile aparțin redacției Magazin și oric.

anume transportau navele. Deoarece „marfa” trebuia în orice caz să poarte o denumire, un ofițer șugubăț a sugerat, ca nume de cod, cuvîntul „margarină”, care s-a și păstrat.

Amiralul Archer era un om imperturbabil, care-și păstra

¹ Magazin istoric, nr. 2-4/1981. Episodul relatat în continuare se referă la un nou transport de aur și titluri de valoare, din Anglia în Canada. Convoitul, condus de amiralul Archer, era format din navele de război „Revenge” și „Bonaventure”

calmul în situațiile cele mai complicate. Cu toate acestea, însuși amiralul a fost destul de surprins de eufemismele folosite în instrucțiunile primite. „Mi s-a comunicat, înainte de plecare, spunea mai târziu Archer, că «era de dorit ca navele ce alcătuiau convoiul să ajungă cu bine la destinație». Dată fiind natura încărcăturii, era greu să nu fi de acord”.

Pe puntea de comandă a lui „Revenge” se afla și cunoscutul expert financiar Sir Otto Niemeyer, administratorul Băncii Angliei, care fusese invitat în America de către Henri Morgenthau, secretarul de stat la Finanțe al Statelor Unite, pentru a discuta despre situația financiară a Marii Britanii.

„Revenge” avea un echipaj numeros și spațiul pentru dormit era foarte restrâns. Comandantul navei, Jenkins, își amintea mai târziu că, înaintea pornirii în larg, Amiralitatea a pus întrebarea dacă „Revenge” mai putea primi la bord încă șase persoane. „N-am putut răspunde decât atât: «Ei bine, ne aflăm acum într-o asemenea situație, încât preotul navei doarme pe altar» — ceea ce era dealtfel adevărat — «dar ne vom descurca»”.

Mersul în zig-zag

Cînd cele două nave de război — „Revenge” și „Bonaventure” — au făcut joncțiunea cu pacheboturile ce veneau de la Liverpool, vremea era relativ frumoasă și marea liniștită. Archer s-ar fi lipsit cu plăcere de aceste condiții de navigație aproape ideale, dar deosebit de favorabile submarinelor germane. Amiralul mai știa că, în ultimile două luni, cinci nave-corsar germane, pucerite înarmate, camuflate în cargouri, scufundaseră 36 vase ale Aliților. Dacă „Revenge” și „Bonaventure” nu se temeau, practic, de nici o navă de suprafață dușmană, exista însă riscul permanent ca o salvă de tun bine trasă să scufunde unul din pacheboturi, care nu aveau cuirasă. În sfîrșit, convoiul trebuia să

se mențină la viteza lui „Bathory”, nava cea mai lentă, care putea atinge abia 16 noduri pe oră¹.

Peste mulți ani, ajuns în retragere, amiralul Archer vorbea despre această misiune ca despre o călătorie obișnuită. „Primeam raporturile obișnuite ale Amiralității asupra submarinelor ce operau prin apropiere și făceam în așa fel încît să le evităm. De mai multe ori pe zi navigam în zig-zag; era un lucru normal. Nu am văzut nici o navă-corsar. Știam ce transportăm, dar asta nu schimba cu nimic lucrurile. Trebuia să ne urmăm drumul și să acționăm cît mai bine cu putință”.

Vremea s-a stricat. Pe marea dezlănțuită, prova lui „Revenge” plonja puternic în valuri ridicîndu-se apoi „cu jumătate de ocean răsplatind pe punte”. Comandantul Jenkins, în general puțin înclinat spre superlative, descria mai târziu astfel această călătorie: „În afară de puntea de comandă, nu mai exista decât un loc mic, foarte restrîns, unde puteai sta pe o asemenea vreme rea. Pe întrepunte, marinarii erau muiți pînă la pielea de valuri. Pompele de evacuare a apei funcționau fără întrerupere”.

Pachebotul „Monarch of Bermuda” transporta, în afară de aur, și copii evacuați din Londra. Astăzi este fără importanță de a aprecia dacă această hotărîre a fost sau nu înțeleaptă, deoarece copiii au ajuns cu bine la destinație. Interesante sînt însă amintirile unui tînăr pasager de pe această navă, J.P. Nichol, din Londra, în vîrstă de zece ani. Ignorînd cu candoare regulile severe de păstrare a secretului operației, și-a ținut în timpul traversării un jurnal de călătorie. Ulterior, într-o scrisoare adresată părinților săi, el a menționat o parte din aceste note. Copilul își amintea limpede un atac executat de „Bonaventure” asupra unui submarin: „În seara aceea, pe la orele 21, aparatul special a detectat trei submarine germane. În acel moment, cruciătorul s-a precipitat spre locul unde fuseseră

reperate și a aruncat grenade antisubmarine. La suprafață a apărut o pată de ulei; despre celelalte două submersibile nu se știe nimic sigur”.

Fără îndoială, băiețelul pusese întrebări indiscrete în cursul traversării. Pentru a i se satisface curiozitatea, i s-au dat răspunsuri nu tocmai exacte. El scria părinților: „Pînă la sfîrșitul călătoriei a rămas un secret de ce eram protejați de un cuirasat. Era din cauză că «Monarch of Bermuda» transporta bijuteriile Coroanei Norvegiei”².

„Revenge” era o navă puternică, cu un echipaj excelent, iar Archer era genul de om pentru care marinarii s-ar fi aruncat în foc. Se povestește că, după o misiune lungă, în timp ce nava se întorcea la bază și oamenii așteptau o permisiune binemeritată, un mesaj al Amiralității îi încredința lui „Revenge” o nouă misiune de mare urgență. Archer era conștient de decepția marinarii, dar i-a adunat la apel pentru a le comunica știrea cea proastă. „Și acum, le-a zis el, dispuneți de cinci minute ca să înjurați și să spuneți ce vreți. După aceea, gata cu orice discuții, și înainte!” Era un limbaj pe care marinarii îl înțelegeau și îl apreciau.

După ce a parcurs trei sferturi din traseu, au început necazurile cele mari. „Bathory” a semnalat navei-amiral că suferise o gravă avarie la mașini și nu mai putea păstra aceeași viteză și poziție în convoi. Amiralul Archer a trebuit să ia o hotărîre: să ordone tuturor navelor să micșoreze viteza, asumîndu-și astfel mari riscuri pentru toate bastimentele, sau să-l dirijeze pe „Bathory” spre portul Saint-Jean, din provincia canadiană Terra-Nova. Archer a adoptat cea de-a doua soluție, detașînd pe „Bonaventure” să escorteze pachebotul.

În timp ce „Revenge”, „Monarch of Bermuda” și „Sobieski” își continuau cu viteză normală ruta spre portul Halifax, „Bonaventure” și

¹ La 7 iunie 1940, regele Haakon și guvernul norvegian, care de la sfîrșitul lunii aprilie, în fața înaltării Wehrmachtului, se refugiaseră la Tromsø, port situat dincolo de Cercul Arctic, s-au imbarcat la bordul cruciătorului britanic „Devonshire” plecînd la Londra, unde au rămas cinci ani în exil.

² O milă marină (1 852 m) egal cu un nod.

„Bathory” au trebuit să facă față unui mare pericol — ceața. Viceamiralul Jack Egerton (pe atunci căpitan de vas), care comanda crucișătorul, își amintește: „Am intrat într-o ceață îngrozitoare, însoțită de ghețuri în derivă. Timp de aproape 12 ore am rămas pe loc, interval în care bătrnul „Bathory” suiera din sirenă ca o bufniță. Dacă prin apropiere s-ar fi ivit un submarin, suieratul sirenei l-ar fi îndreptat direct asupra noastră. A trebuit să rămân în permanență foarte aproape de pachetot, pentru a nu-l pierde în ceață. A fost un moment foarte dificil. Cele două nave transportau cam 65 milioane de lire”.

Până la urmă, „Bonaventure” a reușit să conducă pachetotul în portul Saint-Jean, după care s-a îndreptat cu toată viteza spre restul convoiului. În dimineața de 13 iulie, la șase zile de la plecare, „Revenge”, „Monarch of Bermuda” și „Sobieski” au ajuns pe coasta Noii Scoții, în Canada.

Printre lăzile cu whisky

La orele 8, „Revenge”, ajutat de remorchere, a acostat la cheul nr. 6. Aici așteptau trenuri speciale, păzite de gărzii înarmate; descărcarea a început aproape de îndată.

Lăzile prețioase au fost ridicate cu un scripete și stivuite pe puntea superioară, unde au fost numărate și verificate cu grijă. Operația aceasta a necesitat câteva ceasuri, timp în care nimeni n-a avut dreptul să coboare pe uscat. Unul dintre funcționarii de la Banca Canadei, Sidney Perkins, care fusese trimis la Halifax spre a ajuta la controlul descărcării, deși se așteptase la o încărcătură de aur importantă, a rămas stupefiat văzând enorma cantitate de metal prețios transportată de „Revenge” peste Atlantic. „Numai privind acele zeci de milioane de lire sterline ni se încrețise pielea de teamă. Cu toate că accesul în zonă fusese interzis, dacă cineva ar fi scăpat un singur cuvânt despre cuprinsul încărcăturii, zvonul ar fi făcut imediat înconjurul portului”.

Perkins a căutat o metodă rapidă de descărcare a aurului pe uscat. Scotocind în gara maritimă, a găsit câteva plăci

metalice mari, din care o echipă de marinari a înghebat un fel de tobogan, pe care lăzile alunecau de pe navă pe chei. După o nouă verificare minuțioasă, lăzile erau cântărite și încărcate în trenul denumit „Margarină specială”.

„Mar-am simțit cu adevărat ușurat când am scos ultima cutie de pe navă. Verificând însă listele, mi-am dat seama, cu groază, că lipseau trei cutii. Comandantul Jenkins a trimis o echipă de marinari să controleze minuțios nava, de la un capăt la altul; operația a luat mult timp, dar n-a dat nici un rezultat. Enervați, ne-am dus la barul de pe navă”. Barmanul care-i servea a surprins discuția dintre cei doi și a intervenit: „Poate că ceea ce căutați dumneavoastră se află chiar aici. Este ceva, pe jos, de care mă tot împiedic de când am plecat din Anglia”. Și le-a arătat trei cutii care, în graba plecării, fuseseră amestecate, din greșală, cu lăzile de whisky destinate ofițerilor.

În acea clipă, comandantul Jenkins și Perkins au simțit de-a binelea nevoia unui pahar de whisky. După care, Perkins i-a remis lui Jenkins o chitanță în regulă, din partea Băncii Canadei. Această bucată de hîrtie a fost tot ce a rămas amiralului Archer ca amintire de la una din cele mai memorabile misiuni îndeplinite în istoria sa de către „Royal Navy”. Imediat ce s-a terminat operația de descărcare, „Revenge” a lăsat cheul liber pentru „Bonaventure”. Acostarea perfectă a acestui crucișător nu era o operație prea ușoară; în ultimul moment, când manevra fusese aproape terminată, partea din față a navei s-a freat de dig, iar vopseaua s-a jupuit. Îndată ce nava a fost amarată, comandantul crucișătorului, Egerton, s-a năpustit pe uscat. După cum povestește Perkins, „stătea acolo pe chei, examinînd deteriorarea vopselei, cu dezamăgirea cu care un automobilist își privește mașina nou-nouță zgîrîată de un necunoscut”.

De îndată ce crucișătorul s-a aflat la chei, Perkins s-a urcat la bord în mare grabă, pentru a reîncepe imediat operația precedentă. Nevoia îl obliga să termine această treabă înainte de căderea nopții. Uti-

lizarea unor proiectoare ar fi atras atenția locuitorilor orașului, iar zvonurile despre această operație neobișnuită s-ar fi răspîndit cu ușurință. De aceea, a stăruit pe lângă comandant pentru grăbirea descărcării. La orele 18, lucrările erau terminate și trenul a plecat de pe chei.

Garniturile feroviare erau formate din 10 pînă la 14 vagoane de marfă, un vagon restaurant și două vagoane de dormit, pentru cei 50 oameni din garda care însoțeau convoiul. Aceștia făceau carturi de patru ore, timp în care erau închiși în vagoanele cu aur. La sfîrșitul schimbului, în momentul în care părăseau vagonul, ei erau percheziționați. Timp de 24 ore, cît dura traseul de 1 540 km de la Halifax la Ottawa, erau prevăzute doar două opriri; în acest interval, circulația celorlalte trenuri era deturnată.

După ce au terminat cu cele două nave de război, Perkins și echipa sa au început să se ocupe de „Monarch of Bermuda”. În afară de prețioasa marfă conținută în magazinele sale, fostul pachetot de lux transporta o altă „încărcătură” de mare valoare: familiile funcționarilor și experților evacuați din Anglia. Comandantul navei a respirat vizibil ușurat că dusesse la bun sfîrșit această misiune. Pentru a sărbători evenimentul, Perkins, obosit și transpirat, a fost invitat să participe la bord, la un excelent dineu: supă, chifle calde, homar, friptură și — lucrul cel mai minunat — vinuri renumite. O mașină de tipărit aflată pe vas, provizoriu repusă în funcție, a tipărit meniurile și cărți de vizită purtînd numele fiecărui invitat.

În euforia cinei, Perkins a telefonat șefului său din Ottawa anunțîndu-l: „Mîine dimineață începem descărcarea lui „Monarch of Bermuda”. Unul dintre ofițerii de pe vas, roșu de furie, l-a apostrofat: „Ați încălcat secretul în legătură cu activitatea navei și autoritățile vor face din asta o poveste întreagă”. Perkins, rușinat și copleșit de regrete, aștepta săpuneala, care însă nu s-a mai produs. Banca Canadei informase pe cei ce se ocupau cu supravegherea co-

comunicărilor telefonice că Perkins va da un telefon iar această convorbire nu trebuie să fie cunoscută de nimeni.

Deoarece nu mai era vorba de o navă de război, la descărcarea aurlui au participat docheri civili. Operația s-a terminat a doua zi la orele 17. Între timp, au fost descărcate și cele două pachetoturi poloneze. Epuizat fiziceste, dar foarte mulțumit, Perkins, după ce a trecut de-a lungul trenului, s-a urcat în ultimul vagon, prăbușindu-se în prima cușetă găsită, și a adormit pe loc.

Dar nu și-a putut realiza dorința de a dormi 24 ore, căci trenul s-a oprit brusc, smucitura acestuia trezindu-l cu brutalitate. „Mi-am dat seama că trebuia să ne aflăm, undeva, în provincia Quebec, și că halta era neprevăzută. Afară, sufla un vînt de gheață și am zărit lanterne agîtîndu-se, în sus și în jos, lîngă un vagon din fața celui în care mă aflam. Nu puteam să disting altceva decît niște siluete întunecate, dar am priceput că ceva nu era în regulă. M-am rezezit în fugă în acea direcție”.

Primul său gînd a fost că trenul suferise un atac banditesc. Deoarece gardienilor le era imposibil să iasă, fiind închiși în interiorul vagoanelor, Perkins se întreba ce era de făcut. Dar unul dintre muncitorii i-a strigat: „S-a rupt un ax de suspensie de la vagon”.

Din fericire, trenul se opri la mai puțin de un kilometru de atelierele depoului Montreal al căilor ferate canadiene. Puțin mai tîrziu, un inginer al companiei s-a băgat sub vagon să cerceteze defecțiunea. „Este un adevărat miracol că n-ai deraiat, le-a spus el apoi. Dacă axul ar fi coborît cu cîteva centimetri mai jos, deraierea s-ar fi produs cu siguranță”. Ar fi fost o veritabilă catastrofă, căci trenul alerga cu o sută de kilometri pe oră.

Inginerul l-a asigurat pe Perkins că reparația putea fi făcută în mai puțin de o oră și fără a necesita descărcarea „produselor perisabile”. Într-adevăr, la termenul promis, reparația se terminase și trenul își lua din nou drumul spre Montreal. Aici au fost detașate vagoanele ce conțineau titlurile, în timp ce aurul și-a continuat traseul spre Ottawa,

180 kilometri mai departe. Perkins a rămas la Montreal.

O cifră imposibil de precisat

Pentru a transporta întreaga încărcătură de pe convoiul de nave ajuns la Halifax, au fost necesare cîinci trenuri speciale și cel puțin trei sute de supraveghetori ai companiei căilor ferate. Cîind un funcționar de la această companie l-a întrebat pe unul din reprezentanții Tezaurului britanic la cît se ridică valoarea exactă a transporturilor, acesta i-a răspuns: „Nimeni nu știe; este imposibil de a fixa o cifră precisă”. În cele din urmă, valoarea înscrisă de compania feroviară a fost: „peste un milion de dolari”, cea mai mare din istoria căilor ferate canadiene.

În momentul în care vagoanele cu titluri au fost desprinse din garnitură, pentru ca restul garniturii să-și continue ruta spre Ottawa, gara din Montreal a fost blocată și toate plecările sau sosirile de trenuri au fost anulate. Orarul convoaielor care au urmat să sosească din portul Halifax a fost stabilit cu minuțiozitate și a fost respectat cu mare precizie.

Aceeași precizie a fost respectată și în parcurgerea ultimului tronson al traseului, spre Ottawa. Aici însă nici un polișt din oraș nu a fost folosit pentru transportarea aurlui din gară în depozitele blindate ale băncii, considerîndu-se că discreția nu era calitatea lor principală. Transportul a fost asigurat numai de către oamenii de pază de la „Canadian National Express”, care au păstrat secretul absolut, lucru cu atît mai remarcabil cu cît nici nu depuseseră un jurămint în acest sens. Li s-a spus doar atît: „Aici este vorba de o problemă foarte serioasă și trebuie să contăm pe discreția voastră totală”. Acest *gentlemen's agreement*¹ nu a fost încălcat niciodată. Se mai poate spune că ziaristii din Ottawa, care-și culeau urechile pretutindeni, au știut ce se petrecea, dar cooperarea lor cu autoritățile a fost totală.

¹ Înțelegere între oameni de onoare.

Ziarele nu au publicat nici un articol cu privire la transporturile ce soseau la ore cîadute în imensul imobil de granit, de cinci nivele, situat pe Wellington Street. Săliile sale subterane au devenit capitala aurlui Marii Britanii și a Europei ocupate. Exceptînd Fort Knox, ele cuprindeau mai mult aur decît s-a aflat vreodată în lume sub același acoperiș.

Ulterior, o parte din acest metal prețios a fost expediată în S.U.A., pentru plata armamentului în regimul *cash-and-carry*. Totuși, măsura de a depune aurul mai întîi la Ottawa a fost deosebit de judicioasă. Dacă ar fi fost expediat direct în Statele Unite, guvernele europene ce se aflau sub control nazist ar fi putut cere înapoierea sau „înghețarea” metalului galben, fapt care ar fi angajat interminabile proceduri judiciare.

Gara din Ottawa era separată prin șase străzi, la o distanță de cîteva minute depărtare de poarta de intrare din spatele băncii. Lîngă fiecare conducător de autocamion care transporta aur, stătea un gardian înarmat, îmbrăcat într-o salopetă de muncitor, cu degetul pe trăgaciul unei arme pe care o ținea ascunsă, pentru a dejuca orice tentativă de *hold-up*. Un alt gardian înarmat era așezat în partea din spate a vehiculului. Autocamioanele nu circulau decît noaptea.

Pentru transportarea și depozitarea în camera blindată a băncii, care măsura 18 metri pe 30, a fost nevoie de trei zile. Aceasta nu fusese concepută pentru a adăposti o cantitate atît de mare de metal prețios, dar prezenta avantajul că era apărată împotriva bandiților prin dispozitive de alarmă ultramoderne. Aici au trebuit să se îngîrmădească zeci de mii de lingouri strălucitoare, în cuști speciale, prevăzute cu gratii, care atingeau aproape tavanul, aflat la înălțimea de șase metri. În afară de lingouri, se mai aflau 50 000 saci cu monede, ca în legenda regelui Midas². Din

² Deținerea prin forță (de persoane, vehicule, trenuri etc.) pentru jaf.

³ Personaj mitologic, care căpătase de la un zeu darul de a transforma în aur tot ceea ce atingea.

Franta erau monede emise pentru plata reparațiilor din războiul din 1870, napoleoni¹, numeroase piese împodobite cu profilul lui Ludovic XIV, Ludovic XV sau Ludovic XVI, precum și din vremea unor monarhi mai vechi. Din Marea Britanie — milioane de sovereigns², datînd din timpul reginei Victoria și al lui George V, guinee³, contemporane cu George III, și monede încă și mai rare, din epoca elisabetană.

Pe măsură ce cantitatea de aur creștea, a fost necesar să fie angajat personal suplimentar, pentru a-l mînuî. Muncitorii aceia voinici, goi pînă la brîu, îl cărau în două schimburi de cîte 12 ore. Personalul băncii lucra pînă la 16 ore pe zi, iar doi funcționari superiori au muncit timp de șase zile pe săptămînă, de la orele șase dimineața pînă la miezul nopții, iar uneori și duminica. Lipsiți de aer, oamenii cădeau, uneori, leșinați de epuizare.

La un moment dat fusese adus atît de mult aur, încît nu mai era loc nici pentru scoaterea lingourilor din lăzi. Acestea au început să fie îngrămădite pe coridoare. Polițiștii așezați pe lăzile cu aur, au trebuit să mențină o pază permanentă, pînă ce în camera blindată s-a făcut loc pentru așezarea grămezilor de metal prețios.

Lingourile erau scoase din rumeguș și cîntărite cu cea mai mare rigurozitate. Pentru această operație a fost nevoie să se imprumute balanțe și să se mobilizeze specialiști în arta de a cîntări aur de la toate sucursalele băncii. Cu toate că rapiditatea era un element important, în această acțiune a primat exactitatea cîntăririi, deoarece acumularea de mici erori ar fi dus la sume importante. În cele din urmă, această muncă gigantică s-a terminat. Ea a fost îndeplinită cu

un remarcabil devotament pentru cauza aliată și nici una dintre sutele de persoane implicate în această activitate nu a dezvăluit vreodată secretul operației.

Printr-un mesaj codificat destinat Băncii Angliei, Amiralitatea din Londra a fost anunțată că ultima ladă se afla la loc sigur. Atunci, Cameron Cobbold și Basil Catterns au răsuflat ușurați și au trimis pe unul din curierii Băncii Angliei să le cumpere o sticlă de șampanie, marfă rară la acea vreme. După care, într-o sală de ședințe a Consiliului, au ridicat paharele într-un toast mut. Patruzeci de ani mai tîrziu, Lordul Cobbold își amintea de uimirea produsă de acest chef celorlalți participanți. „Londra era obligată la un camuflaj sever, de îndată ce se insera; întreaga națiune trăia într-un regim strict de carte, iar germanii se pregăteau să treacă Canalul Minciei pentru a ne invada. De aceea nimeni nu înțelegea ce puteam sărbători și nici noi nu le puteam spune. Spre marea noastră uimire, operația, executată în principal de către Ministerul de finanțe și Banca Angliei, s-a desfășurat fără încălcări și a rămas secretă. Nimeni nu a transpirat în afară; impunîndu-ne să nu schimbăm între noi decît scurte note mizgălite pe bucățele de hîrtie și să nu contăm decît pe comunicări verbale, am reușit să asigurăm securitatea aurului și a titlurilor”.

În cursul următoarelor trei luni, s-a mai expedit aur în Canada, pe nave de război și comerciale. Dar valoarea transporturilor a fost mică, în comparație cu ceea ce se trimisese cu marele convoi despre care am vorbit. „Emerald” a mai evacuat 10 milioane de lire sterline și „Revenge” 14,5 milioane; au fost singurele cantități importante.

Lucru aproape incredibil, din zecile de nave care au participat la evacuarea aurului, una singură a fost scufundată și alta avariată. Sir Otto Niemeyer este de părere că, dacă operația evacuării s-ar fi efectuat cu cîteva luni mai tîrziu, pierderile ar fi fost mari. Într-adevăr, tonajul navelor scufundate de submarinele germane a crescut considerabil

după vara lui 1940. La 18 iunie 1940, cargoul „Niagara”, care transporta aur în valoare de două milioane și jumătate de lire, lovindu-se de o mină, s-a scufundat la Auckland, în Noua Zeelandă, într-o zonă adîncă de 130 metri și unde existau numeroase mine marine și curenți puternici. Recuperarea încărcăturii a fost una din cele mai remarcabile operații de salvare din timpul războiului. O altă navă, „Esperance Bay”, ce se îndrepta spre Canada cu aur în valoare de 10 milioane de lire, de aur, a fost atacată la 10 iulie 1940 de către avioane germane. Acestea au bombardat bastimentul timp de aproape o oră, lansînd între 40 și 50 bombe, fără a mai socoti loviturile de tun ale avioanelor. Nava a fost atinsă în suprastructurile din spate; o bombă, după ce a traversat mai multe punți, a pătruns pînă la infirmerie, uccind un ofițer și șase marinari au fost uciși. Avariile au fost foarte importante, dar „Esperance Bay” a reușit să ajungă la Plymouth cu încărcătura intactă.

Lucrul cel mai remarcabil este însă că, dintre sutele de persoane implicate pe cele două coaste ale Atlanticului — bancheri, experți financiari, marinari, docheri, personalul căilor ferate, salariați modeste — nimeni nu a comis vreo indiscreție cu privire la această operație. A fost fără îndoială secretul cel mai bine păstrat din timpul războiului, mai bine chiar decît acel al proiectului „Manhattan”, numele de cod dat cercetărilor pentru punerea la punct a bombe atomice⁴. Nimănuia însă din acei care au participat la operația „Peste” nu i s-a dat nici un fel de onoruri sau decorații.

Traducere de
CRISTINA LUCA BOICO

¹ Monedă de aur de 20 franci, cu efigia lui Napoleon I, ulterior, a lui Napoleon III. A circulat și în România.

² Monedă de aur britanică de o liră (20 șilingi).

³ Monedă de aur a cărei denumire provine de la faptul că a fost prima folosită pentru comerțul colonial african (1663-1717), avînd o valoare nominală de 20 șilingi și, din 1717, fixată la 21 șilingi.

⁴ Proiectul „Manhattan” — de folosirea energiei atomice în scopuri militare — a fost declanșat în septembrie 1942, avînd în frunte pe generalul american L.R. Groves. Lucrările propriu-zise ale oamenilor de știință și planurile de folosire a armei atomice în cazul reușitei savanților erau înconjurată de un asemenea secret încă, pînă la vicepreședintele H. Truman n-a aflat de ele decît în aprilie 1945, cînd el a devenit președinte în urma decesiunii lui F.D. Roosevelt. Abia atunci ministrul de război, H. Stimson, l-a informat de existența proiectului „Manhattan”.

AȘA VĂ PLACE ISTORIA ?

DRUMUL PORUMBULUI

FERNAND BRAUDEL

După mirodenii, ceai, cafea, cacao, urmărăm, în numărul de față, drumul porumbului, sub semnătura aceluiași autor, istoricul francez de renume mondială Fernand Braudel, despre a cărui personalitate v-am informat în numărul 3/1981 al revistei.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Porumbul a reprezentat una dintre plantele dominante în cadrul mai multor civilizații importante din America: incașă, maya sau aztecă. Depășind această arie, el a sfârșit prin a se impune pe scară mondială.

Cu șapte-opt milenii în urmă

Aproape totul este clar în istoria acestei plante, până și spinoasa problemă a originii

sale. În secolul XVIII, specialiștii ajunseseră la concluzia că porumbul a fost adus în Europa, în același timp, pe de o parte din Extremul Orient, pe de alta din America, unde europenii l-au descoperit încă de la prima expediție a lui Columb¹. Prima dintre aceste

¹ El l-au descris ca un fel de grâu numit „maize”, gustos când era copt în cuptor sau uscat și transformat în făină.

ipoteze este însă total greșită. Porumbul a fost adus în Europa din America; de aici, el a trecut în Asia și, mai târziu, în Africa. Vestigii descoperite pe acest din urmă continent, de pildă unele sculpturi yoruba (din Africa Occidentală), au dat naștere la noi confuzii, lăsând să se creadă că locul de baștină al miraculoasei culturi ar putea fi continentul negru. Din fericire, arheologia a restabilit adevărul.

Cercetările făcute în împrejurimile orașului Mexico au dus la descoperirea de polen de porumb provenind fie de la soiurile care se cultivă și astăzi, fie de la cel puțin două soiuri sălbatice puțin cunoscute. Cum s-a conservat porumbul sălbatic? Recentele săpături arheologice efectuate în valea orașului Tehuacan, la 200 km sud de Mexico, dau răspuns la această întrebare. Zonă de climă uscată și care, în fiecare iarnă, se transformă într-un imens deșert, aici s-au păstrat

atît boabe de porumb sălbatic, cît și știuleți (dezghiocați însă). Se știe dealtfel că în vecinătatea punctelor în care apele subterane ies la suprafață, se întîlnesc în mod obișnuit plante, oase și chiar schelete umane întregi. În adăposturile amenajate sub grote, arheologii au descoperit un material de mare importanță pentru istoria prezenței omului pe planetă, material care a permis în același timp și reconstituirea întregii istorii a porumbului.

„Pe măsură ce coborîm în adîncime, notează arheologul R.S. Mac Neish, soiurile de porumb modern dispar unul cîte unul. În stratul cel mai adînc, adică cu 7 000-8 000 ani în urmă, nu mai găsim decît un porumb primitiv, despre care totul indică că creștea în stare naturală. Porumbul acesta sălbatic este o plantă pitică. La maturitate, știuletele nu are decît 2-3 cm și nu poartă decît circa 50 boabe. Are un ax foarte puțin rezistent, iar pănușele care îl acoperă nu formează nici ele o teacă prea solidă, așa încît boabele se răspîndesc foarte ușor“. Porumbul sălbatic se înmulțește deci singur, spre deosebire de porumbul cultivat ale cărui boabe rămîn prizonierele pănușelor, care, la maturitate, nu se deschid, așa încît — pentru a asigura înmulțirea — este necesară intervenția omului.

Porumbul sălbatic a dispărut și săpăturile arheologice nu explică cum s-a întîmplat acest lucru. Bineînțeles, pot fi făcute răspunzătoare de dispariția lui turmele introduse de europeni în America, în special cele de capre. Investițiile arheologice nu explică nici care este țara de baștină a porumbului sălbatic. Desigur, este unanim acceptată teoria conform căreia porumbul își are obîrșia în America. Totuși ar trebui continuate cercetările pentru a stabili în care anume dintre țările Lumii Noi a apărut pentru prima dată această plantă pe care omul a adaptat-o atît de perfect nevoilor sale. Pînă nu demult, se credea că ar fi Paraguay, Peru sau Guatemala. În urma recentelor descoperiri arheologice, Mexicul se impune

ca o certitudine. Ceea ce nu exclude o viitoare surpriză, arheologia trăind și ea momente de suspens. Specialiștii încă mai discută — sau cel puțin mai visează — la posibilitatea descoperirii unui centru suplimentar de răspîndire a porumbului în Asia — leagăn al aproape tuturor cerealelor cunoscute.

În căutare de noi suprafețe

În sec. XV, cînd se pun bazele civilizațiilor aztece și incașă, cultura porumbului este de mult cunoscută în aria americană; fie în asociație cu maniocol — așa cum se întîmplă în estul Americii de Sud —, fie singură, aplicîndu-i-se regimul culturii uscate, fie în sfîrșit tot singură, pe terasele irigate din Peru și pe malurile lacurilor mexicane. Coborînd din munți — de la înălțimea lacului Titicaca — în văile

Anzilor, pentru a face față nevoilor unei populații mereu crescînde, incașii au fost nevoiți să caute noi suprafețe arabile, să taie în munte terase legate prin scări și irigate printr-un ingenios sistem de canale. Un bogat material iconografic ilustrează, pînă la detaliu, cum se cultiva porumbul pe terasele peruviene. Iată într-o imagine, țărani înarmați cu pari, cu care fac găuri în pămînt, și femei care pun în găurile astfel făcute boabe de porumb. Iată știuleții deja copleși și care trebuie apărați de păsări — numai Dumnezeu știe cît de multe sînt! — și de un animal, fără îndoială o lama, care tocmai atacă un știulete. Iată o altă imagine, care ne arată deja culesul. Cocenii pe care se află știuleții sînt smulși din pămînt.

În sec. XVII, în Florida, localnicii pregăteau terenurile arzînd iarba și mărăcinii, pentru a îngrășa pămîntul și, de două ori pe an, în martie și iulie, semănau porumbul folo-

În p. 54: una din divinitățile mayașilor era zeul porumbului

Patru momente din lucrarea porumbului la azteci; în centru — primul desen european al acestei plante, publicat în 1542

sindu-se de „bucăți de lemn ascuțite la vîrf”. Porumbul este fără îndoială o plantă miraculoasă: crește repede și boabele sale, chiar înainte de a fi coapte cu adevărat, sînt practic comestibile. Un bob de porumb semănat în zona ascuțită a Mexicului colonial dă o recoltă de 70 pînă la 80 boabe. În Michoacan (stat mexican), un randament de 150 la 1 este considerat mic. Lîngă orașul Queretaro, pe terenurile de bună calitate, se ajunge la recorduri de 800 la 1. În zonele calde sau temperate din Mexic se obțin chiar și două recolte; una de *riego* (prin irigare) și cealaltă de *temporal* (în urma precipitațiilor naturale).

Arheologul Fernando Márquez Miranda subliniază avantajele de care se bucură țărani cultivatori de porumb: ei nu lucrează decît 50 zile pe an, adică o zi din șapte sau opt, după anotimp. Iată-i dar fără ocupație cea mai mare parte a anului, liberi, prea

liberi chiar. Cultura porumbului pe terasele irigate din Anzi sau pe malurile lacurilor de pe platourile mexicane stă la baza unor state tehnocractice, tiranice, în care timpul liber al populației rurale este folosit la realizarea unor imense lucrări de tip egiptean. Fără porumb deci nu ar fi existat astăzi piramidele uriașe ale mayașilor și ale aztecilor, zidurile de la Cuzco sau minunatele construcții de la Machu Pichu. Ca ele să se înalțe, a fost necesară o plantă ca porumbul, care să crească practic singură și să nu aibă aproape deloc nevoie de îngrijirea omului.

Și totuși această plantă cu adevărat miraculoasă n-a adus, de fapt, nici o ameliorare vizibilă în viața oamenilor. Ne întrebăm a cui este vina? A oamenilor, bineînțeles, dar și a porumbului. Care este recompensa trudei cultivatorului? Nici turta de mălai — plinea care de toate zilele a celor sărmani —, nici turtele

dulci din mălai coapte la foc mic pe plite de pămînt, nici boabele de porumb coapte pe foc nu sînt o hrană suficientă.

Mai mult chiar, porumbul nu poate fi cultivat oriunde. În Anzi, de exemplu, răspîndirea lui este limitată din cauza frigului. În alte regiuni nu crește decît pe porțiuni restrînte. Așa încît, circulația porumbului dintr-o regiune într-alta trebuie asigurată cu orice preț. La indienii dela sud de Potosi (în Bolivia), transhumanța mai cunoaște și astăzi momente dramatice, indienii fiind obligați să coboare — de la cei 4 000 m altitudine la care trăiesc în mod obișnuit — spre zonele în care se cultivă porumbul. Folosesc drept monedă de schimb sarea pe care o extrag din salinile providențial aflate la înălțimile inumane la care trăiesc, aplicînd aceleași procedee ca la extragerea pietrei din carierele de piatră. În fiecare an, în martie, băr-

PORUMBUL ÎN SUD-ESTUL EUROPEAN

Ca plantă cerealică de bază în alimentația omului, porumbul suscită interesul multor specialiști în istorie agrară. Printre ei, semnalăm pe Waverley Root, cel care semnează un interesant articol — pe care îl reproducem selectiv — într-un număr recent al cotidianului internațional Herald Tribune.

La sfîrșitul secolului XVI, John Gerard a publicat primul desen al porumbului, în lucrarea *Herball* (ierbar). Pe vremea aceea, această plantă era cunoscută numai de către specialiști. În Lumea Veche, porumbul a găsit o primire mai bună ca plantă furajeră decît ca aliment. Cel mai repede a fost acceptat în Europa, unde semăna cu o mîncare deja cunoscută în Italia. În cea mai mare parte din Europa, porumbul se considera plantă furajeră. Dar existau trei insule, unde era cultivat pentru consum uman: prima este zona care acoperă Pirineii și care unește sud-vestul Franței, nord-estul Spaniei și nordul Portugaliei; a doua este Italia; a treia — Valea Dunării de Jos și partea Rusiei care începe de la tîrmul de nord al Mării Negre.

Spania însăși, cu excepția nord-vestului, a fost mai puțin decît entuziasată față de porumb, dar și-a

asumat, încă de la început, rolul de distribuitor în zona Mediteranei. Așa se explică de ce a ajuns porumbul în Turcia și de ce mulți europeni l-au numit „grîu turcesc”, în timp ce americanii, care știau cui i se cuvin mulțumiri, l-au numit „grîu indian”. De aceea Italia l-a botezat *grano turco*, devenit *granuturco*. Ca și în Spania, în Italia a început prin a fi cultivat în sud, regiunea cea mai săracă a țării, unde se ducea lipsă de hrană și unde oamenii erau receptivi la o nouă cereală, care creștea repede, dădea o mare productivitate și cerea muncă puțină. În Italia de Sud, se putea accepta porumbul cu atît mai ușor, cu cît plinea care se consuma acolo era de foarte proastă calitate.

Dar porumbul a devenit foarte familiar în Italia de Nord, unde s-a făcut din el polenta, fel caracteristic nordului. Polenta derivă din latinul *pulmentum* și era consumată fie în chip de pîsot, fie lăsată să se întărească și mîncată rece. Cum pîsatul respectiv se pregătea pînă atunci din diverse cereale, porumbul a intrat în rîndul lor. Astăzi, polenta se consumă într-o centură care se extinde din Lombardia pînă la provincia Veneției. În Italia, porumbul este considerat o cereală națională, demnitate pe care o dato-

bați, femei, copii pleacă pe jos după porumb, coca și alcool. Călătoria lor, dus și întors, durează cel puțin trei luni; atunci când poposesc așază sacii cu sare în jurul taberei, ca niște adevărate metereze.

În sec. XIX, Aleksander von Humboldt și Auguste de Saint-Hilaire semnalează în Mexic și, respectiv, în Brazilia¹, ca unic mijloc de transport, traficul pe catiri și notează haltele, fermele (*ranchos*), popasurile și trecătorile folosite. De traficul acesta depinde totul, chiar și viitorul minelor, și asta încă de la prima lovitură de tirnăcop. Ce este de mirare? Cine câștigă cel mai bine? Minerii care caută cu disperare argint? Căutătorii de aur sau negustorii de la care se aprovizionează cu toții?

¹ Naturalistul, geograful și călătorul german Aleksander von Humboldt a întreprins o călătorie în America în anii 1799-1804, iar călătorul și naturalistul francez Saint-Hilaire a plecat în Brazilia în anul 1816.

Un accident cît de mic care să întrerupă traficul și consecințele ar afecta însuși firul istoriei. Dovadă, întimplarea povestită la începutul sec. XVII de Rodrigo Vivero, căpitan general al portului Panama unde, via Arica, prin popasul Callao, se descarcă argintul extras din minele din Potosi. Din port, prețioasa încărcătură traversează istmul și este transportată cu caravanele de catiri și după aceea cu bărcile pînă la Porto Belo, la Marea Antilelor. Pentru a asigura transportul, căruțașii și barcagii trebuie hrăniți. În portul Panama hrana de bază este porumbul importat fie din Nicaragua, fie din Caldera (Chile). Așa încît, în 1626, atunci cînd recolta de porumb a fost slabă, situația a fost salvată și metalul alb a traversat istmul peste munți numai datorită celor 2 000 3 000 fanagas de porumb (100-150 tone), aduse cu un vas din Peru.

Succesul nu vine de la început

Plantele de cultură trec dintr-o regiune într-alta provocînd modificări profunde în viața oamenilor. Aparent, mișcările acestea, care au loc într-un interval de timp ce se măsoară în secole și uneori chiar în milenii, par a fi absolut naturale, fără ca omul să intervină cu ceva. După descoperirea Americii, se înregistrează o sensibilă accelerare, plante din Lumea Veche fiind introduse în Lumea Nouă și invers.

Peste tot, intrusele sînt primite cu neîncredere, cu ostilitate chiar. În Europa, cartoful este considerat un aliment greșit și indigest, iar în sud-estul Chinei, rămas credincios orezului, porumbul este chiar și astăzi puțin apreciat. Totuși plantele respective sînt

rește poate lui Garibaldi: spre sfîrșitul vieții, acesta s-a retras pe insula Caprera, ocupîndu-se cu cultivarea porumbului.

În Balcani și litoralul rus al Mării Negre, porumbul a fost introdus, pare-se, de către români, care l-au semănat de-a lungul Dunării. Din acest cap de pod, porumbul s-a extins în rîndul ucrainenilor, bulgarilor și sîrbo-croașilor. Totuși Balcanii nu au devenit principală regiune cultivatoare de porumb a Europei, pînă spre sfîrșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX. În regiunile din Rusia învecinate cu Balcanii, porumbul a fost plantat periodic, numai atunci cînd se aveau penurii de alte cereale. Totuși cultivarea lui a luat o amploare destul de mare pe la mijlocul sec. XVIII, ca dovadă că atunci a avut loc o epidemie de pelagră, în rîndurile celor care se hrăneau exclusiv cu boabele lui, deoarece porumbul este departe de a fi un aliment complet. Cu excepția sud-vestului, Franța a primit de sus porumbul. În 1680, Olivier de Serres a propovăduit cultivarea „marilor boabe de grîu turcesc” în Franța, gîndindu-se, probabil, mai ales la hrana animalelor. În sud-vest, s-a extins cultivarea lui sub Ludovic XV, dar nîmăn nu l-a trecut prin cap să-l consume proaspăt. Era lăsat să se usuce și măcinat pentru a face mălai, din care se pregăteau turte. Singura perioadă cînd francezii din nord s-au ardat interesați de porumb a fost cea a Războiului de independență a coloniilor engleze

din America, din simpatie pentru nou-născutele State Unite ale Americii.

Porumbul a pătruns prima oară în Anglia în anul 1562. Nu s-a bucurat de o popularitate prea mare și, în 1677, era încă o curiozitate, ca dovadă că Massachusetts a trimis lui Carol II două butoaie cu mălai, pentru a-l îndupleca să mai ușureze restricțiile puse în calea comerțului coloniilor. Pînă în ziua de astăzi, porumbul nu este gustat cu adevărat în Anglia, poate și din cauza condițiilor climatice improprii cultivării lui.

Lucrul este valabil și pentru Irlanda, care totuși a devenit consumatoare de porumb pe vremea marii foamete din perioada 1845-1847. Guvernatorul Irlandei, Sir James Graham, i-a scris primului ministru Sir Robert Peel, propunîndu-i să folosească porumb pentru înlocuirea cartofului, dar prevenindu-l că se va pune problema educării gustului în rîndul populației. Plecînd de la premisa că cei ce mor de foame se obișnuiesc repede cu orice gust, Peel a comandat porumb în valoare de 100 000 lire sterline din S.U.A. pentru Irlanda, inițiativă cu atît mai la îndemînă, cu cît nu atîngea în nici un fel interesele importatorilor de cereale din Anglia și reprezenta unul dintre cele mai ieftine alimente disponibile.

Cam neîncredători din cauza culorii galbene a boabelor, irlandezii au acceptat totuși porumbul la început ca alternativă a înfometării, apoi deprinzîndu-se cu gustul lui. Astăzi, ei îl apreciază într-o măsură destul de mare și numai climatul nefavorabil îi împiedică să-l cultive, determinîndu-l să-l importe din S.U.A.

șesc prin a se impune — și nu numai în Europa — succesul lor fiind asigurat, în primul rând, de marea masă a celor săraci, a căror alimentație de bază devin. În curând, explozia demografică face din ele o necesitate. Bineînțeles, putem privi și altfel această problemă: dacă populația lumii se înmulțește, în sfârșit, dacă a putut să se înmulțească, aceasta a fost posibil numai datorită creșterii producției alimentare, pe baza noilor culturi.

Indiferent de argumentele aduse în sprijin, este puțin probabil ca porumbul să fi ajuns în Europa înaintea călătoriei lui Columb care, încă de la prima sa întoarcere în 1493, aduce tot cu sine și câteva boabe. Tot atât de puțin probabilă este și teoria originii africane a porumbului. Iar folosirea nenumăratelor denumiri ce i s-au dat în timp și în spațiu, ca argument în discuțiile referitoare la originea sa, este absolut neconvingătoare, denumirile fiind date la întimplare, după regiuni și după epoci.

Porumbul nu cunoaște succese imediate după descoperirea Americii. Abia în sec. XVIII se înregistrează în sfârșit victoria sa. Marii botaniști încep destul de timpuriu să-l descrie în ierbarele lor; Jean Ruel încă din 1536, iar Leonhart Fuchs încă din 1542. Acesta din urmă notează că planta se cultiva deja în toate grădinile de zarzavat. Pe noi ne interesează însă momentul în care porumbul părăsește grădinile de zarzavat — simple terenuri experimentale — și devine o cultură de bază ce cucerește un loc important pe piețele lumii. Pentru a se ajunge la acest rezultat a fost necesar, mai întâi, ca țărani să se obișnuiască cu noua plantă, să învețe cum să o cultive și, mai ales, cum să se hrănească cu ea.

În cucerirea piețelor Lumii Vechi, porumbul este adesea asociat fasolei, venită și ea tot din America și folosită la refacerea solurilor sărăcite printr-o exploatare excesivă: *fagioli și grano-turco* invadează în același timp Italia. Va trece însă mult timp, foarte mult timp, până când porumbul va fi definitiv adoptat în Europa.

Nu mai departe decât în 1700 un agronom se mira că în Franța această plantă se cultivă atât de puțin.

Cei care, nu din plăcere ci împinși de sărăcie, înlocuiesc plina cu turtele de mălai sînt tot săracii, țărani sau orașeni. Referitor la regiunea Béarn, citim într-un document din 1698: „Acest *milloc* (trebuie citit «porumb») este un fel de grâu adus din Indii, cu care se hrănește poporul”. El „este hrana principală a oamenilor simpli din Portugalia”, scrie consulul rus la Lisabona. În regiunea Bourgogne, terciul — faină de mălai coaptă în cuptor — este hrana țăranilor și se exportă la Dijon. Nicăieri însă porumbul nu este adoptat de clasele avute, care au față de el atitudinea pe care o avea un călător din sec. XX în Muntenegru față de acele turte tari de mălai, „pe care le întinsești la tot pasul și al căror miez de un galben auriu încintă ochiul, dar cad greu la stomac”.

De fapt, cucerirea piețelor Europei și Africii nu a fost un lucru prea greu. În schimb, cea a Indiei, a Birmaniei, a Japoniei și a Chinei a reprezentat cu adevărat o victorie obținută cu eforturi.

Porumbul pătrunde în China în prima jumătate a sec. XVI, atât pe cale continentală, trecind frontiera birmană și instalându-se în provincia Yunnan, cât și pe cale maritimă. Cultura porumbului rămîne însă pînă în 1762 una dintre cele mai puțin semnificative, limitată doar la câteva provincii. Ea nu se impune definitiv decât în sec. XVIII, creșterea rapidă a densității populației făcînd necesară defrișarea colinelor și a munților și cultivarea lor cu o plantă de mare randament, cîmpile fiind rezervate culturii orezului. Cultura porumbului se impune, alături de culturile tradiționale — meul și sorgul — și în nordul Chinei, înaintînd în direcția Coreei. Introducerea și extinderea noii culturi contribuie la reechilibrarea demografică a Chinei de Nord, mult mai slab populată decât China de Sud. Din China, porumbul, ca și o serie de alte noi culturi, trece în Japonia.

În românește de
MIHAELA MINOIU

Dacă Napoleon

ar fi fost la Arnhem...

(Urmare din p. 41)

intact. Cu o zi înainte, englezii eliberaseră Bruxellesul. Ambele operații dovedeau limpede că în Belgia situația devenise catastrofală pentru germani, care se retrăgeau rapid în Olanda.

Dar capturarea Anversului nu era suficientă pentru a repune portul în funcțiune, deoarece estuarul Maasului era dominat pe ambele maluri de hitleriști. Istoricii de după război au dezbătut îndelung această „gafă de la Anvers”, cum avea să i se spună. Eu unul nu înțeleg cum de nici un comentator nu atribuie răspunderea cuvenită lui Eindhoven. Mai mult decât oricare altul, el știa că de critică era situația serviciilor sale.

În schimb, generalul Horrocks, comandantul Corpului 30 britanic, recunoaște cu o tipică modestie că se lăsase hipnotizat de perspectiva trecerii Rinului, adăugînd: „Fără doar și poate, Napoleon și-ar fi dat seama de adevărata situație, dar Horrocks nu”.

În românește de
Doina MOTAȘ

* *

Dacă acesta a fost prologul bătăliei de la Arnhem să evocăm și epilogul ei. La 26 septembrie 1944, hitleriștii stăpîneau Rinul pe toată lungimea lui, exact ca înainte de operația „Market-Garden”, și aveau să-l stăpînească pînă la 21 martie 1945. În tentativa lor nereușită, unitățile aliate angajate au pierdut aproape o treime din efective — dintr-un total de 35 000 oameni 13 000 au fost uciși, răniți și dați dispăruți. Pierderile germane s-au ridicat la numai 3 400 oameni. Cele mai grele consecințe avea să le suporte însă populația civilă. 4 000 000 cetățeni din provinciile germane s-au ridicat la Olanda de Sud și Utrecht și au să îndure, pînă la 5 mai 1945, un asediu cumplit, în cursul căruia 13 000 dintre ei și-au pierdut viața numai din pricina foametei. Iar cine poate spune cu cît s-a prelungit războiul de pe urma acestui eșec?

Nana, protectoarea sălbăticiunilor

La încheierea lucrărilor la ruinele de la Dalverzin-Tepe (Uzbekistan), unuia dintre arheologii i-a venit ideea să sape pe un delușor, situat în nord-estul acestei cetăți antice. Așa au fost descoperite resturile unei clădiri. Și surpriza a început.

În timp ce degajau un culoar, arheologii au văzut bucăți de tencuială multicoloră. Au fost strânse circa 50 fragmente mai mari și mai mici dintr-o frescă murală. Au intrat în acțiune restauratorii. Fresca reconstituită are doi metri și ceva lungime și circa un metru și jumătate lățime. Imaginile înfățișate sînt cît jumătate din statura umană, executate pe fond roșu cu ornamente florale. În dreapta, se află o femeie șezînd, cu un nimb în jurul capului. La gît are un șirag de mărgelă, la mîna dreaptă o brățară. Cu cotul drept se sprijină pe tron, care are ca spătar aripa unei păsări. Specialiștii presupun că această femeie este zeița Nana, protectoarea sălbăticiunilor.

În centru se vede încă o siluetă feminină, probabil o preteasă. Pe umărul drept și în mîna stîngă, ea ține cîte un prunc nou-născut. Pe fața unuia dintre ei se poate citi spaima. Preteasa privește cu îngrijorare spre un preot, și el cu un copil mic în brațe. Preotul are o față lată, o barbă neagră și mustați. Părul lui negru, buclat, este prins pe frunte cu o bențică albă. Nu cumva tocmai el este personajul principal al frescei? Ce solemnitate misterioasă reprezintă pictura? Ce semnificație are

prezența copiilor? Poate că ei au fost aduși zeiței pentru binecuvîntare. Asemenea ceremonii au existat la diferite popoare. Atunci de ce se citește spaima și îngrijorarea pe fețele zugrăvite? Această enigmă, alături de cele-

Asia Mijlocie. Specialiștii presupun că Dalverzin-Tepe acoperă ruinele unei cetăți datînd din ultimele secole î.e.n. — sec. III-IV e.n.

Astfel, arta universală — îmbogățită prin templul budist, zidurile cetății, locuințele aristocraților,

Oare ce datină înfățișează această veche frescă? Este o taină pe care savanții urmează să o descifreze

alte, urmează a fi descifrată de către arheologi și istorici.

Fresca descoperită a fost realizată la sfîrșitul secolului I — începutul sec. II era noastră, fiind una dintre cele mai vechi din

atelierele de olărit, tezaurul din obiecte din aur, toate descoperite în timpul săpăturilor — s-a completat cu capodopera uneia dintre cele mai rare fresce murale.

După revista sovietică Sputnik

Clopot de muzeu

Prof. EUGEN GLÜCK,
Arad

Destinate, în principal, bisericilor creștine de toate confesiunile, clopotele au avut însă, în cadrul comunității pentru care erau create, și diferite funcții de utilitate publică. În tot decursul evului mediu, ele au jucat un rol multilateral, depășind menirea lor pur bisericească. În acest sens, e suficient să amintim străvechiul obicei de-a bate clopotul în dungă, ceea ce semnala un pericol, izbucnirea unui incendiu sau chiar iminența unui atac. Clopotele mai marcau o anumită oră matinală, legată de începerea activității economice cotidiene, sau sosirea serii. Din anul 1456, în Transilvania s-a răspândit tot mai mult obiceiul de-a trage clopotele la amiază, semnal menit, totodată, să amintească despre istorica victorie a lui Iancu de Hunedoara raportată la Belgrad împotriva cuceritorului Constantinopolului, sultanul Mahomed II.

Turnarea clopotelor era un proces lung și foarte costisitor, care pune la încercare nu numai îndemnul meșterilor, ci și forța economică de care dispunea obștea respectivă.

Din păcate, vicisitudinile istoriei au făcut ca multe din clopotele realizate sau existente pe teritoriul Transilvaniei să se piardă. Numeroase alte piese, care au supraviețuit secolelor, au fost strămutate de pe locurile lor de băștină. Un număr dintre acestea se regăsesc actualmente în colecțiile medievale și modernă ale Muzeului național din Budapesta.

Ele au ajuns aici îndeosebi în anii primului război mondial, atunci când, în căutarea de bronz necesar uzinelor de armament, autoritățile militare austro-ungare au hotărât demontarea și topirea clopotelor de la bisericile din diferite localități. Ulterior, clopotele mai vechi de anul 1700 au fost exceptate de la aceste distrugerii, ele fiind atribuite muzeului amintit. Alte exemplare au fost achiziționate sau donate, în condițiile istorico-politice existente înainte de anul 1918.

Cea mai reprezentativă piesă de acest fel este clopotul provenit din satul Bulci (jud. Arad), care se găsește în expoziția istorică permanentă a Muzeului național din Budapesta. Clopotul a fost turnat în anul 1468, sub conducerea meșterului Mihail. Forma lui alungită amintește de tipul clopotelor sec. XIII; înălțimea este de 0,666 m, iar greutatea de aproximativ 260 kg. Piesa vădește îndemnul meșterului Mihail și a colaboratorilor săi, care au utilizat un bronz fin și au folosit tipare foarte precise. O altă piesă valoroasă este clopotul provenit de la Avrâmești (jud. Harghita), turnat, de asemenea, într-o manieră specifică sec. XIV-XV; nu se cunoaște data exactă a realizării lui. Piesa din Avrâmești are o înălțime de 0,535 m și o greutate de 115 kg.

Clopotul provenit de la Gherla datează din anul 1496. El a aparținut cetății de la Gherla și a fost

demontat din turnul capelei odată cu transformarea clădirii în alte scopuri civile.

În depozitele muzeului budapestan și în curtea sa interioară se găsesc și câteva clopot din sec. XVII, turnate pe teritoriul patriei noastre. Unele dintre ele au fost realizate în atelierele unor meșteri rurali, care dispuneau de instalații de turnare mai puțin avansate și foloseau o tehnică rudimentară. Alte piese au fost produse în condiții mult mai perfecționate, în ateliere urbane, în special la Brașov.

Din prima categorie, cel mai vechi este un clopot turnat în anul 1557, provenit dintr-o comună nemensionată în inventarul muzeului, care probabil se găsea pe teritoriul comitatelor Tîrnava-Mare sau Făgăraș. Lucrarea este relativ mică, cu o înălțime de numai 0,28 m. Din aceeași categorie sînt clopotele aduse de la Simonești și Bisericiani (jud. Harghita), turnate în 1576 și, respectiv, 1581, ambele avînd dimensiuni mai mari decît piesa precedentă. Tot în această listă se încadrează și clopotul din Sînniclaș (jud. Alba), cu o înălțime de 0,62 m.

Proveniența unor clopot de ateliere rurale este dedusă din unele indicii furnizate de inscripțiile aflate pe piesele respective. Astfel, faptul că clopotul de la Simonești a fost realizat de un oarecare meșter cu numele de Andrei-Dimitrie, necunoscut în lumea meșteșugarilor urbani din Transilvania, ne îndeamnă să credem că meșterul respectiv lucra într-un atelier rural. La Bisericiani, alături de numele meșterului, este menționat locul său de obîrșie, un sat învecinat.

Dintre clopotele realizate în ateliere urbane se distinge cel de la Rupea, datînd din anul 1627: o piesă de proporții mai mari, înaltă de 0,765 m și turnată dintr-un material fin. A fost lucrat într-un atelier din Brașov care, în perioada anilor 1627-1643, se ocupa cu producția unor obiecte de acest gen. Tot un clopot de calitate superioară trebuie să fi fost cel provenit de la Dumbrăveni (1649), distrus, din păcate, în timpul celui de-al doilea război mondial, ca și clopotul bisericii din Poclușa de Bărcău (jud. Bihor), care se găsește în muzeul amintit.

Veritabile obiecte de artă, piesele enumerate mai sus sînt dovezi ale priceperii vechilor meșteșugari din țara noastră.

„Clopotul-țar” și istoria sa

I. PUHNACEV

S-ar putea crede că despre comorile Kremlinului se cunoaște absolut totul. În realitate, renumitul complex al Moscovei mai are încă multe taine, pe care cercetătorii sovietici le dezleagă, rînd pe rînd.

Se știe, de pildă, că cel mai greu clopot din lume este „clopotul-țar” din interiorul Kremlinului¹. Nu

¹ Magazin istoric, nr. 3/1978.

¹ Magazin istoric, nr. 8/1977.

la fel de bine știm însă cum a ajuns el atît de greu.

În anul 1599, în urma unui ucăz emis de țarul Boris Godunov, meșterul Andrei Ceohov a turnat un

Peste 200 tone greutate, 6,14 m înălțime, 660 m diametru sînt dimensiunile gigantului clopot păstrat în complexul Kremlinului moscovit

clopot de 2 000 puduri¹. Dar, din cauza greutății, gigantul de bronz s-a desprins din foșorul de lemn în care atîrna și s-a spart. Mai tîrziu, țarul Aleksei

¹ 1 pud = 16,38 kg.

Mihailovici a poruncit să se folosească cioburile fostului clopot pentru turnarea altuia nou, greu de 8 000 puduri. Ucăzul suveranului a fost îndeplinit în anul 1654 de meșterul Emelian Danilov. La numai cîteva luni de la turnare, clopotul-mamut s-a spart din cauza unei bădîi stîngaci imprimată. Danilov nu mai era însă printre cei vii. Au urmat cădături pentru gîsirea unui alt meseriaș, care să poată turna un clopot la fel de uriaș. S-a oferit un tîndr, Aleksandr Grigoriev, pe atunci un necunoscut, dar care avea să devină un celebru „meșter al țarilor”. Operativ și priceput, Grigoriev a isprăvit lucrarea în octombrie 1655. La sfîrșit, el a afirmat că clopotul său are 12 000 puduri, dar mulți contemporani au menționat, în descrierile lor, că greutatea lui nu depășea vechea cifră de 8 000 puduri. La această greutate s-a și raportat Împărăteasa Anna Ivanovna, cînd a poruncit să fie returnat clopotul construit de Grigoriev — distrus în 1701, în timpul unui incendiu — adăugîndu-i 2 000 puduri de bronz, pentru ca „10 000 puduri el să cîntărească”. Printre altele, meșterul Grigoriev apreciasse foarte corect greutatea obiectului creat de el, pentru că, prin suplimentare, noul clopot ieșise mult mai greu decît îl comandase țarina.

Au purces apoi la turnarea lui alți meșteri: Ivan Motorin și fiul său, Mihail. În 1735, clopotul era gata. Dar nici n-au apucat meșterii să-l urnească din groapa de turnare că, în 1737, la Moscova a avut loc un nou și uriaș incendiu. Temîndu-se că noul clopot se va topi în vîltoarea flăcărilor, mulțimea adunată în grabă s-a apucat să toarne apă peste el și, ca urmare, metalul încins a început să trosnească și o bucată grea de 720 puduri s-a desprins dintr-însul. Oamenii au ridicat acest clopot abia în anul 1836, așezîndu-l în locul unde se află și astăzi. În timpul înălțării, s-a putut stabili că greutatea lui adevărată, inclusiv fragmentul desprins, este de 13 500 puduri (213,5 tone).

PANTEONUL ROMÂN

(Urmare din p. 19)

națională pentru gînta română; ea are a protesta în contra uniunii Transilvaniei cu Ungaria; iară iobăgia are să fie ștearsă”...

Tot cu astă ocaziune se află lipsa de a se constitui gînta română într-un organ, dacă nu e iertat [permis] a-l chema executiv, să-i zicem național. Și se formă comitetul național. Iancu deveni membru al acestui comitet. De aici înainte faptele și purtarea lui Iancu se țin mai mult de istorie, decît de o simplă biografie.

Națiunea și patria română se împarte în prefecture; Iancu... devine prefectul celei dintîi legiuni române... Se intrunesc eroii prefecți Axente și Balint și susțin munții în contra invaziunilor ce nu cunoșteau nici libertate adevărată, nici egalitate națională. Toată țara era coplesită... numai munții erau liberi, susținuți de Iancu, cu cei doi prefecți întruniți.

La anul 1852 împăratul face călătorii prin Ardeal și dispunînd mersul călătoriei de la Halmagiu pe la Baia de Criș, la propria rogară [rugăminte] a lui Iancu, împăratul își schimbă mersul peste Găina la Abrud. Puțin după aceea, Iancu devine prins și închis la Bălgrad [Alba Iulia]. Dar nu peste mult s-a eliberat.

De aici înainte Iancu, care n-a avut nici un interes propriu decît unicul interes al națiunii sale, se pierde în durerile inimii sale și cîntă libertatea poporului său...

POSTA MAGAZIN ISTORIC

PENTRU NEATÎRNAREA PATRIEI

Colaboratorul statornic al revistei noastre, prof. G.H.S. ȘTEFĂNESCU, din Galați, ne trimite o evocare a citorora figuri de luptători gălățeni în Războiul pentru independență de la 1877.

Generalul Alexandru Cernat (1828-1893), patriot înflăcărat, a vădus lumina zilei într-o familie de vechi răzeși din Vitezești Căminului. În timpul războiului, a fost numit ministru de război și, apoi, comandant al armatei române de operații (vezi și Magazin Istoric, nr. 5/1972).

Postul jurnalist din Tecuci, colonelul Theodor Serbănescu (1839-1901) s-a ilustrat îndesosebi în luptele de la Pleana. La 9 noiembrie 1877, ofiterul liric, cum îl va denumi mai târziu George Călinescu, scria de pe front unchiului său despre operațiunile înconunate cu succes ale trupelor române: Veți ști că acest teribil cuib al lui Osman pașa este strîns din toate părțile și ... va trebui acum să depue armele și să capituleze...

Un alt combatant, care a făcut parte din batalionul lui Necula Valter Mărdineanu, din Regimentul 8 linie, din portul dundrean, este căpitanul Vasile Panu (1844-1877), fratele lui George Panu, memorialistul Junimii. A căzut pe cîmpul de luptă, în asaltul redutei Grișii, a căzut în timpot în grupa comună din înșingera la Vale a lacrimilor.

Un alt tofin Galați, poetul-ostas Ioan Nenitescu (1854-1901), membru al Junimii și colaborator la Convorbiri literare, a participat din proprie inițiativă la războiul din 1877, ca sublocotenent în Regimentul 13 Dorobanți, căruia i-a dedicat volumul său de Poezii eroice și naționale, Pul de lei. Citeva din aceste poezii au fost scrise în entuziasmul înverșunatelor bătălii de la Grivița, unde a fost rănit. În dedicația volumului, poetul mărturisește că a avut neuitată mindrie de a se oști pentru neatîrnarea patriei.

CĂLĂRAȘI, SEPTEMBRIE 1944

În nr. 12/1980, la Poșta Magazin istoric, în nota semnată de sergentul veteran N. Ciurcu a apărut o informație referitoare la Compania a 3-a pontonieri riuri care, în primul război mondial, a fost comandată de fratele meu, locotenentul I. Vasiliu, ne scrie colonelul (r) DUMITRU VASILIU, din Roman. Prin intermediul revistei am reușit să iau legătura cu acest veteran, conștinuând corespondentul nostru, și să aflăm informații și amintiri ale ostașilor despre fostul lor comandant, de mult decedat.

Totodată, corespondentul nostru, azi în vîrstă de 84 ani, ne relatează un episod din războiul antihitlerist, cînd a comandat Regimentul de infanterie marină. În timpul însurecției armatei de la 23 August 1944, regimentul său a capturat o coloană inamică, aflată în deplasare pe șoseaua Căminuș-Călărași.

Reținem finalul scrisorii: În primele zile ale lunii septembrie 1944, clasa muncitoare a căutat să schimbe vechea conducere atît la primăria orașului Călărași, cit și la prefectura județului Ialomița (pe atunci). O mulțime imensă s-a adunat și la primărie și la prefectură. Cîrțile ambelor instituții erau pline de muncitori. Cu toții în cor cereau plecarea vechilor conducători și numirea altora din rîndul maselor populare.

Atunci mi-am dat seama că în lara noastră clasa muncitoare este o forță de nelvins.

DIN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Articolele publicate în nr. 7 și 8/1980, consacrate eroilor lupte ale armatei române în vara anului 1917, au atîrnat interesul cititorilor, prilejuind o bogată corespondență de la participanți la evenimentele din urmă cu 64 ani.

ȘTEFAN G. IONESCU, veteran, fost subofiter în Regimentul 32 infanterie, din Divizia 5, în vîrstă de 89 ani, ne scrie despre prezența Kaiserului Wilhelm II pe frontul de la Mărășești, unde a asistat la marșul ei al armatei germane.

Dr. VIRGIL V. VRACIU, din com. Agaton-Curtești, jud. Botoșani, confirmă circulația cîntecelor despre sub-

locotenentul Ciulei (nr. 8, 11/1980), pe care le-a auzit la începutul lunii martie 1918, la Bacău, unde ne instrulăm sub comanda ofițerilor din misiunea militară franceză.

TINERII DE LA DERMATA

Pe marginea articolului împotriva unei nedreptăți istorice, Diktatul de la Viena (nr. 9, 10/1980), RADU-CANU R. BADEA, din Tirgu-Mureș, ne trimite citeva amintiri din acele vremuri de tristă amintire. După comunicarea odioasei sentințe fasciste de la Viena mă aflam la Cluj — ne scrie corespondentul nostru. Am văzut atunci manifestația înmormîntării muncitorilor de la Uzinele Dermata, împreună cu alți tineri, băieți și fete, mărșăluind de la gară spre centrul orașului scandinav: Jos Diktatul de la Viena! Nu cedăm Ardealul! Jalea mea era mare, căci trebuia să părăsesc orașul în care îmi făcusem studiile.

LITOVOI — UNUL SAU DOI?

Prof. IOAN VIȘCOVAN, de la Școala generală Breb, com. Ocna Sugatag, jud. Maramureș, întreabă cîți litovozi Litovoi au existat în istoria noastră: doi — așa cum se spune în manualul de istorie pentru clasa a VIII-a sau unul singur, cum reiese din articolul Strălucită victorie a libertății românești (nr. 12/1980)?

Numele voievozului Litovoi apare menționat în izvoarele vremii de două ori: iniția oară într-un document din 2 iunie 1247 — cunoscut sub numele de Diploma Ioanilor (comentată pe larg în nr. 4/1976) — și a doua oară într-un document din 1285 ce se referă la niște evenimente petrecute puțin înainte de 1277 (1272 sau 1273, cum apreciază marea majoritate a istoricilor). Pornind de la identitatea de nume, o mare parte a cercetătorilor înclină să creadă că ar fi vorba de unul și același voievod, ce ar fi stăpînit între 1247 și 1273 teritoriile din dreapta Oltului, pierzîndu-și viața în lupta împotriva regelui arpadian Ladislav IV Cumanul. Dimpotrivă, alți cercetători consideră că e puțin plauzibil ca același voievod să fi stăpînit vreme de 30 ani, motiv pentru care înclină să creadă că voievodul de la 1272 era fiul sau nepotul celui menționat la 1247.

Cum se poate constata, documentele vremii sînt relativ sărace în informații pentru a permite concluzii categorice. Poate că viitoare cercetări vor lămurii care din aceste două opinii este mai întemeiată. Deocamdată, să le consemnăm ca atare, neomîșind să subliniem, în a doua caz și în celălalt ele demonstrează existența, în a doua jumătate a sec. XII, a unui voievodat românesc în dreapta Oltului, care purta lupte grele cu regalitatea maghiară, pentru a-și afirma independența.

BEIZADEA

Am înținit de mai multe ori în paginile revistei dv. cuvîntul beizadea, ne scrie DUMITRU ȘTEFAN, din București, solicitîndu-ne explicația acestui termen. Istoricul Petre Strihan ne-o furnizează:

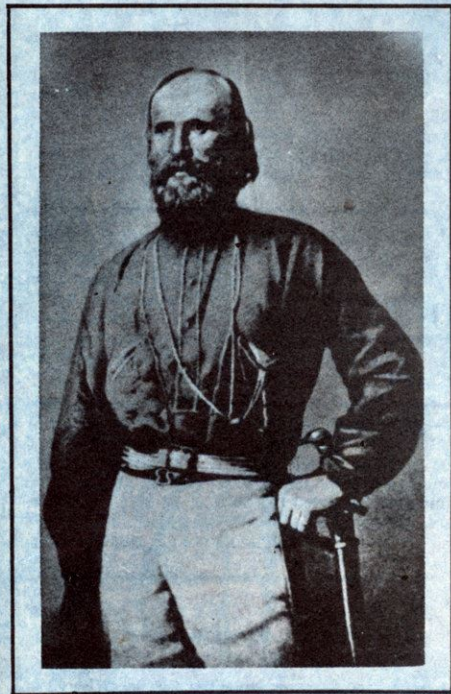
Beizadea (cu variantele beizadea, bezeada, bizdadea) provine din termenul turcesc beg-zadé (fiu de be, fiul sultanului). La români, cuvîntul a fost receptat în sec. XVII, cu sensul de fiu al domnului. Titlul de beizadea servea pentru desemnarea oricărui fiu de domn. Acesta continuau să poarte titlul de beizadea, chiar după moartea tatălui lor. Croniclele sec. XVIII, scriind despre fiii domniilor, îi numeau obișnuit beizadele. În sec. XIX, fiii domnului apăreau în documente cumîntînd titlul de voievod cu acela de luminat beizadele. Titlul de beizadea era netransmisibil; copiii unui beizadea nu aveau dreptul să-l mai poarte. Ultimii fii de domn care au purtat acest titlu au fost Gr. Sturza, fiul lui M. Sturza, domnul Moldovei, și D. Ghica, fiul lui Grigore Ghica, domnul Țării Românești, porecit Beizadea-bostan. În a doua jumătate a sec. XIX, cuvîntul beizadea căpădase un sens ironic înținit în teatrul lui V. Alexandri, N. Filimon etc.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

FOTOGRAFIE-DOCUMENT

Colaboratorul nostru, dr. în istorie PAUL CERNOVO-DEANU, de la Institutul de istorie N. Iorga, din București, ne-a pus la dispoziție această fotografie-document, din a doua jumătate a secolului XIX.

În imagine — Giuseppe Garibaldi, marele luptător pentru unificarea Italiei (nr. 1, 10/1972). Fotografia a fost selectată din albume care au aparținut generalului Paul Cernovodeanu, comandantul Brigăzii I cavalerie, în timpul Războiului de independență.

CALENDARUL DACIC

Refinem din ipotezele formulate de dr. EUGEN POPESCU, din Craiova, în nota Calendarul solar dacic de la Sarmizegetusa, temă pe care revista noastră a publicat un studiu în nr. 6-7/1977: 1) Calendarul solar dacic avea o întindere de calcul a timpului infinită; 2) Soarele era așezat în centrul sistemului; 3) Dacii cunoșteau cifra zero, zecimalele etc.

ÎN VREMEA LUI HOREA

CORNEL TESCUȚĂ, profesor la Școala generală din com. Vinători, jud. Mureș; În timpul războaii lui Horea (nr. 10, 11/1980), s-au ridicat la luptă și țărani români din nordul comitatului Făgăraș, din satele Vinători și Albești, conduși de preoții Simion Șoneru și Stanciu Câlbează.

UN APĂRĂTOR

IOAN PÎRVA, din Brad, jud. Hunedoara, ne trimite câteva date referitoare la unul dintre luptătorii pentru unirea Transilvaniei cu patria mamă: Amos Frincu (1866-1933).

În 1894, în procesul înscenat la Cluj luptătorilor memorandist (nr. 7, 8/1978), Amos Frincu a fost printre apărătorii acuzațiilor. Avea doar 28 ani. După unire, a fost ales deputat și senator, reprezentant al moșilor din Zarand.

DISTRICTE GRĂNICEREȘTI

Ce erau districtele grănicerești (nr. 11/1980), dorește să afle STOIAN ANDREESCU, din Constanța. Istoricul Valeriu Șotropa ne-a comunicat următoarele:

În Transilvania și Banat, districtele grănicerești erau unități teritoriale de frontieră, compuse din grupurile de comune desprinse din punct de vedere administrativ de unitățile administrativ-teritoriale înecinate și puse sub administrația regimentelor grănicerești, create de Imperiul habsburgic în aceste provincii. Deoarece trupa și personalul gradat al unui regiment nu erau concentrate într-un anumit punct (cazarmă, localitate), ci erau dispersate pe suprafața districtului, în localitățile acestuia, — din a căror populație militarizată, clasată pe diferite categorii (în serviciu activ, apli de serviciu, înapoi de serviciu), era constituit regimentul, — rezultă că fiecare regiment era strins legal de district.

Districtele grănicerești românești au fost în Transilvania: cel al Regimentului I românesc de graniță, cu reședința comandamentului în Orlat și cel al Regimentului 2 românesc de graniță, cu reședința în Năsăud, care au funcționat, ambele, de la 1762 la 1851. În Banat a fost districtul Regimentului român-banatic (înființat ca batalion la 1768 și existent ca batalion românesc în cadrul Regimentului valah-îliric între 1775 și 1845, la care dată s-a separat, formând un regiment aparte, care a fost desființat în anul 1872) cu reședința comandamentului la Caransebeș. Comunele din aceste districte grănicerești puteau fi ori exclusiv grănicerești (ca de exemplu comunele din districtul năsăudean), ori amestecate (de exemplu comunele din districtul orlădean).

NEPLĂCERI NEREZOLVATE

Următorii cititori, abonați ai revistei, GHEORGHE CĂRAMIDARU, din satul Ghermănești, com. Banca, jud. Vaslui; VASILE TERENTI, din com. Clevoa Română, jud. Caraș-Severin; ION GH. DUMITRESCU, din com. Argetoaia, jud. Dolj; IOAN ROHAN, din com. Dupuș, jud. Sibiu; VASILE LUPEI, din Roman; SEVER POPESCU, din București, ne-au semnalat unele deficiențe în primirea abonamentelor.

La fel ca în alte rânduri, sesizările le-am transmis Direcției generale a poștelor și telecomunicațiilor care, cu promptitudine și sollicitudine, le-a rezolvat favorabil. Aflăm aceasta din scrisoarea de răspuns semnată de directorul general adjuncți, dr. V. Șchioprian.

Cristian POIȘTEANU

Poșta Concursului

FLORENTINA CLEMENT, din București; IOAN STOENESCU, din Constanța; FLORIN PETRACHE, din Brăila: După cum am precizat în regulamentul actualității ediții a concursului nostru, publicat în nr. 2/1981, răspunsurile se vor trimite toate o dată, după apariția ultimei serii de întrebări.

GH. CUDELĂ, din București; GRIGORE CON-DURACHE, din Botoșani: La punctul b din întrebarea nr. 2, din seria a doua, titlul corect al publicației este Socialismul.

DUMITRU PANAIT, din Craiova, ELENA DUMITRU, din Galați; STOIAN PANAITESCU, din Timiș-Mureș: Data ștampilei poștale se ia în considerare după oficiul de plecare și, repetăm, pentru a putea participa la concurs, răspunsurile trebuie trimise pînă cel târziu la 15 mai 1981.

CONTENTS (Romanian History) The Romanian Communist Party — 60 years: **M. MUȘAT** President Ceaușescu — an Outstanding Thinker and Creator of History • **C. POPIȘTEANU, GH. SURPAT** Socialism — an Ideal That Became Reality • **I. CEAUȘESCU** 1938-1940. In Defence of Romania's National Independence and Territorial Integrity • **I. VULCAN I.H. Rădulescu, M. Kogălniceanu, Avram Iancu** • **G. FLOOD** The Independence War • **M. ANINEANU** Romania and the London World Exhibition (1862) • The XV-th ICHS: **V. BUDURU** Interviews with West-German Historians • **N. COPOIU** 1892-1893. The Communist Manifesto in Romanian • **M. MĂNEANU** A 16-th Century Serbian Manuscript on Romanians • **S. DUMITRAȘCU** Dacian Citadels: Dakidava

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Le Parti Communiste Roumain — 60 ans: **M. MUȘAT** Le Président Ceaușescu — brillant penseur et créateur d'histoire • **C. POPIȘTEANU, GH. SURPAT** Le Socialisme — un idéal devenu réalité • **I. CEAUȘESCU** 1938-1940. La défense de l'indépendance nationale et de l'intégrité territoriale • **I. VULCAN I.H. Rădulescu, M. Kogălniceanu, Avram Iancu** • **G. FLOOD** La Guerre d'indépendance • **M. ANINEANU** La Roumanie et l'Exposition universelle de Londres (1862) • Le XV-ème ICHS: **V. BUDURU** Interviews avec les historiens ouest-allemands • **N. COPOIU** 1892-1893. Le Manifeste Communiste en roumain • **M. MĂNEANU** Un manuscrit serbe du XVI-ème siècle sur les Roumains • **S. DUMITRAȘCU** Cités daciques: Dakidava

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Румынской Коммунистической Партии — 60 лет: **М. МУШАТ** Президент Чаушеску — блистательный мыслитель и создатель истории • **К. ПОПИШТЯНУ, Г. СУРПАТ** Социализм — идеал, превращенный в действительность • **И. ЧАУШЕСКУ** 1938-1940. В защиту национальной независимости и территориальной неприкосновенности • **И. ВУЛКАН И.Х. Рăдулеску, М. Когăлницеану, Аврам Янку** • **Г. ФЛУД** Война за независимость • **М. АНИНЯНУ** Румыния и Всемирная выставка в Лондоне (1862) • XV-ый МКН: **В. БУДУРУ** Интервью с западно-германскими историками • **Н. КОПОЮ** 1892-1893. Манифест Коммунистической партии на румынском языке • **М. МЭНЯНУ** Румыны в сербском манускрипте XVI в. • **С. ДУМИТРАШКУ** Дакийские крепости: Данидава

INHALT (Rumänische Geschichte) Die Rumänische Kommunistische Partei — 60 Jahre: **M. MUȘAT** Der Präsident Ceaușescu — ein hervorragender Denker und Gestalter der Geschichte • **C. POPIȘTEANU, GH. SURPAT** Der Sozialismus — ein verwirklichtes Ideal • **I. CEAUȘESCU** 1938-1940. Für die Verteidigung der nationalen Unabhängigkeit und territorialen Integrität Rumäniens • **I. VULCAN I.H. Rădulescu, M. Kogălniceanu, Avram Iancu** • **G. FLOOD** Der Unabhängigkeitskrieg • **M. ANINEANU** Rumänien und die Weitausstellung von London (1862) • Der XV-ICHK: **V. BUDURU** Gespräche mit westdeutsche Historiker • **N. COPOIU** 1892-1893. Das Manifest der Kommunistischen Partei in rumänischer Sprache • **M. MĂNEANU** Rumänen in ein serbisches Manuskript aus dem XVI Jahrhundert • **S. DUMITRAȘCU** Dakische Burgen: Dakidava

SUMARIO (Historia rumana) Partido Comunista Rumano — 60 años: **M. MUȘAT** El presidente Ceaușescu — brillante pensador y creador de historia • **C. POPIȘTEANU, GH. SURPAT** El socialismo — un ideal que ha llegado a ser realidad • **I. CEAUȘESCU** 1938-1940. Por la defensa de la independencia nacional y la integridad territorial de Rumania • **I. VULCAN I.H. Rădulescu, M. Kogălniceanu, Avram Iancu** • **G. FLOOD** La guerra de independencia • **M. ANINEANU** Rumania y la exposición universal de Londres (1862) • El XVIº OICH: **V. BUDURU** Entrevius con historiadores germano-occidentales • **N. COPOIU** 1892-1893. El Manifiesto del Partido Comunista en rumano • **M. MĂNEANU** Rumanos en un manuscrito serbio del siglo XVI • **S. DUMITRAȘCU** Fortalezas dacias: Dakidava

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministeriului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu

TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

CORECTURA: Georgeta Apreotesei,

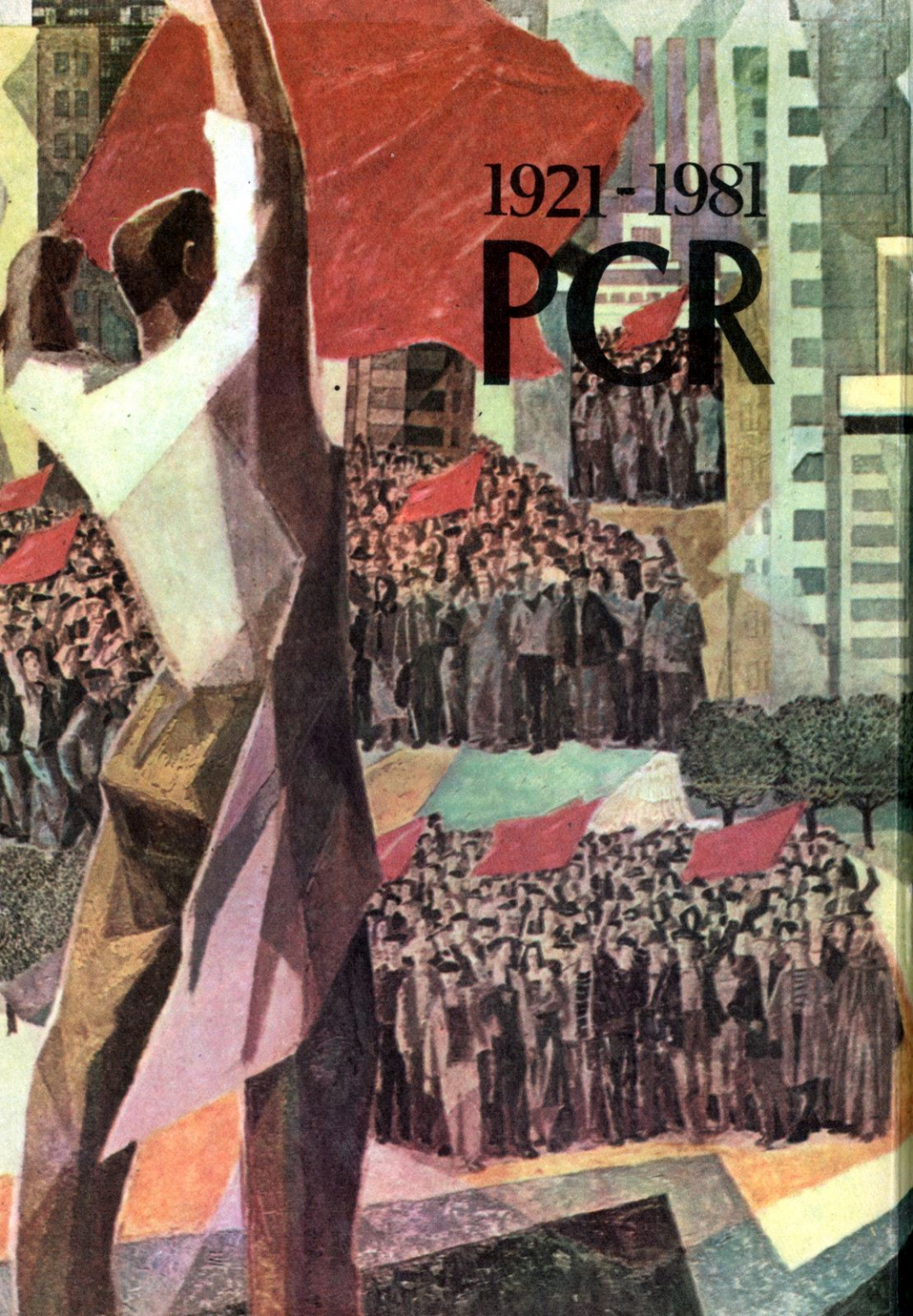
Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la case. Prețul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

1921 - 1981

PCR